

Potrebe LGBTQ osoba u Splitu

Izvještaj o rezultatima istraživanja

Split, listopad 2023.

Naslov

Potrebe LGBTQ osoba u Splitu - izvještaj o rezultatima istraživanja

Nakladnik

Kolektiv queerANarchive

Autor

Pavao Parunov

Istraživači_ce

Pavao Parunov

Sara Čović

U konceptualizaciji istraživanja i provedbi istraživačkog terena izdašno su sudjelovali i koordinatori udruga queerANarchive, Split Pride, Queer Sport Split okupljenih u platformi LGBT Centra Split i istoimenog projekta – Tonči Batalić Kranjčević, Igor Mušić, Nikolina Banić i Petar Dukić.

Mjesto i godina izdavanja

Split, listopad 2023.

Istraživanje je provedeno kroz projekt "LGBT centar Split" - partnerski projekt udruga queerANarchive, Queer Sport Split i Split Pride. Projekt je podržan kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova.

O projektu:

Projekt **LGBT Centar Split** je motiviran lokalnom političkom i društvenom klimom koja u pogledu LGBTIQ populacije ne podržava vrijednosti socijalne pravde i inkluzije ranjivih skupina. Time su LGBTIQ osobe izložene velikom riziku od diskriminacije, nasilja, zločina iz mržnje te socijalne izolacije, što rezultira poteškoćama u psihosocijalnom razvoju. Ovakva situacija naročito se ogleda u nepostojanju javnih usluga koje su specifično namijenjene LGBTIQ osobama da bi odgovorile na njihove probleme i potrebe. Ovaj projekt stoga je zamišljen s ciljem pozicioniranja LGBT centra Split kao društveno-kulturnog centra (DKC) koji će u dijalogu i partnerstvu s Gradom Splitom upotpuniti javne usluge kako bi LGBTIQ osobe ostvarile svoja prava na društveni i kulturni život te adekvatne socijalne usluge.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Metodologija istraživanja	6
2.1. Struktura uzorka istraživanja	11
3. Zadovoljstvo LGBTQ osoba životom u Splitu	13
4. Sigurnost i otvoreno izražavanje vlastitog identiteta	23
5. Učestalost i iskustva nasilja i diskriminacije	33
6. Izvori podrške LGBTQ osoba	41
7. Mentalno zdravlje LGBTQ osoba u Splitu	46
7.1. Mentalno zdravlje transrodnih, rodno varijantnih i queer osoba	55
8. Povezivanje LGBTQ osoba i uključivanje u život zajednice	58
8.1. Uključivanje u povorku Split Pridea i značaj povorke za zajednicu	63
9. Zaključak – potrebe LGBTQ osoba u Splitu	69
Demokratsko-pravna (građanska) dimenzija isključenosti	69
Radno-tržišna (ekonomska) dimenzije isključenosti	71
Socijalna dobrobit (socijalna dimenzija)	73
Obiteljski i sustav lokalne zajednice (interpersonalna dimenzija)	74

1. Uvod

Dosadašnja, iako malobrojna, istraživanja LGBTQ zajednice u Hrvatskoj su potvrdila da zajednica kao seksualna i rodna manjina doživljava slične oblike diskriminacije kao i u drugim zemljama u kojima je zajednica javno i legislativno prepoznata ali se i dalje nosi s društvenom osudom. Osim praksi diskriminacije i viših stopa različitih oblika nasilja, istraživanja su potvrdila i brojne institucionalne aspekte kojima se nejednakost kroz heteronormativne prakse uspostavlja ali i održava. Stoga LGBTQ zajednicu u Hrvatskoj određuju brojne, barem naizgledne, kontradiktornosti i ambivalencije. S jedne strane, društvena stigmatizacija i oblici diskriminacije su itekako prisutni, dok je s druge moguće uočiti značajne pomake u području razvoja prava LGBTQ osoba i njihovog statusa u javnim politikama od 2000-ih do danas (Vučković-Juroš, 2015). Tako je 2014. izglasan Zakon o životnom partnerstvu po kojem su članovi_ice zajednice ostvarili *de facto* većinu bračnih prava. Diskriminacija na osnovi seksualne orijentacije uključena je u više zakonskih odredbi u području pristupa pravima, a i čini nasilja na temelju seksualne orijentacije i rodnog identiteta dobivaju zasebnu kvalifikaciju unutar Kaznenog zakona.

S druge strane, govor mržnje i različiti oblici nasilja prema LGBTQ osobama su u posljednjih nekoliko godina u Europi u stalnom porastu (ILGA-Europe, 2023). U Hrvatskoj, jedan od pokazatelja kretanja društvene prihvaćenosti seksualnih i rodnih manjina jesu i stavovi srednjoškolaca završnih razreda. Iako se u njihovim stavovima od 2015. do 2021. može primijetiti pomak u izražavanju prihvaćenosti, 2021. se ipak pokazalo da oko trećine njih smatra kako je homoseksualnost poremećaj ili bolest, a više od 40% ih smatra kako homoseksualne osobe svoje orijentaciju ne bi trebale izražavati u javnosti (Baketa i dr., 2021). Pri tome su učenici_ice iz Dalmacije često manje tolerantni nego oni iz drugih regija u Hrvatskoj. Dodatno, stavovi o rodnoj ravnopravnosti pokazuju i na prisutnu polarizaciju u očekivanjima i definiranju uloga muškaraca i žena što upućuje i na rodno tradicionalnije stavove.

U javnom i političkom diskursu, tema LGBTQ prava se velikim dijelom sve uspješnije premješta iz diskursa ljudskih prava i dobiva svoje mjesto u diskursu „moralnosti“ društvenih manjina i samih javnih politika (Permoser, 2019; Mucciaroni, 2011). LGBTQ zajednica se tako pridružuje skupu „moralnih“ prijedora, zajedno s prijedorima oko prava žena (posebno u domeni reproduktivnog zdravlja) i prava svih onih manjina koje su konstruirane kao nemoralne prema bilo kojoj kolektivnoj i stereotipnoj karakteristici i koje kao takve narušavaju kulturno nasljeđe, nacionalni identitet ili općeniti moralni osjećaj društva. To se posebno odnosi za zemlje u kojima se javna rasprava o postupanju prema društvenim manjinama značajno ostvaruje kroz raspravu o religijskim vrijednostima pa se ovdje posebno ističu Poljska i Mađarska, a sve više i Hrvatska.

U Hrvatskoj su istraživanja LGBTQ zajednice slabo zastupljena i prevladavaju ona zagovaračka takvih istraživanja prevladavaju udruge civilnog društva i istraživači_ice koji – Zagreb Pride 2013., 2018. i 2022. te Dugine obitelji 2022. godine. Iz današnje perspektive, može se uočiti pozitivan pomak u pojedinim elementima zastupljenosti i prepoznavanja LGBTQ prava ali u načelu, ova istraživanja sad već čitavo

desetljeće opetovano potvrđuju kako je LGBTQ zajednica u Hrvatskoj društvena manjina koja je na višestruke načine društveno isključena i ranjiva.

Zajednica u Splitu je zasada samo djelomično istražena kroz istraživanja s nacionalnim prigodnim uzorcima i ovo istraživanje je prvo koje izravno usmjerava fokus na LGBTQ osobe u Splitu, kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjem. Pomicanje istraživačkog fokusa na isključivo jednu lokalnu zajednicu može dodatno rasvijetliti uvid u one potrebe LGBTQ osoba koje proizlaze upravo iz lokalnog konteksta, a koje u tzv. nacionalnim istraživanjima (posebno kvantitativnima) slabije dolaze do izražaja (Stone, 2018). S tom idejom je osmišljeno i ovo istraživanje – oslanjajući se na prethodna saznanja o LGBTQ populaciji u nacionalnom kontekstu, cilj istraživanja je bio utvrditi potrebe LGBTQ osoba u Splitu.

Kada se govori o potrebama pojedinaca, važno je naglasiti da se potrebama zapravo označuje slojeviti društveni fenomen koji proizlazi iz brojnih svakodnevnih i strukturnih dimenzija. Odnosno, da bi mogli utvrditi koje su to potrebe LGBTQ osoba u Splitu, potrebno je prvo utvrditi u kojim se društvenim dimenzijama LGBTQ osobe isključuje i na koje načine organiziraju i opisuju značenja svojeg okruženja. Isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj se u većoj ili nešto manjoj mjeri ostvaruje kroz više društvenih sustava ili dimenzija: u demokratsko-pravnom (građanska dimenzija), radno-tržišnom (ekonomska dimenzija), sustavu socijalne dobrobiti i u obiteljskim i sustavima lokalne zajednice (interpersonalna dimenzija) (Vučković-Juroš, 2015: 2013).

Na temelju ove konceptualizacije isključenosti, potrebe LGBTQ osoba u Splitu su istraživane kroz šest područja koja djeluju kao pokazatelji dimenzija društvene isključenosti:

- Zadovoljstvo LGBTQ osoba životom u Splitu
- Sigurnost i otvoreno izražavanje vlastitog identiteta
- Izvori podrške – obitelj, prijatelji_ice i LGBTQ zajednica
- Nasilje i diskriminacija
- Mentalno zdravlje LGBTQ osoba
- Povezivanje LGBTQ osoba i uključivanje u život zajednice

2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno korištenjem mješovitih metoda integriranjem kvantitativnih i kvalitativnih metoda i analize kako bi se istraživački problem zahvatio iz više istraživačkih perspektiva na način da su međusobno komplementarne i da cjelovito obrađuju istraživački problem (Woolley, 2009; Tashakkori i Teddlie, 2003). Dva pristupa se koriste iz razloga što je ideja LGBTQ potreba u određenoj lokalnoj zajednici širok i slojevit istraživački problem koji bi korištenjem jedne metode (bilo kvantitativne ili kvalitativne) bio slabije i vjerojatno tek površinski obrađen. S obzirom da je ovo istraživanje akcijskog tipa i rezultati trebaju poslužiti i LGBT Centru Split ali i drugim javno-političkim akterima u zagovaranju i planiranju javnih politika, nepotpuni rezultati bitno sužavaju prostor za takvo djelovanje. Primjerice, jedna od važnih tema za zajednicu jest tema obiteljske podrške. U ograničenom prostoru upitnika koji mapira više aspekata iskustava i stavova ispitanika_ica, ispitati se može tek percepcija prisutnosti obiteljske podrške i usporediti je s drugim izvorima podrške. Iako se radi o korisnom rezultatu koji do određene razine rasvjetljava neke od potreba, kvalitativnim istraživanjem je moguće produbiti ovu temu kako bi se saznalo kako se kod pojedinaca i pojedinki s vremenom mijenjala obiteljska podrška, koji članovi_ice obitelji su snažniji, a koji slabiji izvori podrške, koji su to aspekti u kojima podrška posebno izostaje, a važni su za dobrobit LGBTQ osoba.

Stoga su na ovaj način postavljene i obrađene i druge istraživačke cjeline. Postavljanje istraživačkih instrumenata vođeno je idejom da se metode međusobno nadopunjuju u domeni zahvaćanja one društvene stvarnosti koja se istražuje, pa se pojedini kvantitativno zahvaćeni aspekt produbljuju kvalitativnom metodom ili se u analizi i interpretaciji podataka uspostavlja veza između različitih aspekata, kada je to prikladno i potrebno za rasvjetljavanje istraživačkog problema (Gorard i Taylor, 2004). Nalazi dobiveni provedbom više metoda su stoga u analizi integrirani – više izvora podatka se istovremeno koristi u analizi istraživačkog problema ali sviješću ograničenja pojedinog izvora i razgraničenjem oko toga koji izvor može valjano uputiti na koji zaključak (Creswell i Creswell, 2018). Kvantitativni dio istraživanja sastojao se od *online* upitnika, a kvalitativni od dubinskih intervjua i polustrukturiranih fokusnih grupa.

Upitnik je osmišljen na temelju prethodnih istraživanja LGBTQ potreba i iskustava u Hrvatskoj i Europi i pripadajućim konceptualizacijama društvene nejednakosti LGBTQ osoba i zajednice. Dio upitnika čine prethodno korištene skale i čestice, a drugi dio čestice koje su osmišljene za ovu potrebu. Neke od prethodno korištenih čestica su preoblikovane za potrebe upitnika. Prethodno korištene skale i čestice koje su se i u ovom istraživanju koristile su:

- Skala otvorenosti seksualne orijentacije (Pikić, Jugović, 2006); modificirano prema Milković (2013)
- Skala prikrivanja seksualne orijentacije (Pikić, Jugović, 2006); modificirano prema Milković (2013)

- Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (Dahlem i dr., 1988); modificirana treća dimenzija značajnog drugog tako da se odnosi na LGBTIQ zajednicu
- Skala barijera u traženju stručne pomoći (McNair, 2016); modificirano prema potrebama istraživanja
- Indeks osobne dobrobiti (International Well-being Index, 2006); prijevod i modifikacija prema Kaliterna Lipovčan i dr. (2012); u indeks osobne i nacionalne dobrobiti; tako da je indeks nacionalne dobrobiti preoblikovan u indeks dobrobiti lokalne zajednice
- Skala depresivnih simptoma (EHIS, 2022)
- Skala neformalne političke participacije (Gvozdanović i dr., 2018); modificirano
- Skala diskriminacije LGBTQ osoba (EU-FRA, 2020)

Članovi_ice zajednice su putem društvenih mreža pozvani da dobrovoljno pristupe i ispune anketu, čime je dobiven neprobabilistički uzorak (svi članovi populacije nemaju jednaku šansu sudjelovati u istraživanju) LGBTQ osoba u Splitu. Iako se takvim načinom uzorkovanja dovodi u pitanje reprezentativnost uzorka, čime se ujedno smanjuje mogućnost generalizacije zaključaka s uzorka na populaciju, ona je odabrana iz nekoliko razloga.

Neprobabilističko uzorkovanje, kakvo je primijenjeno u ovom istraživanju, primjereno je za istraživanja specifičnih i malobrojnih populacija (Babbie, 2017). Na razini Hrvatske ne postoje precizni i pouzdani podaci o veličini, karakteristikama i strukturi LGBTQ zajednice. O takvim parametrima može se zaključivati isključivo posredno putem malobrojnih istraživanja LGBTQ zajednice koja su u do sada provodila u Hrvatskoj. Najopsežniji pokušaj zaključivanja o prevalenciji i karakteristikama LGBTQ osoba unutar populacije neke zemlje proveden je unutar EU-LGBTI II istraživanja (EU-FRA, 2020), međutim i kod tog istraživanja radi se isključivo o procjenama na temelju nekih ranijih istraživanja.

Također, uzorak dobiven tehnikom *online* anketiranja počiva na nekoliko pretpostavki – da član_ica populacije ima pristup i koristi internet, da je došao_la u kontakt s anketom (bilo praćenjem određenih društvenih mreža ili pretraživanjem određenih web stranica) te da je odlučio_la ispuniti anketu. Takav način uzorkovanja ne dopušta kontrolu ravnomjernog zastupanja svih dobnih i/ili identitetskih kohorti LGBTQ populacije. Ipak, tehnika *online* anketiranja osigurava veću povjerljivost i anonimnosti ispitanicima_cama što rezultira većom spremnošću sudjelovanja u istraživanju, što je u ovom istraživanju pogotovo izraženo kod ne-outanih ispitanika_ica. Isto tako, *online* okruženje osigurava veću otvorenost pri odgovaranju na pitanja, pogotovo ako se radi o osjetljivim pitanjima koja su bila prisutna u ovoj anketi.

Podaci su se prikupljali u razdoblju od 1. travnja do 15. srpnja 2023. godine putem platforme za *online* anketiranje LimeSurvey. Anketni upitnik sastojao se od pet cjelina koje su ispitivale sociodemografska obilježja; iskustva nasilja i diskriminacije; mentalno zdravlje i osobnu dobrobit; slobodno i otvoreno bivanje

s obzirom na orijentaciju i/ili identitet te bivanje u zajednici. Samom upitniku je prethodio uvodni tekst s objašnjenjem svrhe i cilja istraživanja, osnovnim informacijama o projektu te uputi o anonimnosti. Također, prije samog ispunjavanja upitnika, ispitanici_{ce} su morale navesti žive li u Splitu, okolici Splita ili negdje drugdje. Oni koji su naveli da ne žive u Splitu nisu mogli ispuniti anketu, a oni koji su naveli da žive u okolici Splita su trebali navesti naselje gdje je utvrđeno da se uistinu radi o mjestima koja društveno gravitiraju Splitu (npr. Trogir, Solin, Dugopolje, Omiš itd.).

Obrada podataka provedena je u statističkom jeziku R (R core team, 2021), uz korištenje integriranog razvojnog okruženja RStudio (Posit team, 2023). Nakon zaključenja ankete provedena je provjera dosljednosti odgovora uzorka prema odabranim pitanjima kroz logička pravila. U tom procesu su iz baze podataka u najvećoj mjeri odstranjeni odgovori osoba koje su se prema seksualnoj orijentaciji izjašnjavale kao heteroseksualne. Nakon provjere dosljednosti odgovora konačni uzorak čini N = 414 ispitanika_{ica}.

Uzimajući u obzir mogućnosti *online* ankete te izrazito malu i specifičnu populaciju koja je bila zahvaćena istraživanjem važno je istaknuti ograničenja ovog istraživanja. Već je navedeno kako ne postoji jasnije određenje LGBTQ zajednice unutar populacije zbog čega se *online* anketiranje nudi kao najbolji izbor provedbe istraživanja. Međutim, takvim načinom anketiranja dolazi do potencijalnog izostavljanja određenih kohorti iz uzorka. Prvenstveno, kod ovakvih istraživanja je nešto slabija zastupljenost osoba koje nisu autane i koje ne prate kanale koji se bave pitanjima LGBTQ zajednice. Tome se pokušalo doskočiti plaćenim oglasima koji su dopirali do šire publike na društvenim mrežama, a uvidom u rezultate je da su i oni koji uglavnom nisu autani, također zastupljeni u uzorku iako u nešto slabijoj mjeri od uglavnom autanih. Također, distribucija upitnika putem društvenih mreža koje uglavnom okupljaju mlađu populaciju ima tendenciju okupljanja i mlađeg uzorka. Iz tog razloga upitnik je dijeljena putem različitih aplikacija koje okupljaju korisnike_{ce} različitih dobnih skupina. Uvidom u strukturu uzorka vidljivo je kako su najzastupljeniji oni iz mlađih dobnih kohorti, međutim zastupljeni su i oni stariji od 40 godina. Uzimajući sve navedeno u obzir može se zaključiti kako provedeno istraživanje daje dobru podlogu za zaključivanje o potrebama LGBTQ zajednice u Splitu, pogotovo jer se radi o prvom takvom istraživanju u gradu Splitu.

Kvalitativna dionica istraživanja provedena je u razdoblju od 16. svibnja do 10. kolovoza. U tom periodu, provedeno je deset dubinskih intervjua i dvije fokus grupe. Za potrebe intervjua, unaprijed su razrađene teme razgovora ali s širokim prostorom za same sugovornike_{ice} da sami otvaraju dodatne teme, a sve s ciljem prikupljanja što bogatijeg opisa individualnog iskustva života koji potom ostaje istraživaču kao materijal podložan interpretaciji (Brinkmann i Kvale, 2015:6). Cilj intervjua je bio mapirati iskustva LGBTQ osoba koje trajno žive ili su živjele_i i/ili profesionalno djeluju ili su djelovali_e u Splitu.

S obzirom da je upitnik većim dijelom usmjeren na mjerenje percepcije i učestalost iskustava poput diskriminacije i nasilja te stavove prema društvu i klimi (ne)uvažavanja u Splitu, intervjui i fokusne grupe su

osmišljene na način da se otvaraju one teme koje su relevantne prema provedenoj analizi javnih politika u Gradu Splita i prema saznanjima dosadašnjih istraživanja LGBTQ potreba i zajednice.

Uzorkovanje sudionika_ica za intervjuje i fokusne grupe provedeno je s ciljem da konačan uzorak u što boljoj mjeri predstavlja raznolikost identiteta pa time i iskustava unutar same zajednice. Osim identiteta, kriteriji pri uzorkovanju su bili dob sudionika_ice, tip profesionalnog djelovanja i rada te razina aktivne uključenosti u same aktivnosti zajednice u Splitu. Naime, s obzirom da je cilj istraživanja identificirati potrebe zajednice i to u svrhu daljnjeg razvoja LGBT Centra Split, prilikom uzorkovanja vodilo se računa o tome da dio sudionika_ica nisu redovni korisnici Centra kako bi se dobio uvid u potrebe članova_ica zajednice koji su slabije aktivni i/ili nisu autani u značajnijoj mjeri. Također, nešto bolje u uzorku kvalitativne dionice su zastupljeni LGBTQ mladi koji su za ovu potrebu definirani kao dobna skupina od 18 do 30 godina. Razlog tome je opći smjer rada LGBT Centra Split kao i aktualne javne politike Grada Splita ali i specifičnost problema s kojima se LGBTQ mladi nose, posebno u domeni mentalnog zdravlja. Prosječno trajanje intervjuja je 79 minuta, a prosječna doba sudionika_ica je 25 godina (najmlađi u dobi od 18 godina, najstariji u dobi od 46 godina).

Fokusne grupe su provedene 3. i 4. srpnja u prostoru LGBT Centra, a ukupno je sudjelovalo 13 sudionika_ica. Prosječno trajanje fokusne grupe bilo je 94 minute. Fokusne grupe su pripremljene kao polustrukturirani razgovori na unaprijed zadane teme uz dodatan prostor za teme koje su nominirali sami sudionici. Cilj fokusnih grupa bio je ostvariti svojevrsno „sučeljavanje“ iskustava i individualnih društvenih stvarnosti (Kamberelis i dr., 2017) i otvoriti teme LGBTQ života u Splitu na način da sudionici_ice grupno identificiraju i raspravljaju probleme ali i pozitivne događaje i prakse.

Sudionici_ice su upoznati s etičkim aspektima istraživanja te su obaviješteni kako im je anonimnost zajamčena na više načina – snimke intervjuja i fokusnih grupa posjeduje samo istraživač, u samim transkriptima intervjuja sve informacije koje otkrivaju ili bi mogle otkrivati identitet sudionika_ice se ili uklanjaju ili modificiraju te istraživač, na zahtjev sudionika_ice, mora uništiti svaki prikupljeni materijal i ne smije ga koristiti u daljnjoj istraživačkoj proceduri. Svi sudionici_ice u ovom istraživanju su imenovani pseudonimom s kojim se i potpisuju isječki iz materijala predstavljeni u poglavljima ovog izvještaja.

Rod	Broj
Cis muškarac	5
Cis žena	8
Trans muškarac	3
Trans žena	2
Nebinarne i queer osobe	5

Tablica 1. Zastupljenost sudionika_ica u kvalitativnom uzorku prema rodu

Prikupljeni materijal u kvalitativnoj dionici istraživanja je transkribiran, uređen za potrebe jasnoće i očuvanja anonimnosti te potom kodiran. U analizi materijala, korištena je metoda tematske analize kao metoda „identificiranja, analize i izvještavanja o uočenim obrascima (temama) u samom materijalu“ (Braun i Clarke, 2006: 79). Proces je izvršen u pet koraka: upoznavanje s podacima, generiranje početnih kodova, generiranje tema, njihovo revidiranje i konačno imenovanje.

U konačnici, analiza kvalitativnih podataka iznjedrila je 4 glavne teme i 9 podtema. Teme funkcioniraju kao interpretativne cjeline i pridružene su rezultatima upitnika.

Uvjetovana sigurnost i osjećaj pripadnosti	Pozicioniranje prema neodobravajućim stavovima i politikama u gradu
	Potraga i smještanje unutar „balona“ prihvaćenosti
	Zajednica i noćni život kao oblik otvorenosti identiteta
Socijalizacija i osnaživanje LGBTQ zajednice	LGBT Centar kao izvor sigurnosti i socijalizacije unutar zajednice
	Javna dimenzija LGBTQ identiteta izražena kroz Povorku ponosa
Narušeno mentalno zdravlje	Obiteljska podrška tijekom autanja
	Posebna ranjivost transrodnih i rodno nebinarnih osoba
Srednjoškolsko obrazovanje kao posebno neizvjestan institucionalni kontekst	Škole kao institucionalni posrednici marginaliziranosti
	Nepovoljna školska klima – diskriminacija i bullying

Tablica 2. Tematski kodovi kvalitativne analize podataka

2.1. Struktura uzorka istraživanja

	N	%
<i>Cijeli uzorak</i>	414	100.0%
Rodna identifikacija		
Muškarac	160	38.6%
Žena	195	47.1%
Transrodna osoba	14	3.4%
Nebinarna osoba	36	8.7%
Genderfluid	4	1.0%
Nešto drugo	5	1.2%
Seksualna orijentacija		
Homoseksualna	212	51.2%
Biseksualna	132	31.9%
Aseksualan_a	16	3.9%
Panseksualna	28	6.8%
Nešto drugo	26	6.3%
Identifikacija unutar LGBTQ+ spektra		
Lezbijke	118	28.5%
Gejevi	74	17.9%
Biseksualci	132	31.9%
Transrodne osobe	11	2.7%
Queer i druge osobe nenormativnih identiteta	79	19.1%
Dob		
15-24	215	51.9%
25-29	53	12.7%
30-39	89	21.6%
40+	57	13.8%
Obrazovanje		
Završena osnovna škola	44	10.6%
Završena trogodišnja srednja škola	29	7.0%
Završena četverogodišnja srednja škola	178	43.0%

Završena viša škola, stručni studij ili prijediplomski studij	63	15.2%
Završen magisterij, diplomski, poslijediplomski ili doktorski studij	100	24.2%
Status zaposlenja		
Zaposlen_a na neodređeno vrijeme	102	24.6%
Zaposlen_a na određeno vrijeme	59	14.3%
Povremeno zaposlen_a	13	3.1%
Samozaposlen_a	32	7.7%
Nezaposlen_a	28	6.8%
Učenik_ica	54	13.0%
Student_ica	74	17.9%
Student_ica s povremenim radom	50	12.1%
Umirovljenik_ica	2	0.5%

Tablica 3. Struktura uzorka provedenog upitnika

Ukupan uzorak čini 414 ispitanika_ica. Prema rodnoj identifikaciji, najzastupljenije su žene, potom muškarci te transrodne i druge rodno varijantne osobe. Kao i u većini istraživanja LGBTQ zajednice, a koja nisu specifično usmjerena na rodno varijantne osobe, cisrodne osobe su značajno snažnije zastupljene te u ovom slučaju čine 85.7% uzorka. Prema seksualnoj orijentaciji, najzastupljenije su osobe homoseksualne orijentacije, potom biseksualne, a osobe drugih varijacija u seksualnosti čine ukupno 17% uzorka.

Prosječna dob ispitanika_ice je 27 godina (SD=10.3), najmlađi ispitanik_ica ima 15 godina, a najstariji 63 godine. Najveći broj ispitanika_ica je završio trogodišnju ili četverogodišnju srednju školu (50%), a zastupljenost ispitanika_ica koji su završili viši stupanj obrazovanja je 39.4%.

Prema statusu zaposlenja, u najvećoj mjeri su zastupljene osobe koje rade na neodređeno, a potom one koje rade na određeno. Ako se aktualni statusi obrazovanja objedine (učenik_ica, student_ica i student_ica s povremenim radom), vidljivo je kako 43% uzorka čine mladi koji su još uvijek u obrazovnom sustavu.

U prosjeku, mjesečna primanja ispitanika_ice iznose 669.5 eura (SD=652.3). S obzirom na aktualna prosječna primanja i na nacionalnoj i lokalnoj razini, radi se o iznosu koji je niži od očekivanog. Međutim, to je u najvećoj mjeri rezultat zastupljenosti mladih osoba koje ne rade (učenici i studenti). Među ispitanicima koji imaju primanja, ona su mjesečno u prosjeku 871 eur (SD=614.7).

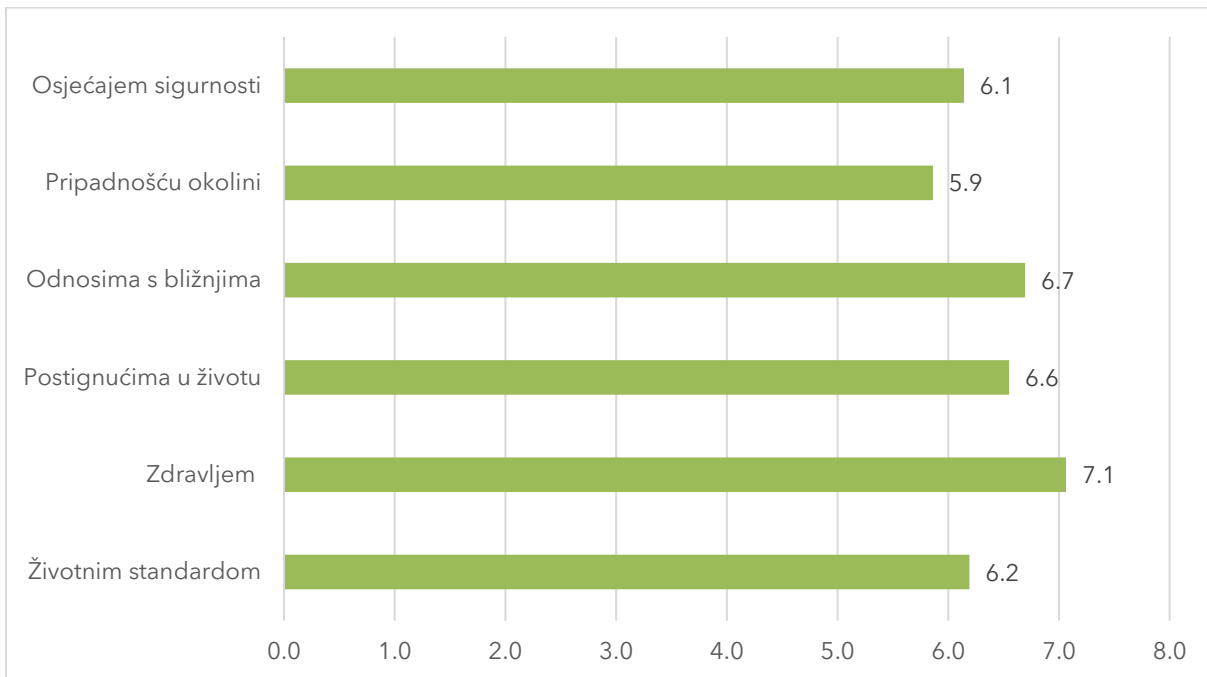
Najveći broj ispitanika_ica živi s roditeljima i/ili širom obitelji, a ispitanici_e izvan roditeljskog kućanstva čine 45.2% uzorka. 44.7% ispitanika je u nekom obliku partnerstva s drugom osobom, a njih 51.9% je slobodno.

3. Zadovoljstvo LGBTQ osoba životom u Splitu

Svakodnevni život svih osoba pa tako i LGBTQ osoba, je sadržajno slojevit prostor odnosa, interakcija i doživljaja koji su neizbježno određeni društvenim normama i praksama, kako individualnim, grupnim tako i onim institucionalnim. Naizgled, između svakodnevnice LGBTQ osoba i lokalnih javnih politika i institucija stoji golemi rascjep – kako promišljati LGBTQ svakodnevnice kao važno mjesto nejednakosti (ali i osnaživanja) u kontekstu gradskih politika i suradnje s civilnim društvom? Rascjep se naglo sužava onda kada možemo uočiti koji su to aspekti svakodnevnice na koje institucionalne prakse, pa tako i gradske, ipak imaju utjecaja. Da bi se približili tim aspektima i što preciznije ih identificirali, u istraživanju smo putem upitnika ispitali razine zadovoljstva LGBTQ osoba životom u Splitu. U intervjuima i fokusnim grupama su sudionice_i su refleksivno pristupili dosadašnjim iskustvima s obzirom na svoj identitet.

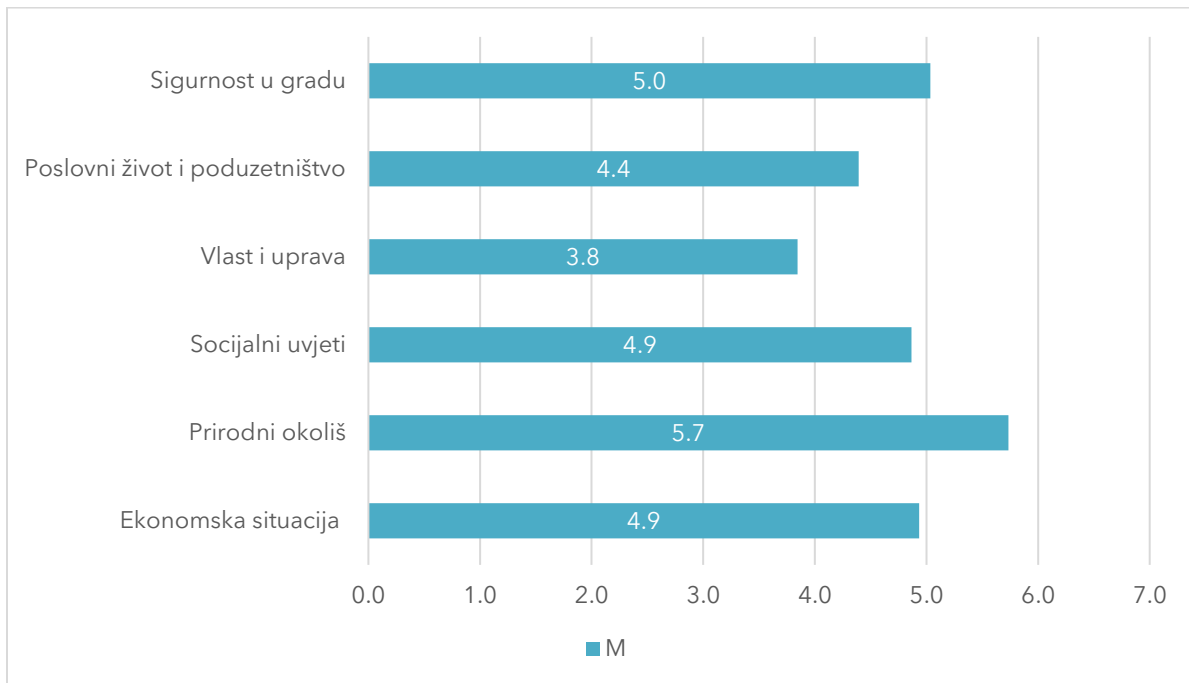
Zadovoljstvo osobnim životom u nekoj društvenoj zajednici je izravno povezano s kvalitetom života neke grupe. Za LGBTQ osobe, zadovoljstvo u velikoj mjeri ovisi o prostorima i praksama heteronormativnosti društvene zajednice u kojoj se nalaze. Društveno-politički kontekst života LGBTQ osobama (Roberts i Christens, 2020) čine aspekti društvenih odnosa poput prijateljstava i poznanstava te uobičajeni aspekti života u urbanoj zajednici poput javnih prostora, zdravstva i obrazovanja. Svi ovi aspekti su na neki način i u većoj ili manjoj mjeri prožeti heteronormativnosti koja može značajno narušiti zadovoljstvo i kvalitetu života LGBTQ osoba. Iz tog razloga, u kvantitativnom istraživanju, ispitanici_e su procjenjivali osobno zadovoljstvo vlastitim životom u Splitu te izražavali stavove prema aspektima života u Splitu poput zabavnog i kulturnog života, brige gradske vlasti, sportskih i rekreacijskih sadržaja itd. Osim toga, zadovoljstvo promatramo i u kontekstu sociodemografskih odrednica LGBTQ osoba poput dobi, obrazovanja, osobnih primanja, statusa partnerstva i sl. U kvalitativnom dijelu, zadovoljstvo životom proizlazi iz iskaza u kojima se sudionici osvrću na dosadašnja iskustva koja otkrivaju načine na koje promatraju vlastite položaje u gradu kao društvenoj zajednici.

Zadovoljstvo vlastitim životom, pa posredno i kvaliteta života, u upitniku su ispitani skalom osobne dobrobiti (Personal Well-Being Index ili PWI) na kojoj su ispitanici birali stupanj zadovoljstva od 1 do 10. Ispitanicima je ponuđeno 6 varijabli na kojima su mogli izraziti zadovoljstvo.

Grafički prikaz 1. Prosječno zadovoljstvo životom (na skali od 1 - u potpunosti nezadovoljan_na do 10 - u potpunosti zadovoljan_na)

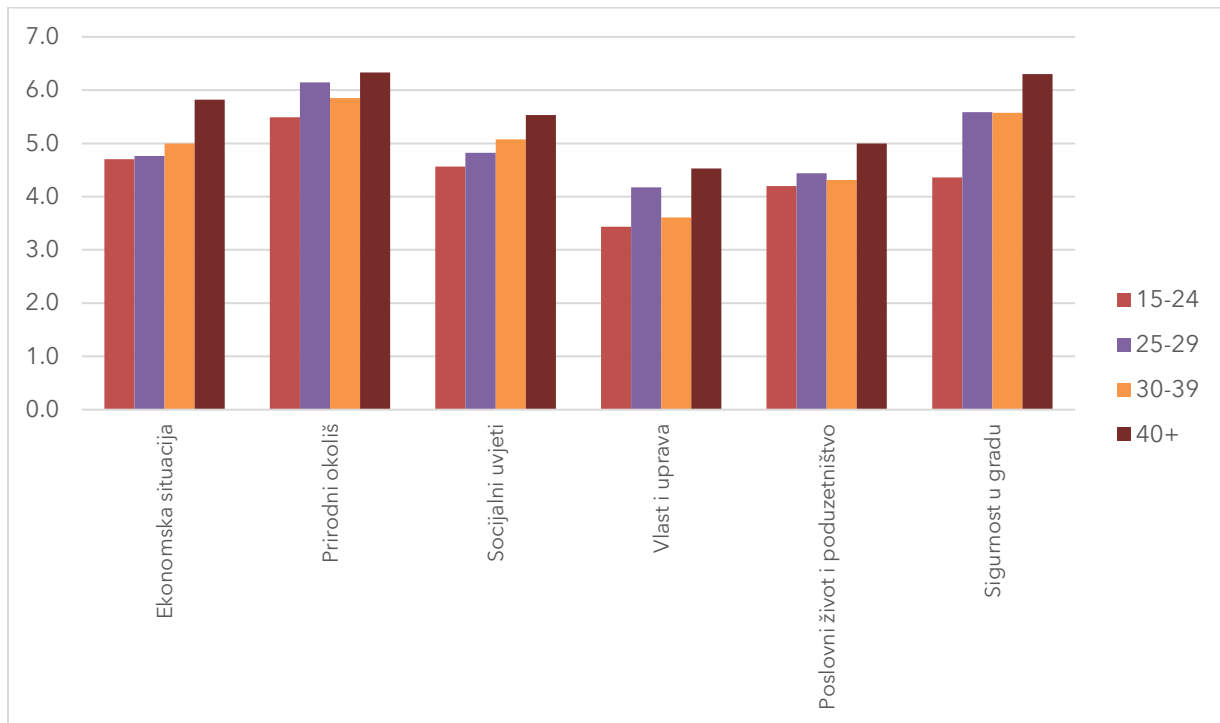
Ispitanici_e su najzadovoljniji zdravljem, odnosima s bliskim osobama i postignućima u životu, a najmanjoj mjeri su zadovoljni osjećajem sigurnosti i pripadnošću okolini. Usporedbom rezultata s drugim mjerenjima zadovoljstva, u Hrvatskoj i EU, moguće je ove rezultate postaviti u širi kontekst, a posebno elemente s kojima su LGBTQ osobe najmanje zadovoljne. Prema istraživanju EU-FRA (2020), zadovoljstvo LGBTQ osoba u Hrvatskoj je niže od prosjeka Europske unije (5.9 u odnosu na prosjek od 6.4) te Hrvatska spada među zemlje s niže izraženim zadovoljstvom. S prosječnim rezultatom od 6.4, ispitanici_e u Splitu izražavaju zadovoljstvo koje odgovara prosjeku EU. Međutim, drugi istraživački nalazi ne idu u prilog zaključku da su LGBTQ osobe u Splitu zadovoljnije u odnosu na druge sredine u Hrvatskoj. U dva elementa, izraženo zadovoljstvo je slabije nego kod istraživanja na uzorku opće populacije. Naime, ispitanici_e u Hrvatskoj, bez obzira na pripadnost društvenim manjinama, u najvećoj mjeri izražavaju zadovoljstvo s odnosima s obitelji i pripadnosti okolini (Kaliterna-Lipovčan i dr., 2020: 145). Kako je vidljivo u kasnijem tekstu, odnosi s obitelji kod LGBTQ osoba su često narušeni, dok odnosi s prijateljima_icama i/ili drugim osobama iz zajednice imaju posebna značenja bliskosti. Pripadnost okolini je element zadovoljstva koji se u najvećoj mjeri razlikuje između opće populacije u Hrvatskoj i LGBTQ osoba u Splitu – za njih je to aspekt života s kojim su najmanje zadovoljni. Osim toga, izraženo zadovoljstvo se značajno smanjuje kod ponovljene skale, ali na način da ispitanici_e izražavaju zadovoljstvo s elementima života u Splitu:

Grafički prikaz 2. Prosječno zadovoljstvo aspektima života u Splitu (na skali od 1 - u potpunosti nezadovoljan_na do 10 - u potpunosti zadovoljan_na)

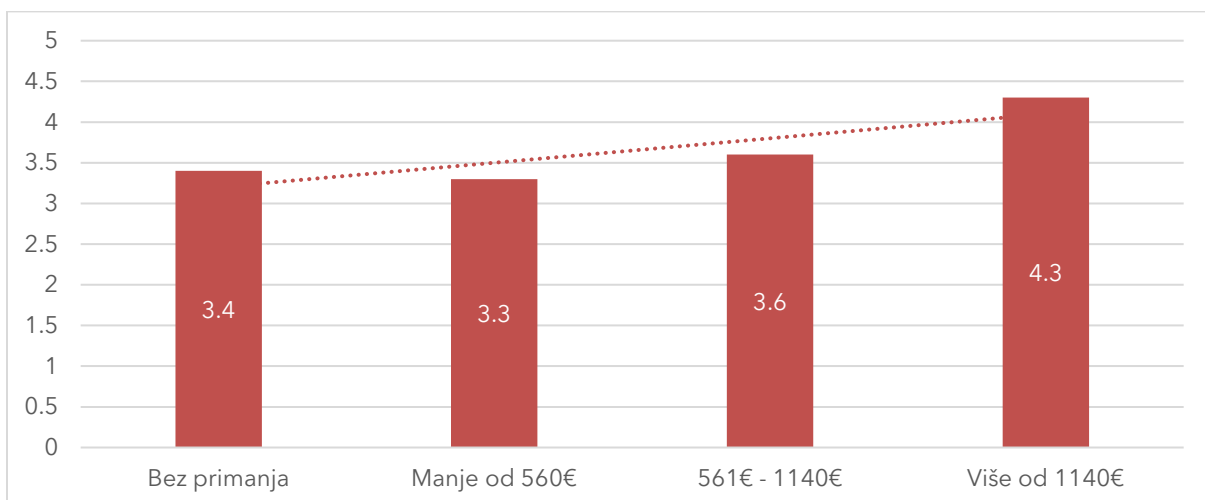
LGBTQ osobe su najnezadovoljnije vlašću i upravom, poduzetništvom, socijalnim uvjetima i ekonomskom situacijom. Prosječan rezultat procjene zadovoljstva na ljestvici od 1 do 10 je 4,8, što je nizak rezultat - tek zadovoljstvo prirodnim okolišem ima ocjenu koja se nalazi u drugoj polovici skale. Zadovoljstvo vlašću i upravom je jedina varijabla koja je ocijenjena ocjenom ispod 4 te se radi o znatno nižoj razini zadovoljstva u odnosu na druge varijable. Ipak, valja naglasiti, kako je potreban određeni oprez kod interpretacije ovog rezultata i ne bi ga se smjelo tumačiti zasebno i bez konteksta drugih nalaza ovog istraživanja. U mjerenjima zadovoljstva, osobe koje ispunjavaju upitnik pa tako i LGBTQ osobe, imaju tendenciju češće niže ocjenjivati posredne elemente života na koje ne mogu izravno utjecati – institucionalni kontekst, društvena kretanja te političke strukture. No, kako je vidljivo i iz drugih rezultata istraživanja zadovoljstva te drugim nalazima u kasnijim poglavljima, može se utemeljeno tvrditi kako su LGBTQ osobe po pitanju elemenata života u Splitu doista u najmanjoj mjeri zadovoljni s vlasti i upravom.

U izraženom zadovoljstvu životom u Splitu mogu se uočiti i razlike prema dobnim skupinama. Zadovoljstvo raste s dobi ispitanika_ica pa su najnezadovoljniji oni od 15 do 24 godine, a najzadovoljniji oni stariji od 40 godina. Dobne razlike unutar zajednice su jedan od važnijih nalaza ovog istraživanja i o njima će biti više riječi u kasnijim dijelovima analize.

Grafički prikaz 3. Prosječno zadovoljstvo aspektima života u Splitu (na skali od 1 - u potpunosti nezadovoljan_na do 10 - u potpunosti zadovoljan_na)

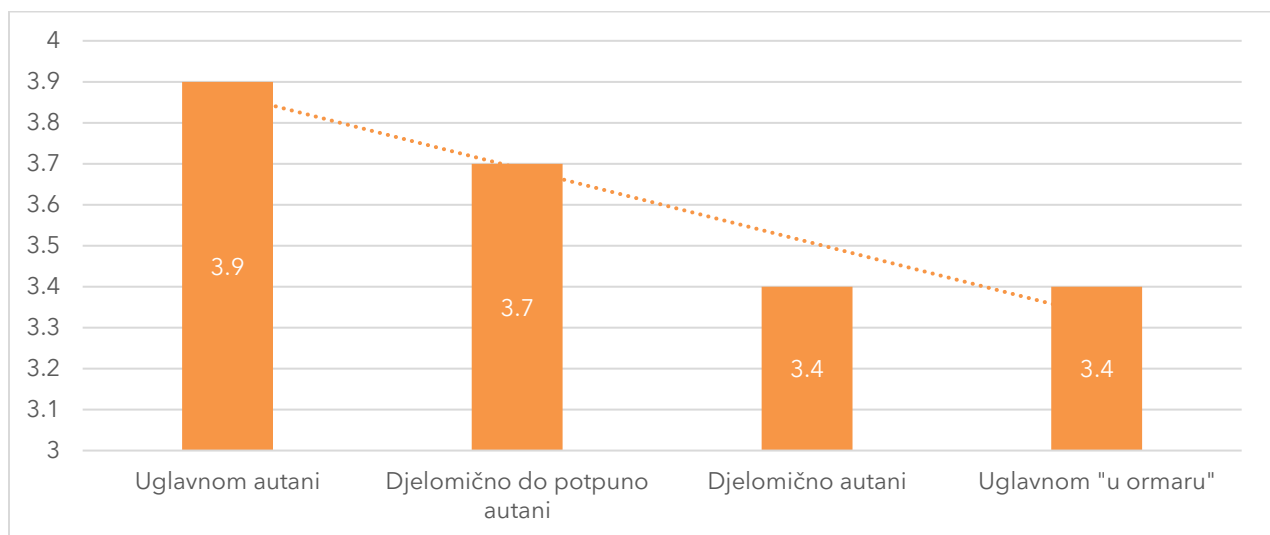
Razlike su vidljive i prema osobnim prihodima: zadovoljstvo raste s visinom prihoda, pa su samo ispitanici_ice koji mjesečno u prosjeku ostvaruju više od 1140 eura zadovoljstvo životom u Splitu izrazili ocjenom višom od 4. Razlike prema mjesečnim prihodima su i statistički značajne ($F=9.82$, $df=3$, $p < 0.01$). Skupina koja zarađuje više od 1140€ mjesečno ($M = 35.1$, $SD = 13.5$) značajno se razlikuje od svih ostalih skupina koje zarađuju manje, odnosno od osoba bez primanja ($M = 27.5$, $SD = 10.3$), s primanjima manjim od 560€ ($M = 26$, $SD = 10.2$) i s primanjima između 560€ i 1140€ ($M = 28.3$, $SD = 11$).

Grafički prikaz 4. Prosječno zadovoljstvo životom u Splitu (od 1 do 10) prema mjesečnim prihodima po osobi

Najznačajnije se razlikuje zadovoljstvo onih kojima se mjesečna primanja kreću između zakonski propisane minimalne plaće i nešto većih primanja od aktualnog nacionalnog prosjeka neto plaće naspram onih koji imaju iznadprosječna primanja. Radi se o zanimljivom nalazu kojeg unutar ograničenja ovog istraživanja ne možemo detaljnije tumačiti, ali njime se svakako može otvoriti pitanje u kojoj mjeri i na koje načine osobni ekonomski status posreduje po pitanju zadovoljstva LGBTQ osoba u Splitu.

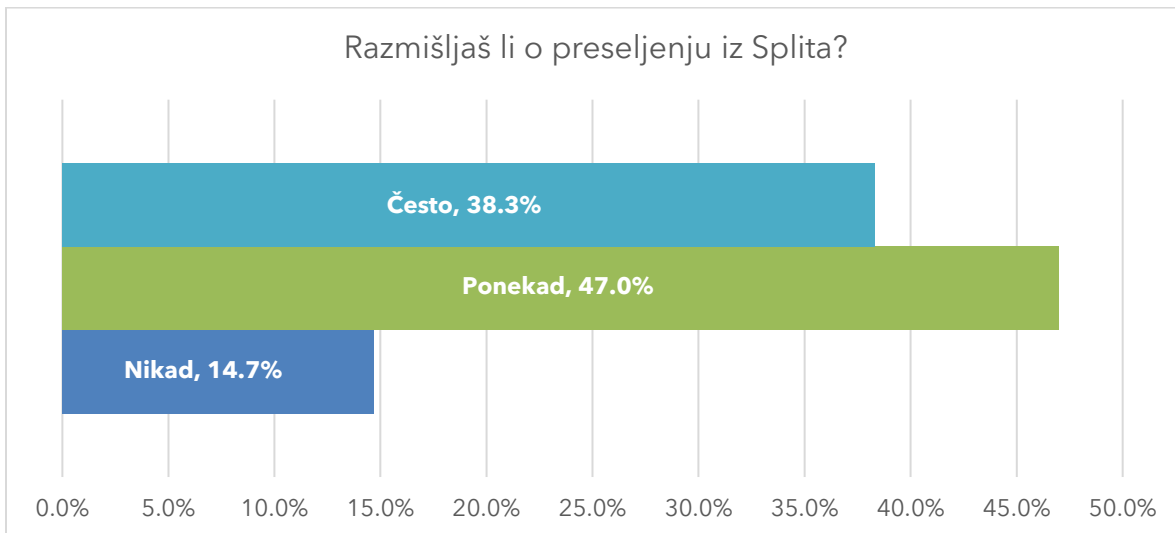
Razlike u zadovoljstvu su posebno izražene s obzirom na razinu autanosti ispitanika_ica:

Grafički prikaz 5. Prosječno izraženo zadovoljstvo životom u Splitu (od 1 do 10) prema stupnju otvorenosti rodnog i/ili seksualnog identiteta

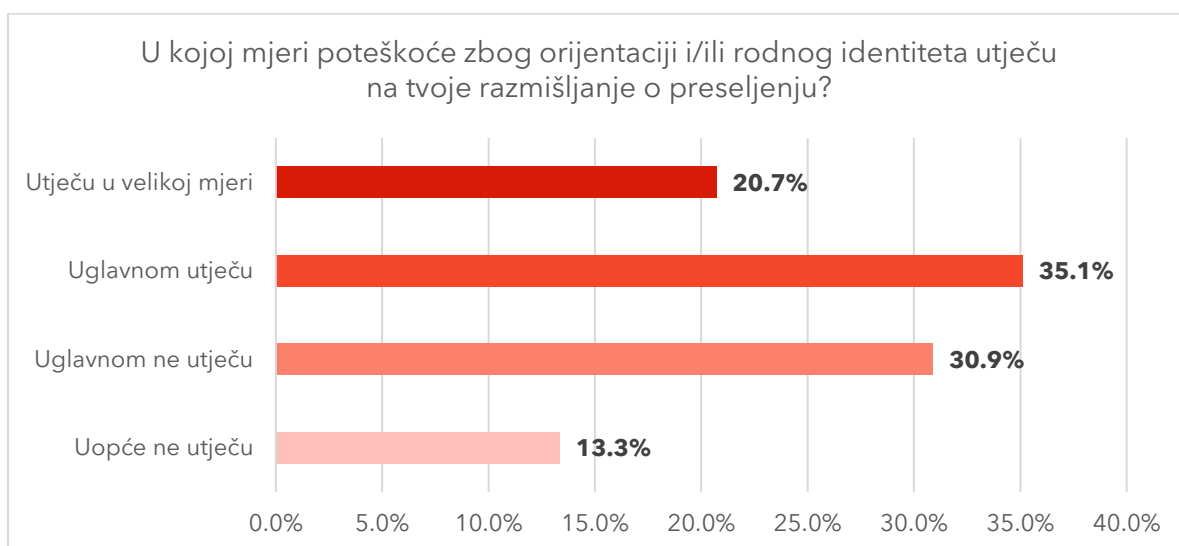
Iako i dalje niske ocjene, one ipak rastu sa stupnjem u kojem su osobe autane u svojoj okolini pa najmanje zadovoljstvo iskazuju oni koji su uglavnom „u ormaru“ (više o autanosti u sljedećem poglavlju). Analizom varijance je utvrđena i statistički značajna razlika ($F = 3.49$, $p < 0.05$) između osoba koje su uglavnom outane i koje svoje zadovoljstvo procjenjuju višim, od osoba koje su djelomično outane.

Detaljniji uvid u zadovoljstvo otkrivaju i pitanja o mogućem preseljenju iz Splita na koja su ispitanici_ice odgovarali.

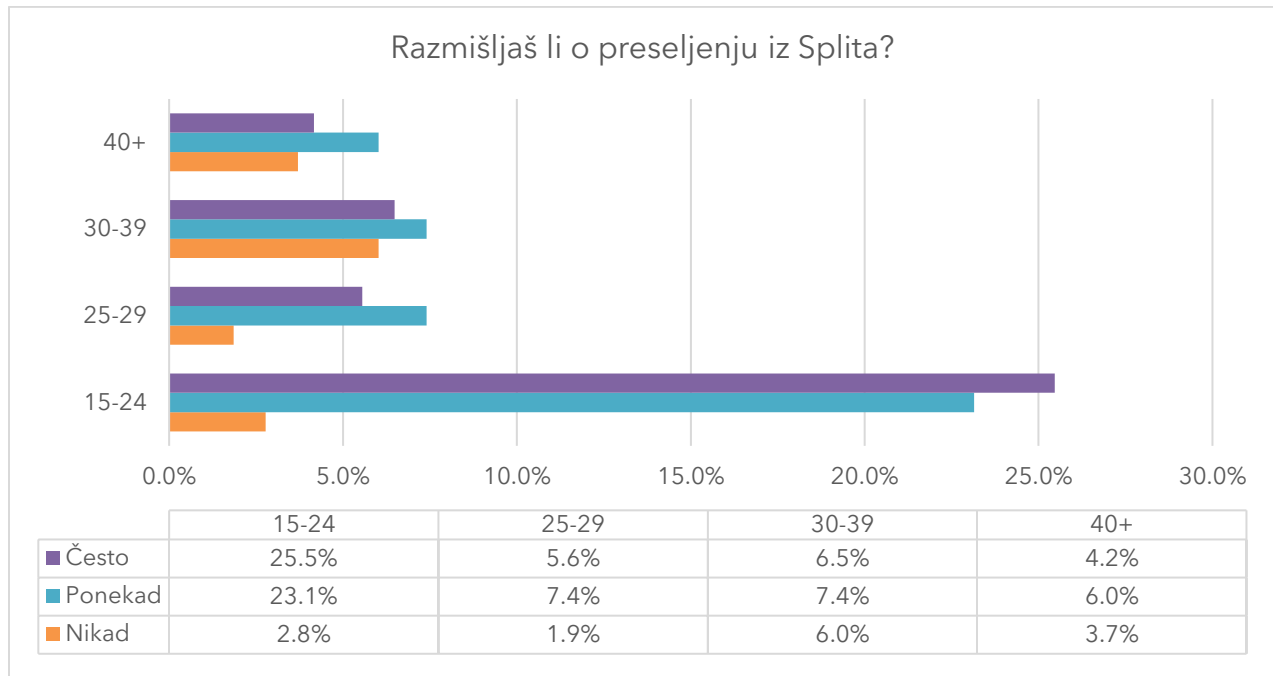
Grafički prikaz 6.

Na zaključak da je zadovoljstvo LGBTQ osoba u Splitu niže od opće populacije upućuju i drugi rezultati upitnika. Ispitanici_e su upitani koliko često razmišljaju o preseljenju iz Splita te posebno – u kojoj mjeri nepovoljna okolina po pitanju njihovog identiteta utječe na donošenje takve odluke u budućnosti. Njih 47% je odgovorilo da ponekad, a njih 38.3% često razmišlja o preseljenju. Za njih 20.7%, poteškoće zbog orijentacije i/ili rodnog identiteta su jedan od ključnih čimbenika pri donošenju takve odluke, a kod 35.1% te poteškoće „uglavnom utječu“ na razmišljanje o preseljenju. S obzirom da je Split drugo najveće urbano središte u Hrvatskoj, udio LGBTQ osoba koje često razmišljaju o preseljenju je visok i dodatno podcrtava zaključak kako LGBTQ osobe u Splitu u načelu nisu zadovoljne svojom širom okolinom i društveno-političkim kontekstom u kojem žive.

Grafički prikaz 7.

Pregled rezultata po dobnim skupinama, pokazuje kako među onima koji razmišljaju o preseljenju, značajno prevladavaju mladi od 15 do 24 godine. Radi se o dobnj skupini koja se još uvijek ili nalazi u obrazovnom sustavu ili tek ulazi na tržište rada i u većoj mjeri se nije još etablirala u društveno-političkom kontekstu grada. No, ostatak rezultata koji govore o njihovim dosadašnjim iskustvima, jasno upućuje na to da će jedan dio njih doista i preseliti iz Splita, barem zbog izbora studija u drugom gradu koji je, između ostalog, motiviran i željom za studiranjem u gradu u kojem žele otvorenije i sigurnije izražavati svoj identitet.

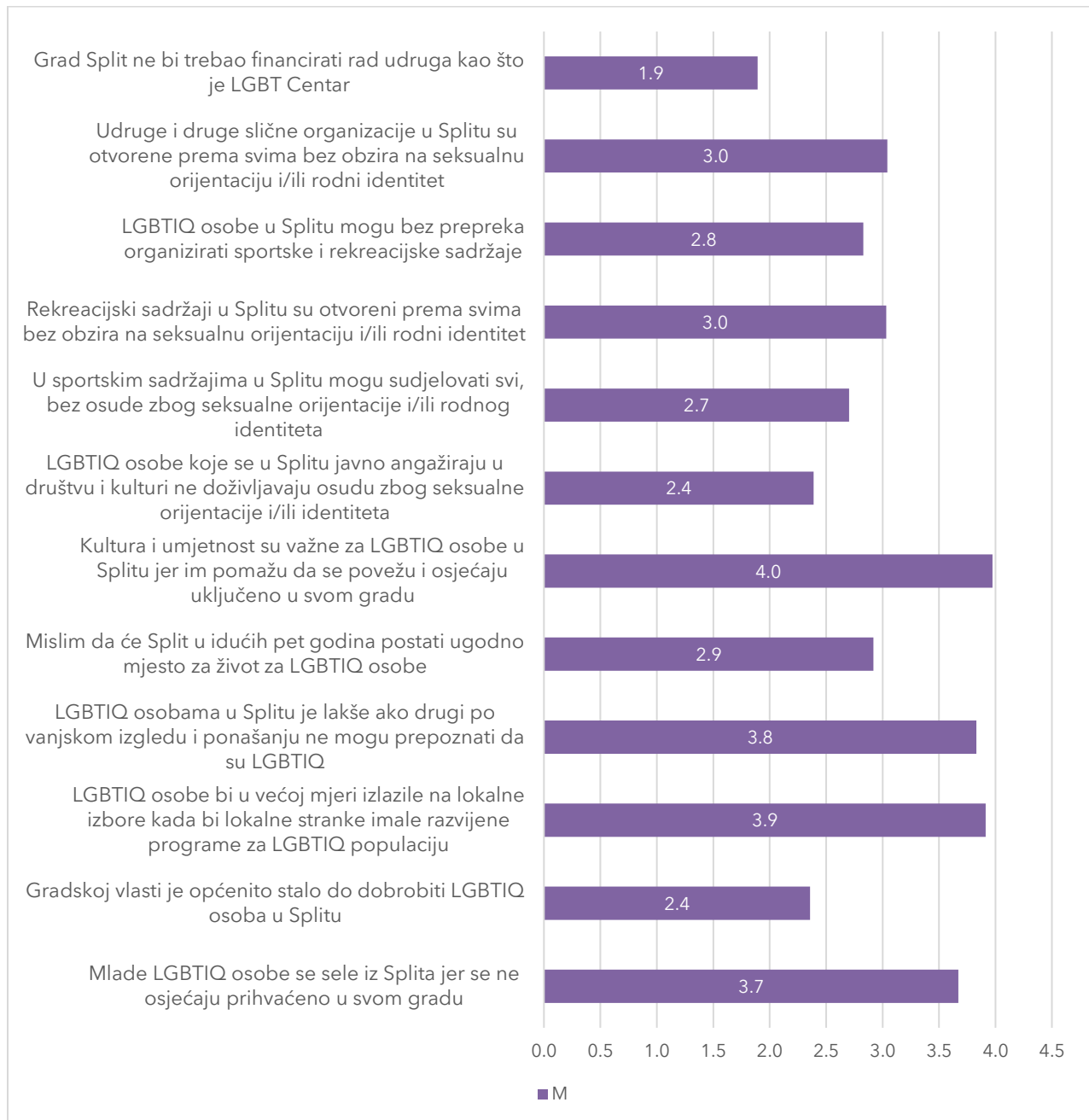
Grafički prikaz 8.

U većini provedenih intervjua sa sudionicima koji su u prelasku iz srednje škole u visoko obrazovanje, preseljenje iz Splita dolazi do izražaja kao preduvjet ostvarivanja boljeg života. To je posebno vidljivo u rezultatima provedenih fokusnih grupa. Naime, sudionici_e obje fokusne grupe su kao radni zadatak dobili nedovršenu izmišljenu priču o trans osobi u dobi od 22 godine koja studira i živi u Splitu i nije sretna svojim životom. Sudionici_e su trebali dovršiti priču na način da navedu barem pet događaja u životu te osobe za koje očekuju da će se dogoditi. Gotovo svi (10 od 13 sudionika_ica) su zadatak započeli s preseljenjem – ili u Zagreb, zbog lakše rodne tranzicije, i/ili zbog udaljavanja od roditelja. Na istraživačev upit zbog čega je preseljenje u tolikoj mjeri važno, sudionici uglavnom odgovaraju kako je nužno jer objašnjavajući kako je „(...) LGBTQ osobama Splitu teško pronaći svoj krug ljudi koji te podržavaju, pogotovo ako nisu u dobre sa svojom familijom“ (Tina) ili pak navode neprihvaćenost šire okoline koja se, po njihovom viđenju, neće dovoljno brzo promijeniti da bi osoba iz priče doista i mogla ostvariti kvalitetniji život.

Istraživač: Kako to da vam je preseljenje tako važno da bi se Marko [osoba iz priče] uspio ostvariti, ima li još koji razlog?

Martin: Zato šta ne želimo da se ubije! (svi sudionici_ice se smiju)

Treći segment rezultata upitnika koji daje uvid u zadovoljstvo životom LGBTQ osoba u Splitu su rezultati mjerenja stavova koji su ispitanici izražavali u odnosu na ponuđene tvrdnje. Tek 3% smatra da je gradskoj vlasti stalo do dobrobiti LGBTQ osoba, a samo njih 5% vjeruje da će Split u idućih pet godina postati bolje mjesto za život LGBTQ zajednice. Druge tvrdnje se tiču tri aspekta civilnog društva i aktivnog bivanja zajednice – prihvaćenosti u području sporta i rekreacije, kulture i umjetnosti te u radu udruga i drugih organizacija.

Grafički prikaz 9. Stavovi LGBTQ osoba prema Splitu (na skali od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem)

Ovi rezultati otkrivaju kako se heteronormativnost gradskih društvenih prostora i praksi oslikava i u neinstitucionalnom okruženju koje u urbanim zajednicama za LGBTQ osobe ipak predstavlja sigurnije i slobodnije prostore. Neprihvaćenost koju ispitanici navode u području sporta i rekreacije se može interpretirati kao posljedica različitih normi muškosti i muške kulture u tim područjima i unutar kojih se značajan dio zajednice ne osjeća kao da doista i sigurno pripada. Osim toga, radi se o područjima

socijalizacije u kojima se norme muškosti često se uspostavljaju i održavaju, između ostalog, putem izražavanja negativnih stavova i istupa prema LGBTQ osobama te općenito kroz prisutnost tradicionalnijih ideologija.

Osluškivanje stavova sugrađana i općenite društvene klime, pa tako i klime u Splitu, odvija se dobrim dijelom na društvenim mrežama. Primjerice, sudionici_ice fokusne grupe opisuju kako redovito prate objave news portala, uključujući i one lokalne te čitaju komentare kada se radi o objavama LGBTQ ili srodnog sadržaja. I sami ih prepoznaju kao članke „moralne panike“, kako navode, i razumiju ih kao clickbait sadržaj, ali isto tako i navode kako je ponekad teško ne projicirati govor mržnje i negativne stavove iz online sadržaja na svoju okolinu. Razumijevanje razlike između klime koja se gradi na društvenim sadržajima i klime u „živoj“ okolini je sve teže. Kako jedna od sudionica navodi, treba ponekad vremena da se osoba sjeti kako se kod negativnih stavova najčešće radi „o starijim ljudima koji su još jedini aktivni na Facebooku i zapravo dolaze iz manjih mjesta“.

No, zanimljivo je primijetiti i da, iako su sudionici kritični prema Splitu u kontekstu prihvaćanja LGBTQ osoba, ne žele prihvatiti jedan od čestih medijskih narativa o Splitu kao „gradu slučaju“ kada je u pitanje prihvaćanje bilo kakvih društvenih manjina i ne slažu se da je Split po tom pitanju išta drugačiji od drugih gradova u Hrvatskoj. U svakom slučaju, negativan online sadržaj ne zaobilazi LGBTQ osobe i za jedan dio njih čini svakodnevnicu u kojoj opetovano prepoznaju marginaliziranost svojih identiteta.

- Znam da ne smim uć u Facebook komentare, ali uđem.
 - Ja ih ponekad čak tražim, ne znam.
 - Ja sam ulazio u komentare, i baš sam namjerno ulazio u komentare i svađao se s ljudima. Čisto zato jer me ljuti.
 - Ma ljudi su isfrustrirani političkom situacijom oko sebe i onda se na društvenim mrežama i u komentarima iživljavaju online na LGBT između ostalog.
 - Da, čitaš 500 komentara i nadaš se da ćeš vidit jedan pozitivan.
- (s fokusne grupe)

Kako i druga istraživanja pokazuju, zadovoljstvo životom u nekoj društvenoj zajednici je snažno povezano s mogućnosti da LGBTQ osobe mogu biti otvorene u toj zajednici bez da moraju snositi predrasude, diskriminaciju i općenitu stigmatu zbog svoje seksualnosti i/ili rodnog identiteta. Tema zadovoljstva LGBTQ osoba u Splitu je stoga usko povezana i s rezultatima otvorenosti vlastitog identiteta te osjećaja sigurnosti i pripadnosti, kako u osobnim tako i u javnim gradskim prostorima.

4. Sigurnost i otvoreno izražavanje vlastitog identiteta

Osjećaj sigurnosti i pripadanja te mogućnost otvorenog izražavanja vlastitog identiteta su međusobno snažno povezane društvene dimenzije LGBTQ osoba – osobe koje se osjećaju sigurnije i osjećaju pripadnost u široj društvenoj zajednici, spremnije i će se slobodnije izražavati što povratno opet jača osjećaj sigurnosti i pripadanja. U tom procesu, prisutno je nekoliko važnih društvenih (ali i javnopolitičkih) čimbenika koji taj proces olakšavaju ili otežavaju. U upitniku su ispitanici_e tako odgovarali na pitanja o otvorenosti identiteta u svojoj okolini, o osjećaju sigurnosti u različitim privatnim i javnim prostorima što je ujedno i čimbenik koji je i tematski došao do izražaja u kvalitativnom dijelu istraživanja.

Prema odgovorima na 14 varijabli o autanosti u različitim aspektima i prema različitim osobama, ispitanici_e su grupirani_e u kategorije: 1) uglavnom autani_e 2) djelomično do potpuno autani_e 3) djelomično autani_e i 4) uglavnom „u ormaru“. Krajnje kategorije, u potpunosti autani_e i u potpunosti u „ormaru“ su eliminirane s obzirom da takvih ispitanika_ica zapravo i nema među odgovorima. Uglavnom autani_e su oni koji su na više od 11 varijabli naveli_e da su se u potpunosti ili djelomično autali_e određenim osobama ili u određenoj okolini. Djelomično do potpuno autani_e su oni_e koji su na više od 7 varijabli i manje od 11 varijabli naveli_e da su se u potpunosti ili djelomično autali_e. Djelomično autani_e su oni_e koji su na 3 do 7 varijabli naveli da su se u potpunosti ili djelomično autali_e, a u kategoriji onih koji su uglavnom „u ormaru“ su oni ispitanici_e koji su na manje od 3 varijable naveli_e da su se u potpunosti ili djelomično autali_e, ovisno o kojim se osobama i okolinama radi.

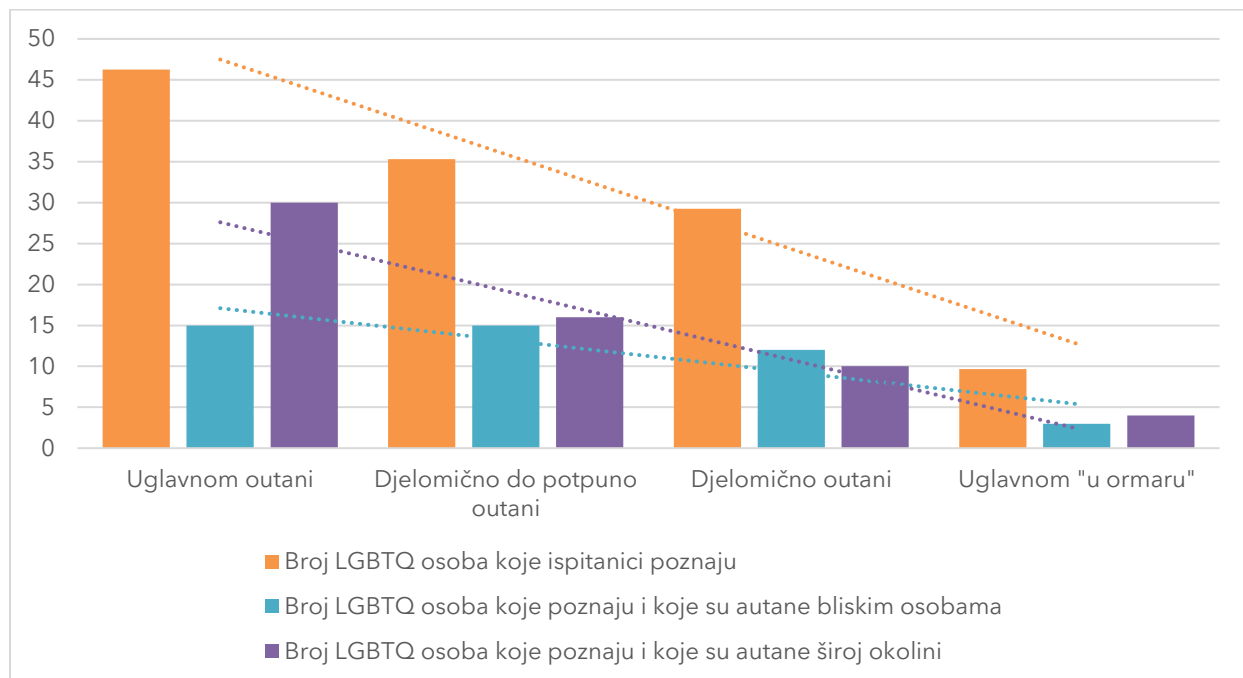
U uzorku je najviše onih koji su „djelomično do potpuno autani_e“ s 38%, zatim onih koji su „djelomično autani_e“ 34.2%, „uglavnom autanih“ je 15.9%, a najmanje onih koji su „uglavnom 'u ormaru'“ - 11.9%. Treba naglasiti kako je u uzorku prisutan nešto veći broj autanih nego što bi se to moglo očekivati prema procjenama drugih istraživanja (EU-FRA, 2020). To treba pripisati ograničenju prigodnog uzorka u ispunjavanju upitnika čija je diseminacija ipak jednim dijelom bili uvjetovana socijalnim kontaktima unutar osoba koje su aktivnije u zajednici i koje su, kako se pokazalo i posljednjem poglavlju, u većoj mjeri autane. Detaljniji pregled otvorenosti izražavanja vlastitog identiteta prema osobnim, formalnim i institucionalnim sferama govori nešto više:

	Ne znaju za mene	Djelomično znaju za mene	Znaju za mene
Bliski prijatelji_ice	4.4%	11.0%	84.6%
Partner_ica	4.7%	15.4%	79.9%
Braća i sestre	34.5%	14.7%	50.9%
Majka	36.4%	14.7%	48.9%
Širi krug prijatelja_ica]	17.1%	37.9%	45.0%

Uža obitelj partnera_ice	45.3%	17.9%	36.8%
Otac	54.0%	13.6%	32.5%
Kolege_ice iz škole ili fakulteta	24.6%	45.0%	30.4%
Kolege_ice s posla	40.1%	30.6%	29.3%
Nadređene osobe na radnom mjestu	64.5%	12.7%	22.8%
Šira obitelj	65.4%	19.8%	14.8%
Šira okolina	49.7%	36.9%	13.4%
Zdravstveni djelatnici_e	62.6%	25.6%	11.8%
Stručne osobe i nastavnici_e u školi/fakultetu	71.9%	16.7%	11.4%

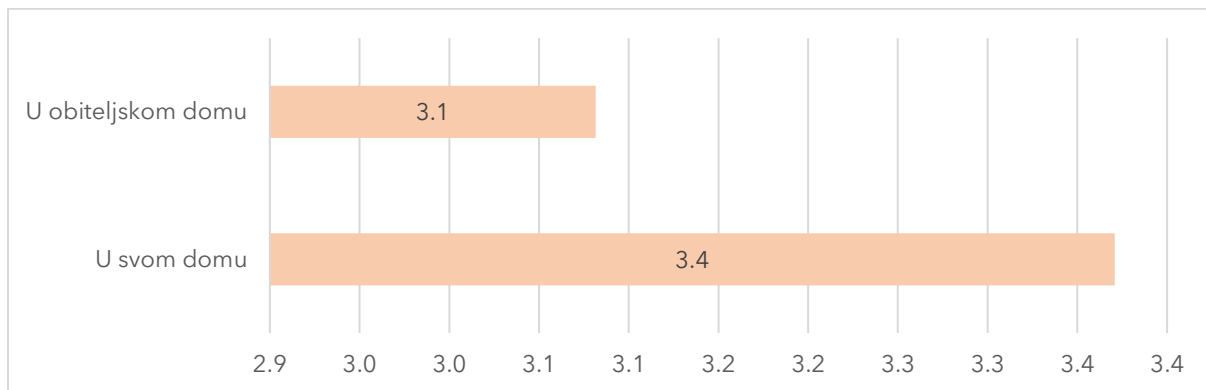
Tablica 5. Autanost osobama u bliskoj i široj okolini

S pretpostavkom da LGBTQ osobe koje su u većoj mjeri otvorene u izražavanju identiteta ujedno i lakše uspostavljaju veze s drugim otvorenijim osobama u zajednici, ispitanici_e su i odgovarali na pitanja o tome koliko drugih LGBTQ osoba poznaju da su autani. Prepostavka se pokazala opravdanom te otvoreniji_e osobe doista u većoj mjeri poznaju i druge otvorenije osobe. Radi se o važnom nalazu zato što dobrobit otvorenog izražavanja osobnog identiteta ne daje samo pozitivne individualne rezultate u vidu osjećaja slobode nego i omogućava lakše povezivanje s drugima unutar zajednice što u konačnici dodatno pozitivno utječe na osobnu dobrobit.

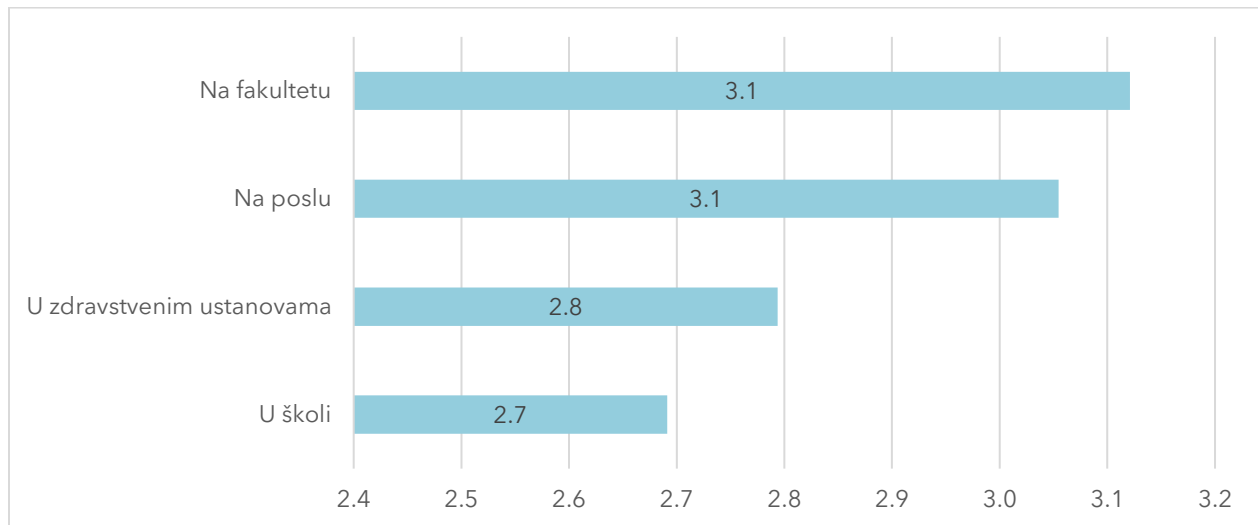
Grafički prikaz 10. Prosječan broj LGBTQ osoba koje ispitanici poznaju s obzirom na vlastiti stupanj autanja

Sigurnost LGBTQ zajednice, iako jedna od najvažnijih dimenzija dobrobiti zajednice, nije moguće kvantitativno izmjeriti s obzirom da se radi o slojevitom fenomenu koji je često izvan empirijskih dosega. Međutim, ono što je moguće istraživački utvrditi jest osjećaj ili percepcija sigurnosti LGBTQ osoba. U ovom slučaju, osjećaj sigurnosti se mjerio tako su uobičajeni prostori života podijeljeni u više dimenzija: osobna (obiteljski i vlastiti dom), formalna i institucionalna (radno mjesto, škola, fakultet i zdravstveni sustav), potom civilno društvo (događaji za LGBTQ zajednicu, kulturno-umjetnička događanja i sportsko rekreacijski sadržaji) te javni i komercijalni prostori u gradu (ulice i gradski prostori, javni prijevoz i mjesta uslužnih djelatnosti).

Grafički prikaz 11. Prosječan osjećaj sigurnosti unutar osobne domene (na skali od 1 - uopće se ne osjećam sigurno do 4 - osjećam se u potpunosti sigurno)

Ispitanici_ice se u nešto manjoj mjeri osjećaju sigurno u obiteljskom nego u vlastitom domu. Odnosno, 23.5% ispitanika se uopće ili uglavnom ne osjeća sigurno u obiteljskom domu. U kvalitativnim nalazima su posebno do izražaja došli iskazi o narušenim odnosima s obitelji. Oni variraju od povremenih konflikata zbog neodobravanja obitelji do kontinuirano narušenih odnosa koji rezultiraju povremenim ili trajnijim prekidima komunikacije, preseljenja iz obiteljskog doma te, ponekad i različitim oblicima nasilja (vidi sljedeće poglavlje). U kontekstu tih nalaza, slabiji osjećaj sigurnosti u obiteljskom nego u vlastitom domu svakako možemo pripisati upravo tim oblicima narušenih odnosa s obitelji. Međutim, prosječan osjećaj sigurnosti ispitanika_ica je u formalnim te posebno institucionalnim domenama još niži.

Grafički prikaz 12. Prosječan osjećaj sigurnosti unutar formalne i institucionalne domene (na skali od 1 - uopće se ne osjećam sigurno do 4 - osjećam se u potpunosti sigurno)

Po pitanju sigurnosti, bilo u osobnoj ili formalnoj domeni, posebno su ugrožene LGBTQ osobe koje ni u jednom ni drugom aspektu ne osjećaju zadovoljavajuću razinu sigurnosti – oni koji se uopće ili uglavnom ne osjećaju sigurno. Unutar osobne domene, to je od 16% do 23.5% ispitanika. Unutar formalne i institucionalne domene, tu skupinu čini od 18.3% (fakultet) do čak 40.3% ispitanika (škole).

Kvalitativni nalazi također ukazuju na škole kao izvore nesigurnosti i isključenosti. Sudionici_ice mlađe dobi spremno „razvrstavaju“ škole na dobre i loše s obzirom na klimu prema LGBTQ osobama, a gotovo svi su ispričali osobna negativna iskustva. Detaljnije o ulozi škole se govori u poglavlju o mentalnom zdravlju, ali po pitanju sigurnosti, veliki udio sudionika_ica je naglasio da su osnovne škole, prema njihovom iskustvu, nesigurnije i neizvjesnije nego srednje škole te da su prve oblike diskriminatornog i politički isključivog govora i stigme prepoznali na satovima vjeronauka (i u osnovnoj i u srednjoj školi):

- Meni je osnovna bila užasna i traumatična, puno toga je bilo. A u srednjoj, sjećam se, npr., profesorica iz vjeronauka koja je došla na sat i podijelila svima letke za Hod za život i kaže „Dobit ćete pet ako odete“. I sad kad razmišljam o tome, da je neki profesor recimo podijeli letke za Pride, to bi bija linč i otkaz, ovo ono.

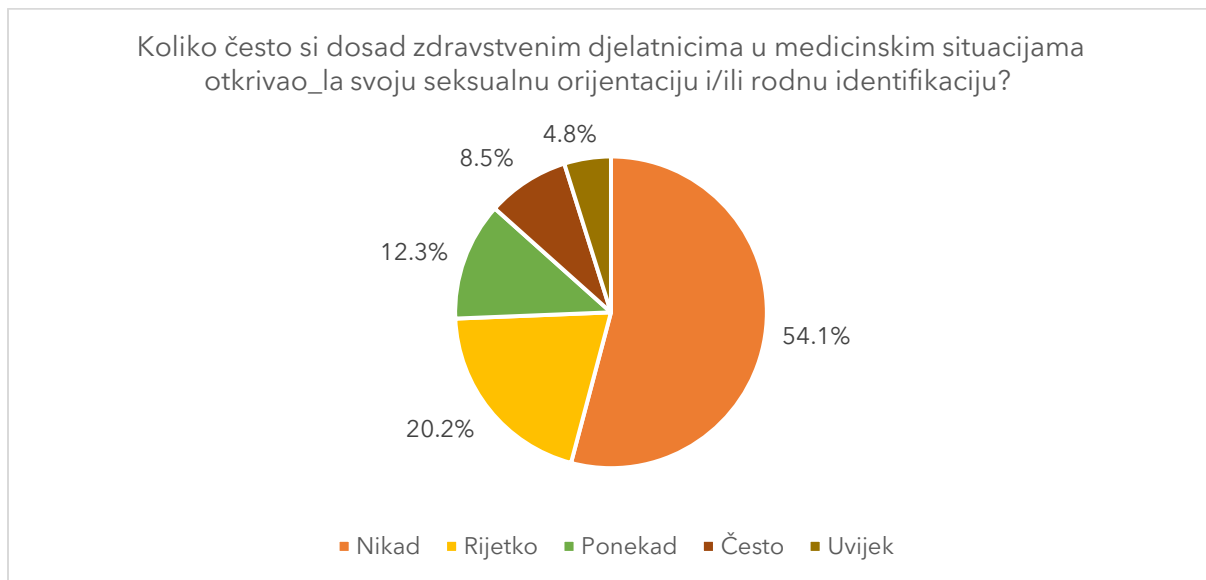
- Ma osnovna je kad se dicu uči kako da budu okrutna prema drugačijima. I to smo svi mi skoro osjetili.

(S fokusne grupe)

Kad sam upisivala srednju, ja sam znala da moj identitet nije ni hetero ni cis. I voljela sam umjetnost, posebno slikanje i prema tome sam i izabrala školu. To sam htjela. Ali isto tako,

znala sam od drugih da se u toj školi LGBTQ osobe ipak prihvaća i da nema toliko maltretiranja. To mi je isto bitno utjecalo na planove za dalje tada. (Dina, 20)

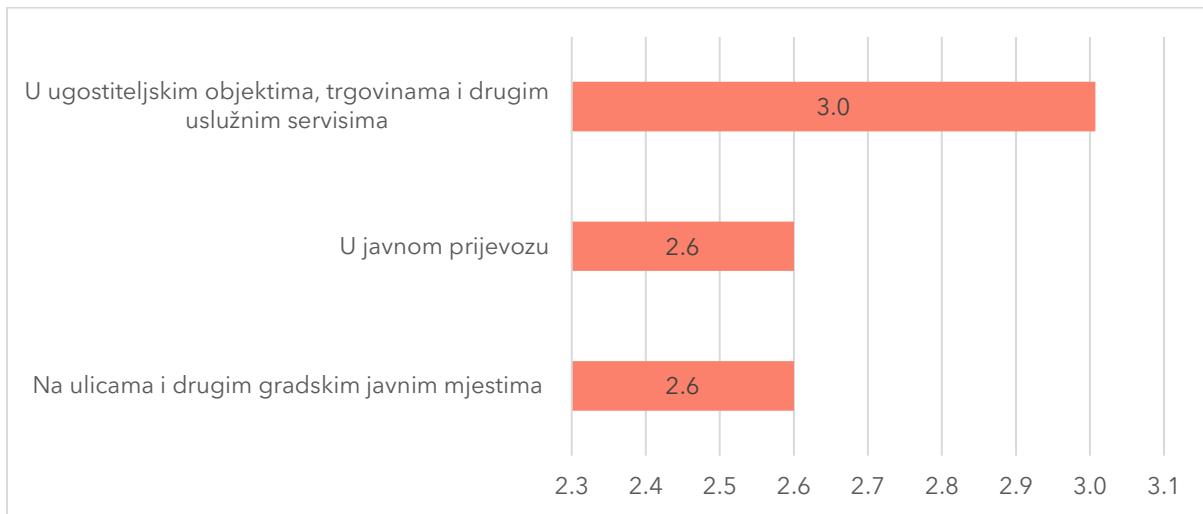
S obzirom da je zdravstveni sustav također jedna od institucionalnih domena u kojoj LGBTQ osobe često doživljavaju diskriminaciju, ispitanici_ice su u upitniku odgovarali i na pitanje o otkrivanju identiteta zdravstvenim djelatnicima.

Grafički prikaz 12.

Tek 13.3% njih često ili uvijek otkriva identitet ali većina to nikad nije napravila. Na pitanje mogu li procijeniti kako je otkrivanje identiteta utjecalo na komunikaciju sa zdravstvenim djelatnikom, njih 20.5% navodi kako je utjecaj bio pozitivan, 9.3% ih navodi negativan utjecaj no većina ispitanika je odgovorila kako otkrivanje nije utjecalo na komunikaciju ili kako ne mogu procijeniti utjecaj.

Osim ugostiteljskih objekata i drugih komercijalnih mjesta uslužne djelatnosti, rezultati su pokazali da se u ovoj skupini LGBTQ osobe najmanje sigurno osjećaju na ulicama i drugim javnim gradskim mjestima te javnom prijevozu. Više od 40% ih se uopće ili uglavnom ne osjeća sigurno.

Grafički prikaz 13. Prosječni osjećaj sigurnosti u javnim i komercijalnim prostorima (na skali od 1 - uopće se ne osjećam sigurno do 4 - osjećam se u potpunosti sigurno)

Detaljnije o tome govore iskazi sudionika_ica u intervjuima. Stefani (19), kao transrodna žena opisuje kako se osjeća u većim javnim prostorima, a posebno na ulicama u večernjim satima:

„U javnosti se osjećam jako užasno i jako u strahu nekada. Ako idem navečer sama doma, a živim na [uklonjeno ime kvarta], to je doslovno 'gaser centar', tako da gledam put dole, imam sluše i samo pičim. Ako nema buseva u ponoć, napravim put od 40 minuta u 20 minuta. Imala sam i jedno vrime pepper spray.“

Drugi sudionici u sklopu fokusne grupe također „mapiraju“ nesigurne prostore u gradu, navodeći i škole:

„Najnesigurniji prostori... Strejt klubovi – Vanilla, Zenta itd. Ali i kvartovi, tipa Brda. Pa Pujanke, Sućidar. I Kamen isto. To su kvartovi s masu 'gase'ra'. I škole isto – 2. jezična, prometna, obrtno-tehnička, pomorska, elektrotehnička, ajme meni. Npr. u Emanuela, uvijek bude nešto, uvijek je barem neko dobacivanje.“

(S fokusne grupe)

Izraz „gaser“ se u više navrata pojavljuje i kroz intervju i fokusne grupe. Radi se o novijem žargonizmu kojim se opisuje skupina mlađih muškaraca koji se okupljaju oko elemenata izrazito maskulinog izričaja poput sporta, automobila i motora, izražavanja mržnje prema manjinama i ženama te koji to izražavaju i estetski (oblačenjem, glazbom i slično). Generacije LGBTQ osoba mijenjaju žargonizme kojima opisuju skupine izražene kulture muškosti i koje često percipiraju kao izvor prijetnje vlastitoj sigurnosti. Ne može se reći da se radi o specifičnoj supkulturi, ali identificiranje ovih skupina i uočavanje načina na koji se raspoređuju u gradskim prostorima upućuje na to da LGBTQ osobe, posebno mladi, kontinuirano strateški pristupaju kretanjem u javnim prostorima kako bi izbjegli dobacivanja, vrijeđanja, prijetnji ili pak mogućnost nasilja. Naime, ono što LGBTQ osobe čini „metama“ u javnosti, a posebno kod ovakvih skupina, su

najčešće oblici identitetskog izražavanja koji odudara od normativnog, posebno onog rodnog: uočljivi stilovi oblačenja, tjelesni i jezični maniri, okruženost drugim LGBTQ osobama i slično.

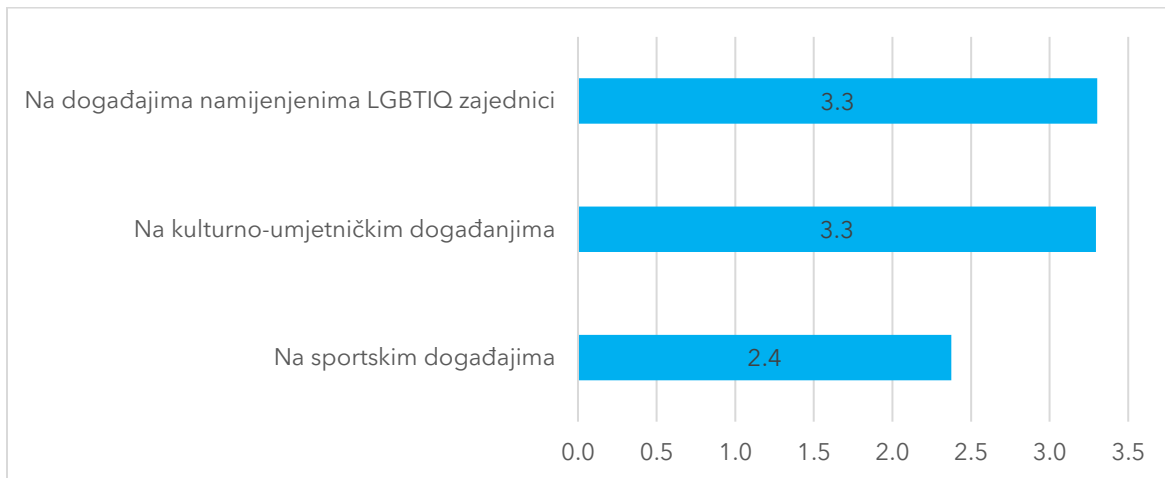
Ugrožavanje sigurnosti se može dogoditi i u većim komercijalnim prostorima. Roko (18) tako opisuje „incident“ kojeg je doživio zajedno sa skupinom svojih prijatelja u trgovačkom centru:

„Mi smo bili u tom centru i onda su bili neki likovi koji su nas vidili i vidili su da se neki od nas oblačimo alternativno i mi smo im pokušali reć maknite se, ajte ća, nije nas briga. Za neke od nas su skužili da smo ili trans ili dio zajednice i onda su nas počeli zajebavat u vezi toga i onda je nekima od nas puka film pa smo ih išli ka odgurnut. I onda smo izašli iz dućana i ovaj jedan lik je istrća i gurnija me na pod. Nakon šta su mene napali, cila grupa naša je počela trćat prema njima nazad. (...) Al stvar je šta, to je bila grupa od šest, al bilo je još takvih grupa, i do 20 u tom centru, i onda su se svi skupili zajedno nekako. Ta situacija je jako eskalirala i na kraju me ovaj jedan lik iša elektrošokirat. Ima je elektrošoker, da. To su 'gaseri'. I onda je ova prija naša dovela zaštitara i oni su rekli da će nas prubit ubit ako izađemo iz centra. I onda nam je zaštitar zva taksi koji smo mi morali platit na kraju da bi mogli otić negdje jer nismo mogli izać od tu a da je sigurno.“

S druge strane, nešto stariji sudionici_ice, u većoj mjeri naglašavaju aspekt sigurnosti u javnom prostoru kada je u pitanju otvorenost izražavanja partnerstva s partnerom_icom. Hrvatska je jedna od najslabije zastupljenih zemalja u Europi u kojima LGBTQ osobe mogu biti slobodne s partnerom_icom u javnosti (npr. držanje za ruke) (EU-FRA, 2020: 16), pa Split nije iznimka:

„Mi se krećemo na vrlo ograničenim prostorima, naš prostor je kretanja je dosta ograničen na centar grada di kao, manje više smo slobodne, tu i živimo i dosta je turista i nekako je slobodnije. Ne znam bi li se tako ponašala na Brdima. Cila ekipa nam je takva da se krećemo po izložbenim prostorima, po Domu mladih... Može bit da naša seksualna orijentacija u jednu ruku uvjetuje prostore u kojima se mi krećemo. Tipa išle smo na zapadnu obalu prošetat nekoliko večeri zaredom radi pasa i nisam se uopće osjećala sigurno tamo. To sam tek shvatila ovaj misec kad smo šetali tamo. Da se skuplja neka ekipa mladih nabrijanih motorista koji tu dolaze gasirat, derat se i ono, natjecat se čiji je veći, svađat se i možda se i potuku, nemam pojma. Ali nisam se uopće osjećala ugodno u tom okruženju, ni kao žena ni kao lezba ni kao dio para“. (Gabriela, 38)

Iako rezultati prethodnog poglavlja (stavovi o klimi prema LGBTQ zajednici u Splitu) pokazuju da ispitanici_ice smatraju kako ni civilno društvo u gradu ne pruža zadovoljavajuću klimu prihvaćenosti, osjećaj sigurnosti je ipak najviši upravo u civilnom društvu. Gotovo 90% navodi kako se uglavnom ili u potpunosti osjećaju sigurno na događajima namijenjenima LGBTQ zajednici i na kulturno-umjetničkim događanjima. Izuzetak su sportski događaji koji su se u ispitivanju sigurnosti pokazali kao najmanje sigurnima – nesigurniji i od osjećaja sigurnosti na ulicama, javnim prostorima i u javnom prijevozu.

Grafički prikaz 14. Prosječni osjećaj sigurnosti u prostorima civilnog društva (na skali od 1 - uopće se ne osjećam sigurno do 4 - osjećam se u potpunosti sigurno)

Kao posebno važan element sigurnosti i prostora otvorenog izražavanja identiteta, pokazao se aspekt zabavnog sadržaja, prvenstveno u vidu noćnih odnosno klupskih izlazaka. Kao i u drugim urbanim središtima, LGBTQ zajednica svoje mjesto u javnom prostoru najprije ostvaruje u noćnom i klupskom životu. Kako svjedoče i sudionici_e u intervjuima i fokusnim grupama, Dom mladih, a prvenstveno klub Kocka, predstavlja upravo onaj tip mjesta i prostora koji za zajednicu znači prostor međusobnog uvažavanja i otvorenog izražavanja. Radi se o prostoru u kojem se članovi_ice zajednice mogu slobodnije povezivati i koji neposredno osnažuje i pojedince i samu zajednicu. Iz povijesne perspektive, čini se da Kocka djeluje upravo kao i brojni drugi klupski prostori za queer zajednicu – zajedno s *cruising* scenom, klupska scena predstavlja one točke društvenih prostora u kojima zajednice pronalazi sidrište u kontekstu javnog bivanja i izražavanja. Takvi prostori, pa i Kocka, ujedno predstavljaju i utočišta naspram heteronormativnih prostora i jačaju osjećaj pripadnosti i prakse solidarnosti.

Kada se govori o građanskim potrebama društvenih manjina unutar urbanih zajednica, česta je tendencija da se prostori zabave i slobodnog vremena banaliziraju pa se i u prizmi javnih politika mogu doživljavati kao sekundarni. Ali važnost ovih prostora za LGBTQ osobe ne treba zanemariti pakirajući je među banalnosti i shvaćajući je isključivo kao oblik eskapizma i potrošačke te *party* kulture, a posebno ne iz perspektive prosuđivanja moralnih i nemoralnih praksi. Shvaćanje noćnog života zajednice kao manje važnog ili čak društveno neprihvatljivog oblika bivanja, iznimno ograničava i narušava i one rijetke pozitivne aspekte javnog bivanja zajednice. Dugoročno, značajno produktivniji oblik razmišljanja započinje s pitanjem – zašto i kakvu ulogu ovi prostori imaju za samu splitsku LGBTQ zajednicu?

Splitska LGBTQ zajednica se ovdje nadovezala na onaj prostor koji je u gradu već predstavljao mogućnost svojevrsnog „utočišta“ za alternativnu scenu – klub Kocka i Dom mladih je među svojom publikom i šire

doživljen kao siguran prostor, a i čiji je sam povijesni razvoj i skup značenja u tranziciji prošao preoblikovanje od nedovršenog socijalističkog projekta do upisivanja novih značenja i praksi mlađih skupina koji se priklanjaju alternativnoj kulturi i oblicima zabave.

Najstariji od sudionika jasno naglašava ulogu Kocke te mapira tijek razvoja noćnog života zajednice u Splitu. Osim noćnog života i Pride povorke, drugi prostori slobodnog bivanja ne dolaze do izražaja:

Pa ne znam npr. jel ima iti jedan klub osim Kocke gdje se možeš tako ponašati onako kako želiš, zaista. I tu dolaze jako šarolike queer osobe i zaista se ponašaju kako žele i to je mjesto nulte tolerancije na diskriminaciju takvog tipa. Nema drugih takvih mjesta baš, bio je nekoć Ghetto, ali nikad nisi znao ko će naletit tamo jer bio je samo gay friendly ne i gay mjesto. Al Kocka nekako ono, ne znam, ona je i dalje kao prvenstveno alternativno mjesto u Splitu, ali to je to mjesto koje takvo nešto omogućava, ako ćemo pričat u smislu izlazaka i društvenog života. *(Mario, 44)*

Međutim, sama zajednica nije monolitna i tek jedan prostor koji ni nije općenito definiran kao LGBTQ prostor kao što je Kocka, ne može odgovoriti na sve potrebe koje se unutar zajednice događaju. A jedan dio potreba nastaje i iz činjenice da i unutar same zajednice, identitetske i druge nejednakosti nisu izbrisane. Naprotiv, interseksionalnost zajednice posebno dolazi do izražaja u noćnom životu/zabavi. Dolazi i do izražaja već prema socijalnom podrijetlu članova_ica zajednice, a kako se sam noćni život u Splitu ipak uraznolikuje (većim dijelom zbog turističke ponude), tako se javljaju i drugi izvori LGBTQ sadržaja koji nisu nužno rezultat djelovanja civilnog društva i nezavisne kulturne scene. Jedna od sudionica se tako osvrće na nedavno otvoreni privatni LGBTQ klub u centru grada:

Ja mislin da je dobro da se otvorilo jedno mjesto za LGBTQ zajednicu, odnosno mjesto s tim predznakom, koje organizira stvari, a da nije Kocka, jel. Mi smo dosad naši programi su uglavnom bili u Domu mladih i po nekim alternativnim kafićima i po LGBT Centru. A postoji u Splitu i jedan dio LGBT zajednice kojima Kocka nije baza, mračno im je i šporoko i oće nešto fancy. Dobro je da postoji neko misto i za takve ljude. Nisu svi LGBTQ ljudi alternativni, pankeri i šta ja znam. Mislim da je dobro da se otvorilo takvo nekakvo misto. Ali ne sviđa mi se šta osobe koje su investitori i voditelji su zapravo strejt investitori koji vode cajkaške klubove i koji su ubrali jednu nišu koja bi im mogla bit ekonomski isplativa jer ne postoji konkurencija, a grad je dovoljno siguran, a osjetili su da je došlo vrime, šta je isto dobro, da je došlo vrime da se to može napravit bez da će bit nereda.

(Gabrijela, 38)

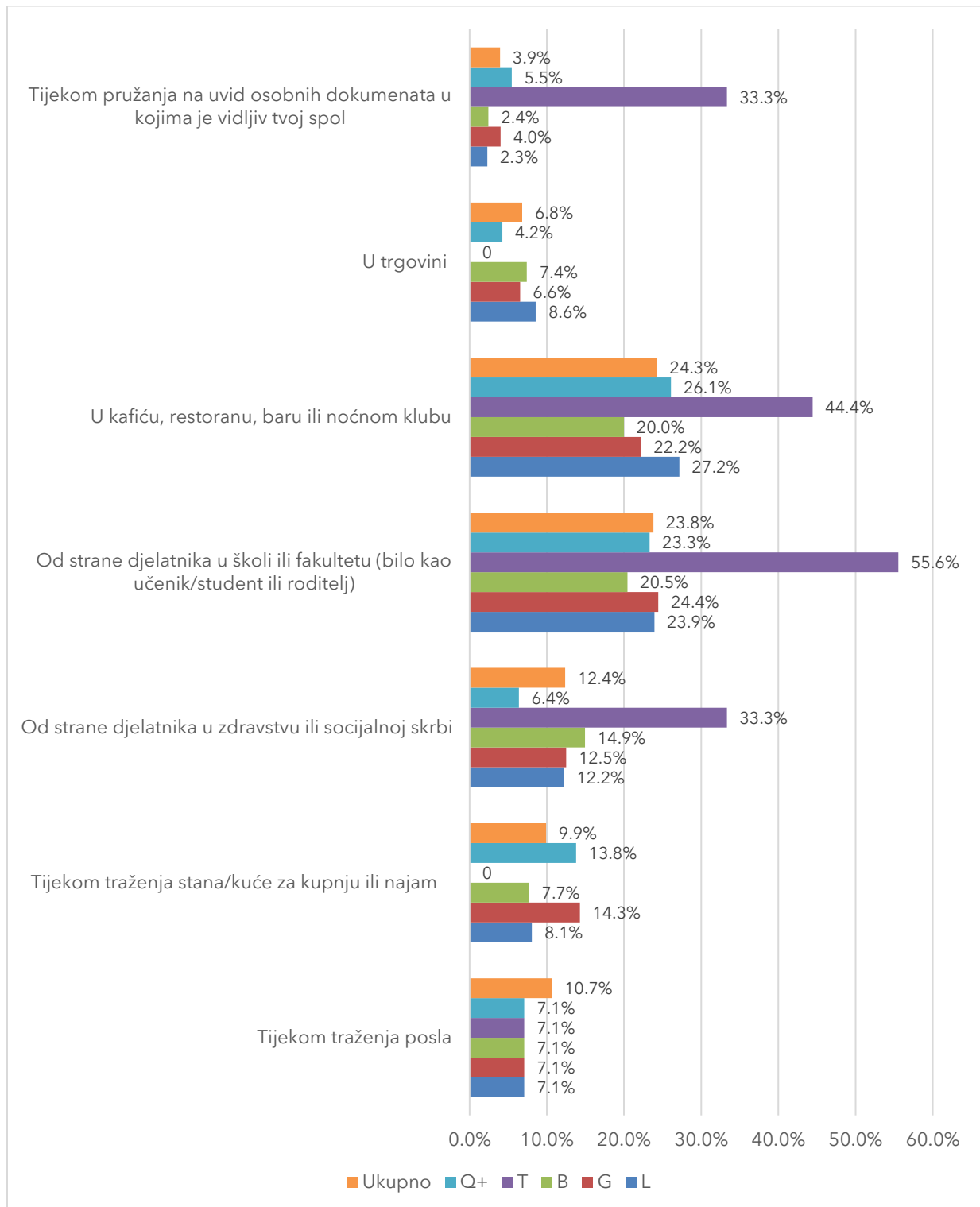
Iz rezultata u ovom poglavlju je jasno vidljivo kako zajednica osjećaj sigurnosti i pripadnosti ostvaruje primarno unutar kruga svojih bliskih prijatelja_ica i unutar same zajednice, dok sigurno i otvoreno bivanje u javnosti najčešće ostvaruje putem klupskih izlazaka (Kocka) ili kroz aktivnosti LGBT Centra, najčešće u kulturnim i umjetničkim sadržajima. Ostali javni prostori još uvijek ne pružaju zadovoljavajući osjećaj sigurnosti i pripadanja pa je jasno da LGBTQ osobe kontinuirano traže „svoje“ prostore bivanja, kako u

osobnoj tako i u javnoj domeni. Ove nalaze dodatno potvrđuju i rezultati o iskustvima nasilja i diskriminacije prema LGBTQ osobama koji se obrađuju u sljedećem poglavlju.

5. Učestalost i iskustva nasilja i diskriminacije

Vijeće Europe je zabilježilo kako je nasilje nad LGBTQ osobama u posljednjih nešto više od deset godina u porastu pa je 2020. 49% LGBTQ osoba u Europskoj uniji doživjelo neki oblik nasilja (Vijeće Europe, 2020; EU-FRA, 2020: 38). U Hrvatskoj, udruge civilnog društva su od 2006. u više navrata ispitivale učestalost nasilja nad LGBTQ osobama. U razdoblju od 2002. do 2005., 51.3% ispitanika_ica je doživjelo nasilje (Pikić i Jugović, 2006: 18). U razdoblju od 2006. do 2013., njih 73,6% je doživjelo neki oblik nasilja (Milković, 2013:32), a 2019. njih 64% (Dota i Jurčić, 2022). U ovom istraživanju na uzorku LGBTQ osoba u Splitu, barem neki oblik nasilja doživjelo je njih čak 77.5%.

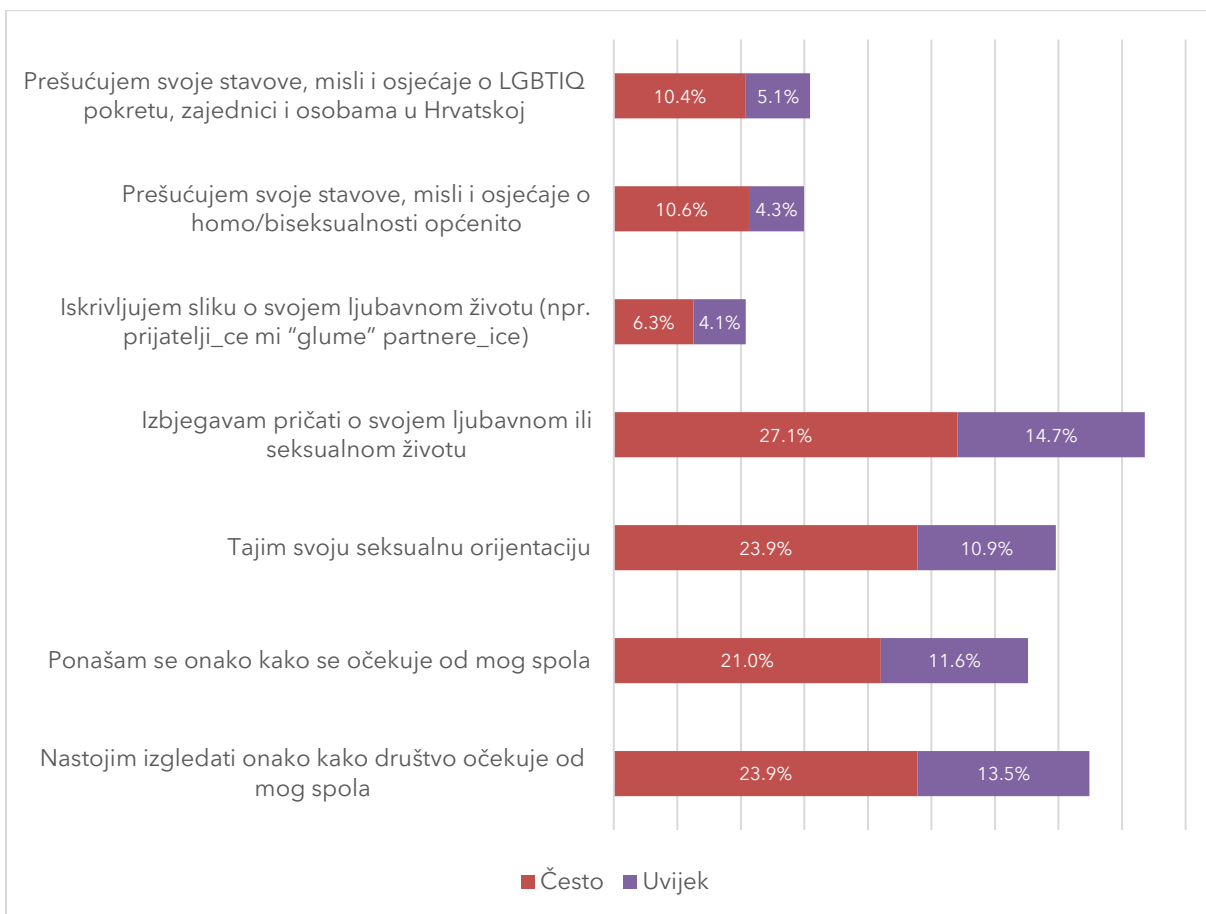
Navedena istraživanja, kao i brojna druga, koristila su definicije i kategorije nasilja sukladno prijedlozima ekspertnih grupama i javnih politikama pri tijelima Europske unije koja su ujedno i dobro utemeljena u znanstvenim istraživanjima. Kategorije nasilja mogu biti detaljne i ponekad čak i preklapajuće. U ovom istraživanju se stoga nasilje dijeli u kategorije fizičkog i psihološkog nasilja koje su još ponekad naziva i verbalnim nasiljem ili uznemiravanjem. Seksualno nasilje u širem smislu predstavlja fizičko nasilje ali se zbog širokog opsega nije zasebno ispitivalo ni nominiralo kao tema u kvalitativnom istraživanju s obzirom da se radi o iznimno osjetljivoj temi za žrtve pa joj je potrebno posvetiti značajno više istraživačke pažnje nego što to ovakav tip istraživanja može. Često se koristi i kategorija ekonomskog nasilja koje sa sobom često nosi elemente psihološkog nasilja no ona ovdje nije zasebno uključena. Ekonomska dimenzija iskustava LGBTQ osoba u ovom istraživanju dolazi do izražaja u kvalitativnim podacima kao čimbenik u obiteljskoj podršci, obrazovanju ali i nekim sociodemografskim karakteristikama uzorka. Kao referentni vremenski period za kojeg su ispitanici_ice odgovarali na pitanja o nasilju postavljen je period od posljednjih pet godina, a osim tipa i učestalosti nasilja, utvrđene su i vrste te učestalost diskriminacije kojeg ispitanici_ice prepoznaju kao takve te učestalost mijenjanja ponašanja zbog prilagodbe očekivanjima okoline. Zajedno s nasiljem, ova dva elementa čine pokazatelje sigurnosti i prihvaćenosti LGBTQ osoba u Splitu koja u određenoj mjeri nadilaze subjektivni osjećaj i percepciju i preciznije upućuju na aktualnu klimu prema LGBTQ osobama u gradu.

Grafički prikaz 15. Doživljena diskriminacija na temelju seksualnog i/ili rodnog identiteta u posljednjih pet godina prema kategoriji identiteta

Najveći broj ispitanika_ica je diskriminaciju doživio u komercijalnim i uslužnim djelatnostima (kafići, restorani, barovi, noćni klubovi) – njih 24.3% te od strane djelatnika u školi ili fakultetu, ukupno njih 23.8%. Iako se nije pokazalo da se LGBTQ osobe osjećaju značajno manje sigurno u prostorima kafića, restorana, barova i klubova, doživljena diskriminacija je ovdje ipak visoko izražena. S druge strane, s obzirom na osjećaj sigurnosti u obrazovnom sustavu, primarno u školama, te iskaze sudionika_ica, ovdje zabilježena diskriminacije nije iznenađujuća. Prema pripadnosti identitetskoj skupini, transrodne osobe u većoj mjeri navode da su doživjeli_e diskriminaciju u obje sfere, a nešto više razine diskriminacije navode mlađi_e ispitanice u dobi do 15 do 29 godina.

Anticipaciju nesigurnosti i negativnih događaja zahtjeva i prilagodbu u društvenim okolinama. Kod LGBTQ osoba, ona se očituje, između ostalog, promjenom ponašanja na različite načine (Pikić i Jugović, 2006):

Grafički prikaz 16. Učestalost prilagođavanja ponašanja za izbjegavanje nelagode, diskriminacije i/ili nasilja zbog seksualne i/ili rodne identifikacije

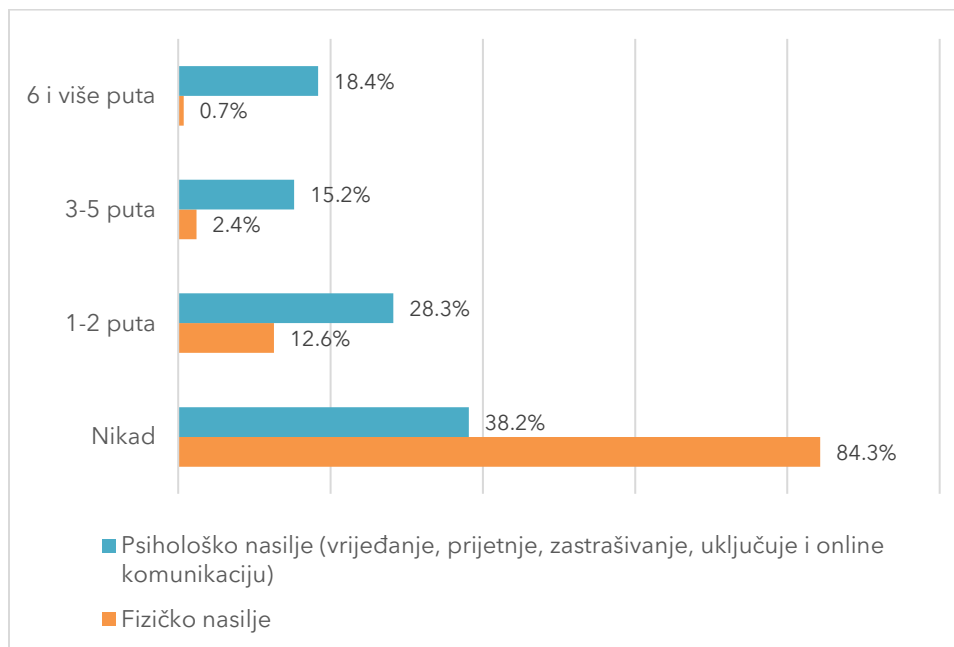
Ispitanici_e se u najmanjoj mjeri prilagođavaju kada je potrebno izraziti mišljenje i stavove o LGBTQ zajednici i općenito o nenormativnoj orijentaciji. Iako u velikoj mjeri izbjegavaju pričati u svom partnerskom

i seksualnom životu, mali broj njih se prilagođava dodatno na način da iskrivljuju sliku o svom partnerskom životu. Međutim, najčešća prilagodba se događa u obliku skrivanja seksualne orijentacije i mijenjanju ponašanja sukladno rodnim očekivanjima okoline. Kod lezbijki i gejeva, zabilježeno je nešto više izraženo mijenjanje ponašanje u ovoj domeni, kao i po .

Sudionici_ice koji su doživjeli verbalno nasilje u javnim prostorima upravo odudaranje rodnog izražavanja naglašavaju kao povod za čin pa nije iznenađujuće da osobe upravo u toj domeni ponašanja čine najveće prilagodbe:

Da, al generalno vani, ono kad se krećem ulicom, ili pogledi ili se neko dere za mnom. Neki dan, zapravo prije možda dva tjedna, se neko dera za mnom da će me čikat ovo ono. Bilo mi je smišno jer su me generalali kao 'Aj čikaj ga, čikaj ga, šta je ovo'. Ne znaju ni sami di bi me svrstali valjda, ali znaju da je neka manjina u pitanju. (Roko, 19)

Učestalost nasilja se ispitivala tako da su ispitanici_ice odgovarali na pitanje „Koliko puta si u posljednjih pet godina doživio/doživjela nasilje na temelju rodnog identiteta i/ili seksualne orijentacije?“ pri čemu su odgovarali_e zasebno za fizičko i psihološko nasilje.

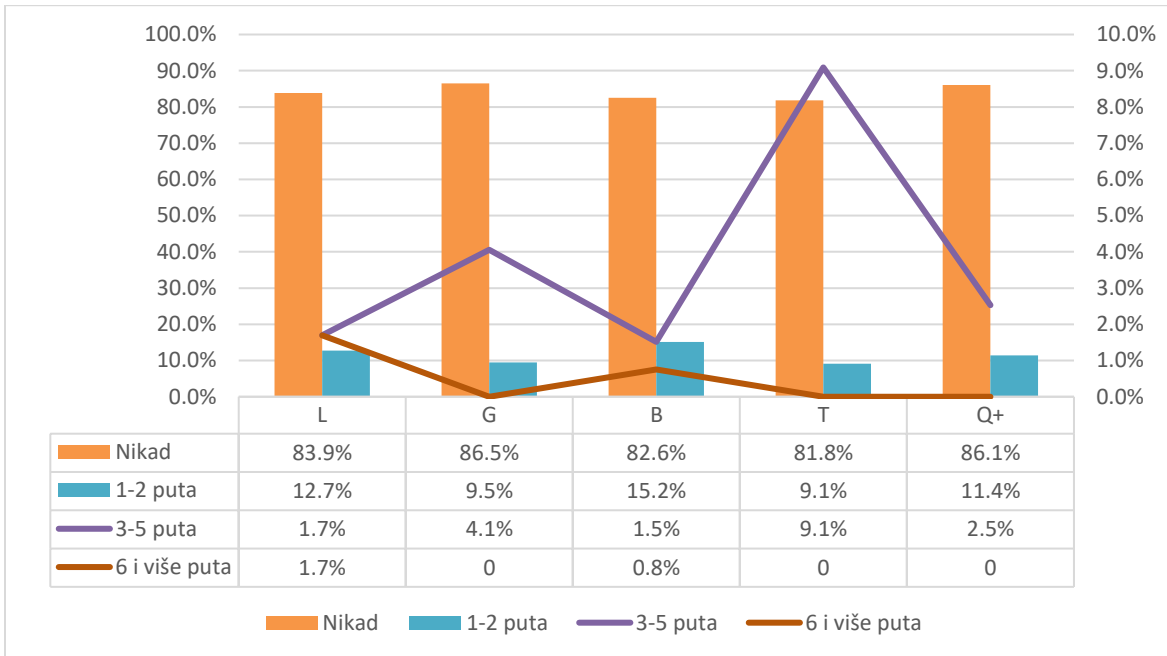

Grafički prikaz 17. Izloženost nasilju na temelju seksualnog i/ili rodnog identiteta u posljednjih pet godina

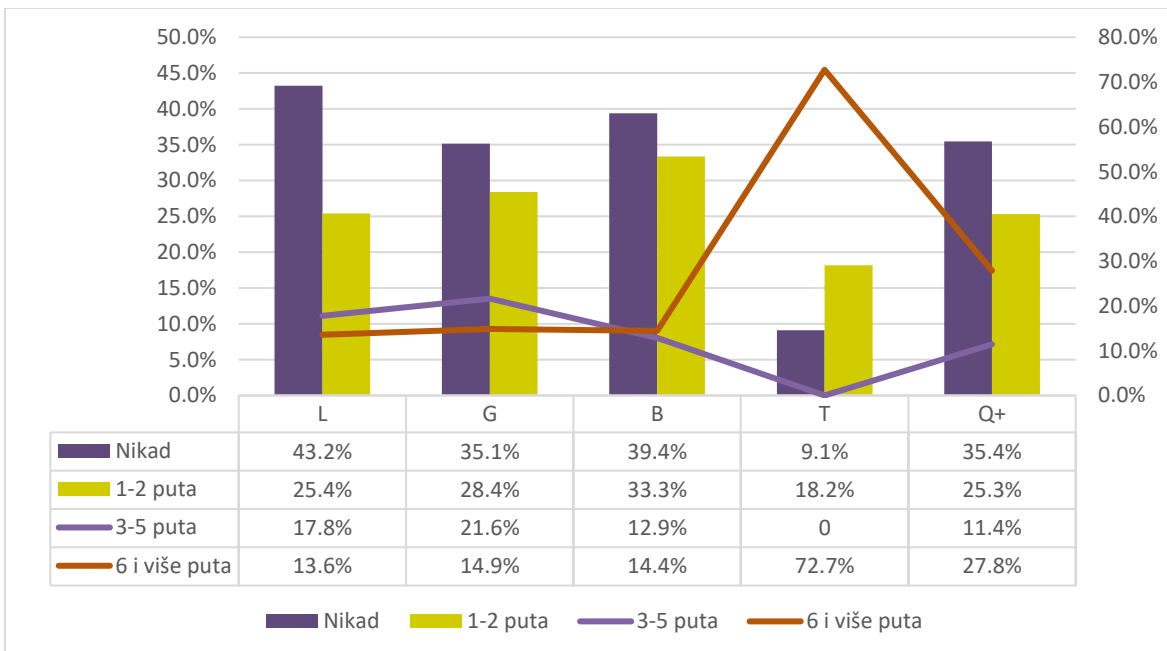
Vidljivo je kako je psihološko nasilje poput vrijeđanja, prijetnji i zastrašivanja bitno učestalije od fizičkog. Među onima koji jesu doživjeli nasilje, najviše ispitanika_ice koji su ga doživjeli 1 do 2 puta u posljednjih

godina. Zbrojem kategorija učestalosti, dolazi se do podatka da je njih 77.4% doživjelo barem jedan oblik nasilja pri čemu prevladavaju psihološki oblici nasilja.

Kada se učestalost nasilja promotri prema identitetskom određenju, uvid postaje nešto detaljniji:

Grafički prikaz 17. Izloženost fizičkom nasilju na temelju seksualnog i/ili rodnog identiteta u posljednjih pet godina

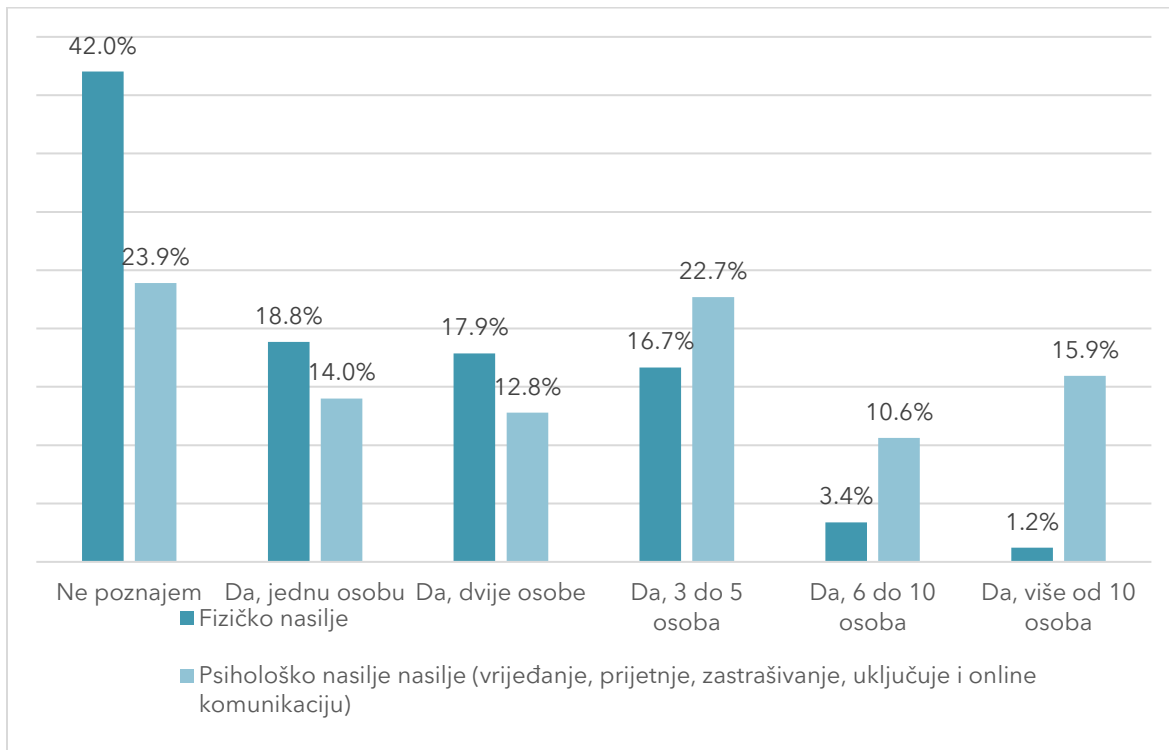
Grafički prikaz 18. Izloženost psihološkom nasilju na temelju seksualnog i/ili rodnog identiteta u posljednjih pet godina

Najviše fizičkog nasilja doživljaju transrodne osobe (njih 18.2% je doživjelo fizičko nasilje barem jednom), potom biseksualne osobe (njih 17.5% ga je doživjelo barem jednom u pet godina) te lezbijke (16.1%). Psihološko nasilje najčešće doživljavaju transrodne osobe (čak 90.9% barem jednom), potom queer i rodno varijantne osobe (64.5%), te gay osobe (njih 50%). Posebno je uočljiv (i zabrinjavajući) podatak da 72.7% transrodnih osoba navodi kako su psihološko nasilje doživjeli_e šest i više puta. Kako i je nekoliko puta naznačeno u ovom izvještaju, vidljivo je da je nasilje prema LGBTQ osobama najčešće rodno uvjetovano pri čemu transrodne i nebinarne osobe doživljavaju najviše i fizičkog i psihološkog nasilja.

Valja navesti i kako je doživljeno nasilje i dobno raslojeno tako da, u pravilu, stariji ispitanici_ice navode manju učestalost, posebno oni stariji od 40. Osim rodne uvjetovanosti nasilja, može se zaključiti i kako počinitelji nasilja češće vrše nasilje prema mlađim LGBTQ osobama.

Bitno viša učestalost nasilja je prisutna kada se radi o broju LGBTQ osoba za koje su ispitanici_ice trebali navesti da ih poznaju i da su doživjeli nasilje. Njih 76% navode kako znaju barem jednu osobu koja je doživjela nasilje, bilo da se radi o fizičkom ili psihološkom obliku. Većina ispitanika_ica poznaje između 3 i 5 osoba koje su doživjele nasilje. Radi se o nešto višoj učestalosti nego kod osobnog iskustva nasilja što se, dijelom, svakako može pripisati i prigodnom uzorku ali i bliskim vezama i poznanstvima unutar zajednice pa se može pretpostaviti da jedan dio ispitanika_ica poznaje iste osobe za koje je poznato da su doživjele nasilje. To dobro oslikava i kratki iskaz jednog od sudionika u intervjuima koji navodi:

„Ali kad dođeš u LGBT Centar, onda skužiš da nisi jedini koji ima takve priče. Svi imaju svoje priče i situacije, neke su izbacivali iz kuće, neke se maltretiralo, a neki su završili u dječjim domovima“. (Tin, 36)

Grafički prikaz 19. Poznavanje osoba koja su bile izložene nasilju na temelju njihovog seksualnog i/ili rodnog identiteta u posljednjih pet godina

Tin (36) opisuje i kako je izgledao fizički napad na njega u javnom prostoru za kojeg počinitelj nikad nije pronađen ni kažnjen:

Išao sam na plažu okupat se. Bio je tamo jedan lik koji je ribario i znao sam ga iz viđenja ali nisam nikad s njim pričao. Bio je kraj sezone, nije bilo više toliko ljudi. I išao sam na vrh plaže kao na rt di ću skočit i on je tamo poslagao svoje ribičke štapove. I lik onako ono nabrijan iz vedra neba 'Ne moš se ti meni dolazit sad tu kupat, svaki dan mi dolaziš plašit ribe, ajde ća na ovu drugu stranu' i ono 'Pederu jedan ajde tamo'. I ja govorim nemaš me šta tirat ovo je javna plaža i nisam tu svaki dan. I krenem da ću tamo di i idem inače skočit i on je mene krenija gurat i ja sam završija na podu, prevrnija me dole. I idem se dignut s poda i vidim da mi je koljeno iskrivljeno i ne mogu se ustati. Gospodin se maknija na svoje misto, ja pokušavam doć sebi i ne mogu vjerovat i molim čovika daj da nazovem hitnu, a on ništa, uvrijeđen gleda put mora. I onda mu je doša prijatelj, ja ih molim jel možete nazvat hitnu, ovo natiče i boli, ništa. Bacam šljunak da im privučem pažnju. A prijatelj koji je sjeo na kamen do, čujem da govori 'Sad će on ispast žrtva'. I ovaj mi govori počinitelj 'Tako ti i treba pederu jedan'. I kad sam vidija da neće pomoć, ja sam se jednostavno nekako drugom nogom odgura unatrag do torbe i nazva sam prvo hitnu. I oni su još bili tu, a kad sam nazva policiju, pokupili su se u tren oka. Policija je onda kasnije došla sa svojim genijalnim izjavama i policajac mi je

rekao da ja nisam smio ući u njegov ribički prostor. Drugi dan, detektiv koji je razgovarao sa mnom je rekao da to što me on par puta nazvao pederom, da to nije homofobno nego je to tako kao kad se Ćiri Blaževiću viče na stadionu. Njega nisu nikad našli.

Iskustva sudionika jasno naglašavaju i to da počinitelji psihološkog nasilja ne biraju nužno javne prostore koji su manje posjećeni kako bi izbjegli rizik sankcija. Primjerice, Martin (20) opisuje kako je izgledao takav čin na istočnoj obali na putu do trajektne luke:

Ja sam bio na Prideu prije 2 godine, doživio sam homofobni napad, vrijeđali su me, dovikivali su mi, mene i prijatelje su skoro bacili u more. Zato jer mi smo se trebali na tren odvojiti da bi mi prijatelje otpratili u luku na brod. I mi smo se vraćali, kao šetali natrag na rivu i kako sam nosio zastavicu, oni su skužili i htjeli su mene i moju frendicu baciti u more. Kad to gledam danas, shvaćam da koliko god nas policija brani i sve to, treba biti s osobama u koje možeš imati povjerenja, koje te mogu zaštititi. Jer ja sam taj dan mogao najebati.

Svi ovdje navedeni rezultati i nalazi nadopunjuju iskustva sudionika_ica, a i rezultate ostatka upitnika, koji govori o tome da se LGBTQ osobe u svakodnevnom životu u Splitu često kreću prema prostorima i okolinama u kojima se osjećaju sigurno, a druge nastoje izbjegavati. Kontinuirano procjenjivanje okoline u svakodnevnim prostorima kretanja i djelovanje sukladno anticipaciji nesigurnosti je u velikoj mjeri doista i opravdano.

6. Izvori podrške LGBTQ osoba

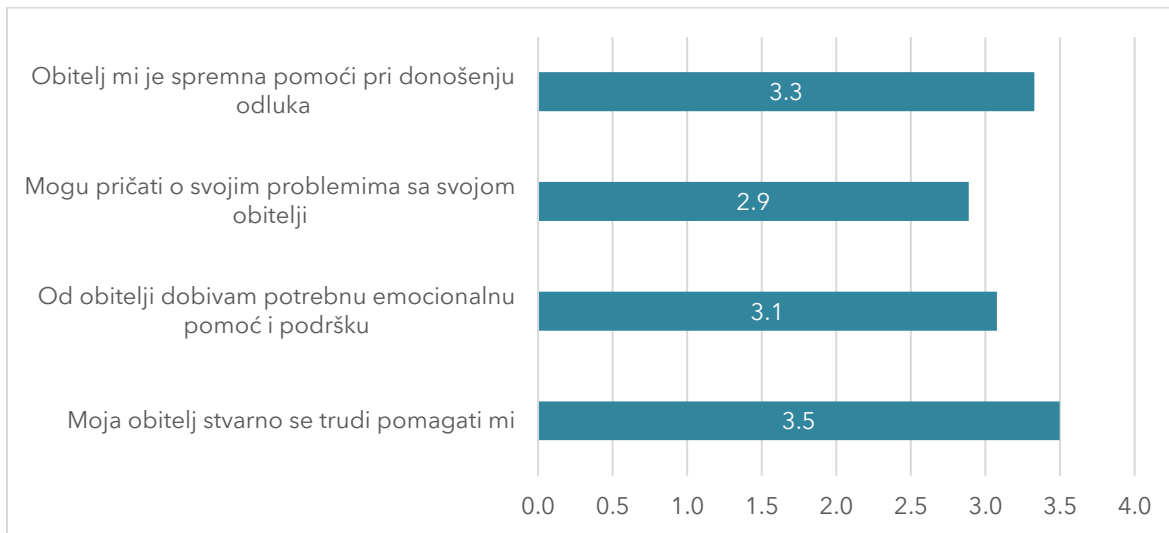
Jedan od najčešćih načina kojima se ostvaruje društvena isključenost LGBTQ osoba jest onaj koji započinje u osobnim i bliskim odnosima na temelju negativnih uvjerenja i stigmatizacije seksualnosti i/ili rodnog identiteta. Odnosno, društvena isključenost se snažno pojačava kada se postojeći izvori podrške povlače nakon što LGBTQ osobe počnu otkrivati svoj identitet, a pri tom eventualni novi izvori ne uspijevaju adekvatno odgovoriti na osobne potrebe (Meyer, 2003). U takvim situacijama, ranjivost LGBTQ osoba u kontekstu daljnje i dugotrajne društvene isključenosti naglo raste te se tada može govoriti o pojedincima koji su u visokom riziku da većim dijelom nestanu iz dosega individualnih i institucionalnih intervencija.

Ako bi kategorizirali nalaze brojnih istraživanja koja to pokazuju, možemo uočiti tri opće putanje koje mlade LGBTQ osobe prolaze s obzirom na otvorenost izražavanja identiteta i izvore podrške (Bryan i Mayock, 2017). U prvoj putanji, osobe nakon autanja obitelji i bliskim osobama prolaze kroz emocionalna previranja i odnosi mogu biti kratkoročno narušeni ali se potom ipak stabiliziraju i prethodno uspostavljeni izvor podrške se nastavlja. U takvim slučajevima, osobe su zadovoljnije i osobnim životom i društvenom okolinom, u manjoj mjeri osjećaju posljedice po pitanju narušenog mentalnog zdravlja i imaju dobre šanse za uspostavljanje kvalitetnih odnosa, ekonomsku stabilnost i osjećaj pripadanja u zajednici.

U drugoj putanji, izvori podrške su smanjeni i odnosi narušeni ali ne i prekinuti. U takvim situacijama, osobe češće doživljavaju poteškoće u daljnjem osobnom i društvenom razvoju te izgublenu podršku nastoje kompenzirati novim izvorima, bilo kroz nove bliske odnose, većoj uključenosti u zajednicu ili kroz institucionalnu podršku u slučaju narušenog mentalnog zdravlja. U ovoj putanji se u najvećoj mjeri nalaze i osobe koje se nisu autale ali zbog skrivanja i razdvajanja svakodnevnice na dvije sfere, ipak gube svoj primarni izvor podrške. To se posebno odnosi na one osobe koje se približavaju starijoj dobi bez da su u većoj mjeri otkrile svoj identitet i pronašle mjesta sigurnog i otvorenog izražavanja.

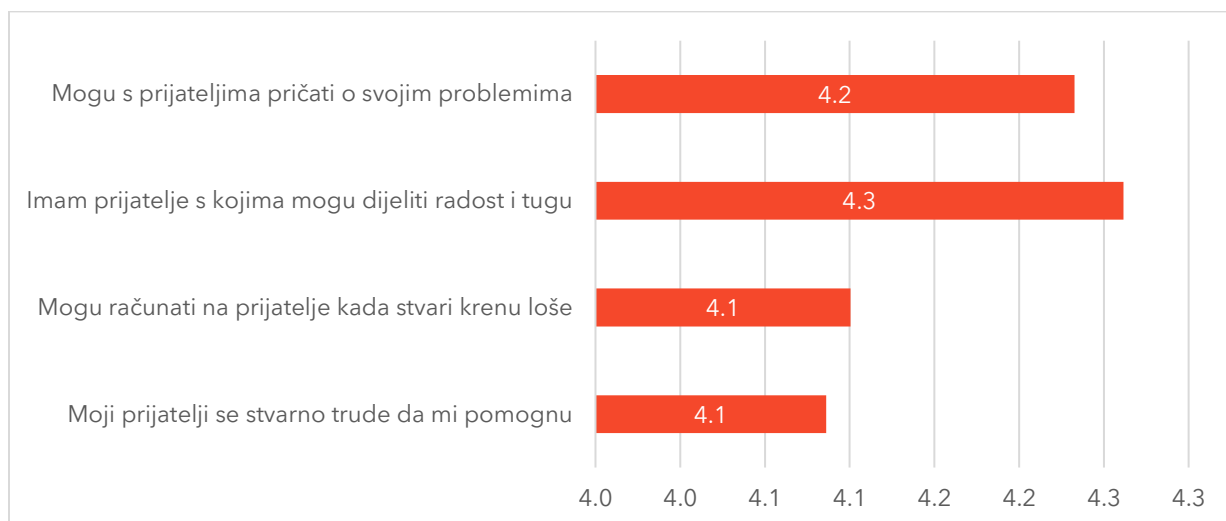
U trećoj putanji, odnosi s bliskim osobama se zbog otkrivanja identiteta značajno i trajno narušavaju pa i prekidaju. Novi izvori podrške se teško uspostavljaju, a osobe onda i češće razvijaju kronične i ozbiljnije poteškoće u postojećim odnosima i različitim aspektima mentalnog zdravlja. Društvena isključenost u takvim situacijama je trajnija i višestruka; često se radi o osobama koje dolazi iz slabijeg socioekonomskog okruženja i okruženja u kojem su nenormativni rodni i seksualni identiteti visoko stigmatizirani i neprihvaćeni.

Izvori podrške su se ispitivali putem skale percepcije podrške u obitelji, među prijateljima i LGBTQ osobama iz zajednice, a u kvalitativnom dijelu istraživanja su na ovu temu sugovornici slobodno pričali o svoja dosadašnja iskustva.

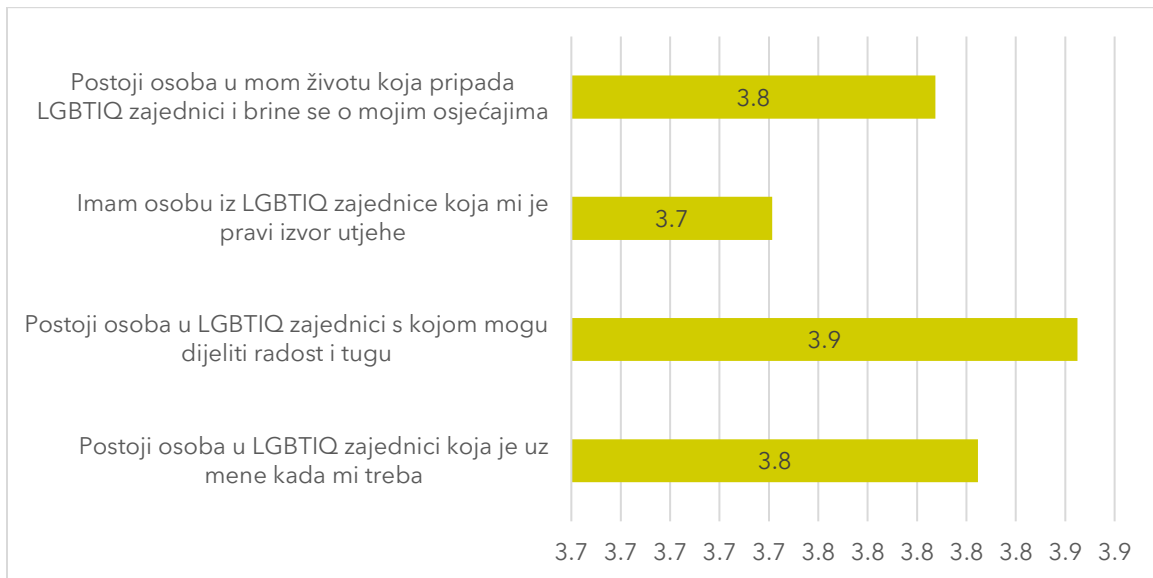
Grafički prikaz 20. Prosječna ocjena podrške obitelji (na skali od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem)

Na skali od 1 do 5, ispitanici_ice u prosjeku ocjenjuju obiteljsku podršku s ocjenom od 2.9 do 3.5, a ukupno s ocjenom 3.2. Percepcija podrške se mijenja s obzirom tip podrške. Na primjer, 34.3% se u potpunosti ili uglavnom ne slaže s tvrdnjom da od obitelji dobivaju potrebnu emocionalnu pomoć i podršku, a 38.5% nikako ili uglavnom ne misli da mogu pričati o svojim problemima s obitelji. Ali 56.9% ipak smatra kako se njihove obitelji uglavnom ili u potpunosti trude pomoći im. Razlike u podršci povremeno variraju s obzirom na dob i identitet ali ne u značajnijoj mjeri. Podrška prijatelja_ica je znatno više izražena nego obiteljska.

Grafički prikaz 21. Prosječna ocjena podrške prijatelja (na skali od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem)

Prema tipu identiteta, ne postoje veće razlike u izraženosti podrške od prijatelja_ica. Međutim, kod dobnih razlika se može uočiti da je podrška prijatelja_ica manje izražena kod ispitanika_ica starijima od 40 godina.

Grafički prikaz 22. Prosječna ocjena podrške LGBT osobe (na skali od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem)

Podrška drugih LGBTQ osoba je slabija od prijateljske, ali ipak jače izražena nego obiteljska. Između 65% i 68% njih se uglavnom ili u potpunosti slaže da im druge LGBTQ osobe pružaju visoku razinu podrške. Kao i kod prijateljske podrške, ispitanici_ice stariji od 40 i u ovom segmentu pokazuju slabije izraženu podršku. Ovo je posebno zanimljiv nalaz s obzirom da ispitivanje zadovoljstva (1. poglavlje) pokazuje da upravo ova dobna skupina izražava najviši stupanj zadovoljstva životom u Splitu.

Kvalitativni nalazi potvrđuju da je obiteljska podrška iznimno važan čimbenik za dobrobit osoba u zajednici ali i kako prijatelji_ice te sama zajednica mogu biti sekundarni izvori podrške što posebno dolazi do izražaja kod mladih. Osim toga, pokazuje se i da se izostanak ili prisutnost obiteljske podrške može različito manifestirati između dvije krajnosti ozbiljno narušenih odnosa i potpunog skrivanja identiteta.

Sudionici_ice iznad 30 godina uglavnom naglašavaju obiteljske odnose koje karakterizira svojevrsni „status quo“ – njihov identitet je barem djelomično poznat, ali to nije nešto o čemu se razgovara unutar obitelji. Emocionalno dublji odnosi pretežno izostaju (osim, povremeno, s braćom i sestrama).

S druge strane, kod mlađih sudionika_ica, a posebno onih do 24 godine, autanje u obitelji je uglavnom prouzročilo narušavanje odnosa i gubitak obiteljske podrške:

„Mater mi nije dala nikakvu podršku, ništa ništa. I ona je bila jedina iz obitelji koja je znala i nije tila da itko drugi u obitelji sazna i to. I ono, uvjerala me da će moj otac dobit srčani ako sazna i baš me ono strašila da ne smim to nikome reć ovo ono. Stari je na kraju kasnije sazna. Ma moji doma mi nisu tili pomoć s ićim. Rekli su da ne želi doprinijet mojoj 'bolesti'. Govorili su mi da ću postat 'nakaza' i 'dvospolac'. Jedno vreme sam mora otić od kuće koliko je bilo loše. Sad je malo bolje jer me ignoriraju. Ali kad započnem medicinsku tranziciju, morat ću se odseliti, to sigurno“. (Roko, 19)

Kod nekih sudonika_ica, podrška ovisi o tome od kojeg člana obitelji je uskraćena ili ostvarena; iskustva ukazuju da postoji razlika u podršci od strane majke i one od strane oca. Kako su pokazali i rezultati ispitivanja autanja, ispitanici_e se češće autaju majkama, nego očevima – njima se, u prosjeku, autaju u sličnoj mjeri kao i u institucionalnom kontekstu:

„Mater je prihvatila kad sam objasnija da idem u LGBT Centar i objasnija cili program, pa je rekla 'Ok, to je dobro, tamo se ljudi osjećaju prihvaćeno' i sve to. Ali tata.... I tatina strana familije.... Trpim masu homofobije i transfobije. A imam veliki problem s rodnom disforijom i onda moram moram trpit kad me zovu rodnim imenom i kad mi kažu da se moram ponašat ko cura. A ja to nisam. Ja znam da to nisam.“ (Martin, 20)

Kod nekih obitelji, stabilnost odnosa je tijekom autanja narušena ali ipak kratkoročno. Takvo je i iskustvo Stefani koja to pak pripisuje poteškoćama u mentalnom zdravlju zbog kojih je njena majka ipak nastavila pružati podršku:

Pa nije baš s nikim narušio... (razmišlja) Mater kad je saznala da sam trans, saznala je još masu toga, sve moje probleme, suicidalnost, samoozljeđivanje, za depresiju i sve to. Pa je bila 'Ok, više te neću tuć (šali se), više se neću baš toliko derat'. Nije to rekla tako ali je ka pokazala, jel. Tako da, dalje imamo drame oko trans disforije i svega toga. Ona misli da se ja samo izvlačim s disforijom i sve to. (Stefani, 19)

Kako i Roko (18) objašnjava, podrška prijatelja ne može u potpunosti kompenzirati nedostatak obiteljske podrške, a kako dalje navodi, izostanak obiteljske podrške ga posebno pogađa kada se uspoređuje s drugim osobama iz zajednice kojima proces autanja nije narušio odnose u obitelji:

A mislim da se ne može to zamijenit. Imam puno podrške od cure, njena obitelj je ok dosta. Prijatelji, ovo ono, 'pronađena obitelj'. Al ono, ne može mi to zamijenit šta nemam podršku toma. Ne razmišljam o tome pretjerano, ne znam, nekako se i dalje nadam da će bit i dalje ok s tim iako mislim da neće. Ne znam, bude mi iskreno najgore kad ono čujem priče od drugih ljudi koji su u mojoj situaciji kako su njihovi roditelji super. Ili ono, kako su za miesec dana prihvatili, kako su pomogli... Mislim, bude mi jako drago za te ljude, ali bude mi žao šta znan da ja to neću to

imat. I šta nisam ima šansu... Šta se nisam osjeća dovoljno sigurno reć im nego sam to mora skrivat. (Roko, 18)

Ipak, povezanost s drugim osobama u zajednici može u važnim trenutcima stvoriti poticajno i pozitivno okruženje, kao što i Luka (21) navodi kada priča u okruženosti LGBTQ osobama iz zajednice za vrijeme blagdana i kada nije bio kod obitelji:

Meni je sad ove godine za Uskrs, inače budem doma, ali poslao sam poruku svojim da ne idem doma za Uskrs, ako nemate gdje bit za Uskrs, možete banit, skuhat ćemo jaja i šunke štagod. Očekivao sam dvoje ljudi, došlo ih je desetak. Kao svi smo zapravo imali zajedno obiteljski ručak i svatko je donio nešto svoje. I baš je bila ta povezanost i osjećaj pripadanja kojeg nigdje drugdje nisam osjetio.

7. Mentalno zdravlje LGBTQ osoba u Splitu

Uz stope nasilja i diskriminacije, narušeno mentalno zdravlje je općenito jedan od istraživački najuvjerljivijih pokazatelja na društvenu nejednakost LGBTQ osoba. Posljedice takve nejednakosti na mentalno zdravlje LGBTQ osoba ovise o više faktora – od ekonomske razvijenosti sredine, razvijenosti afirmativnih javnih politika te općenitih kulturnih praksi i vrijednosti neke društvene sredine.

Istraživanja mentalnog zdravlja LGBTQ osoba se pretežno fokusiraju na istraživanja manjinskog stresa. On se razumijeva kao kroničan stres koji nastaje kao posljedica društvene stigme, predrasuda i diskriminacije (Meyer, 2015; Kamenov i dr., 2015). U trajnijim i intenzivnijim varijantama manjinskog stresa, radi se o narušenom mentalnom zdravlju koje može zahtijevati i zdravstvenu te drugu institucionalnu pomoć. U istraživanju manjinskog stresa seksualnih manjina u Hrvatskoj (Kamenov i dr., 2015) potvrđeno je kako se LGB osobe u Hrvatskoj nose sa sličnim oblicima manjinskog stresa kao i u brojnim drugim zemljama. Mentalno zdravlje LGB osoba koje su doživjele nasilje i diskriminaciju je češće narušeno. Kako bi to izbjegle, osobe prikrivaju seksualni identitet ali im ta ista praksa umanjuje samopoštovanje i snižava kvalitetu života. S druge strane, mogućnost otvorenosti vlastitog identiteta i uključenost u svoju zajednicu može unaprijediti kvalitetu života. Istraživanje manjinskog stresa transrodnih i rodno varijantnih osoba u Hrvatskoj još nije provedeno, ali utemeljeno je očekivati da bi rezultati pokazali ono što pokazuju rezultati istraživanja u drugim zemljama – radi se o dijelu zajednice koji u značajno većoj mjeri doživljava različite oblike manjinskog stresa (Testa i dr., 2015; Helsen i dr., 2022).

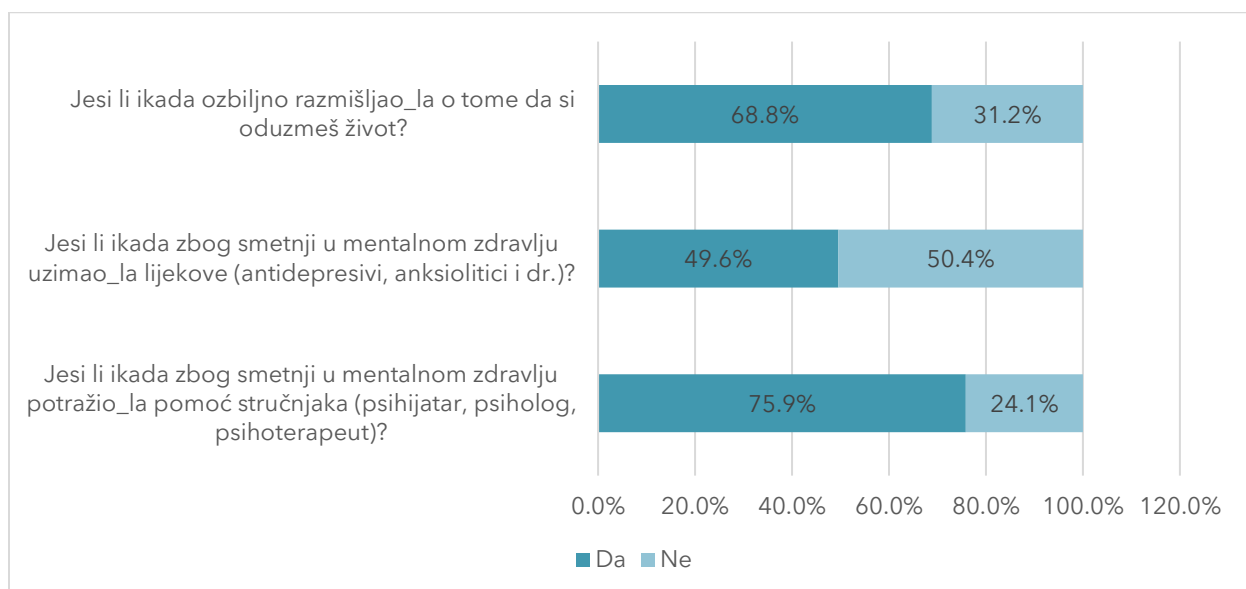
U ovom istraživanju, mentalno zdravlje je kvantitativno istraženo putem skale procjene vlastitog mentalnog zdravlja te kroz više pitanja o iskustvu narušenog mentalnog zdravlja i traženju stručne pomoći. U kvalitativnom dijelu, razgovorne cjeline na temu mentalnog zdravlja su unaprijed osmišljene kao cjeline otvorenog tipa, a sudionici_e su sa zabrinutošću i osviještenosti o važnosti teme i za druge LGBTQ osobe podijelili svoja slojevita iskustva. Naime, pokazalo se kako je mentalno zdravlje LGBTQ osoba u Splitu jedan od najkritičnijih aspekata koji predstavlja i društveni i javnozdravstveni problem, a posebno za transrodne osobe.

Kako je i utvrđeno u Analizi javnih politika Grada Splita (Parunov, 2023), mentalno zdravlje je gotovo u potpunosti institucionalno organizirano u Splitu što za društvene manjine, a posebno za LGBTQ osobe predstavlja značajnu prepreku u traženju pomoći. Zbog društvene stigme i straha od osude i diskriminacije, LGBTQ rjeđe traže pomoć stručnjaka, a kada to rade, u većoj mjeri će pomoć potražiti iz deinstitutionaliziranih izvora poput udruga, savjetovaništa, centara za mlade i sl. za što je potrebna informiranost, određeni stupanj autanosti i podrške drugih osoba iz zajednice.

Grafički prikaz 23.

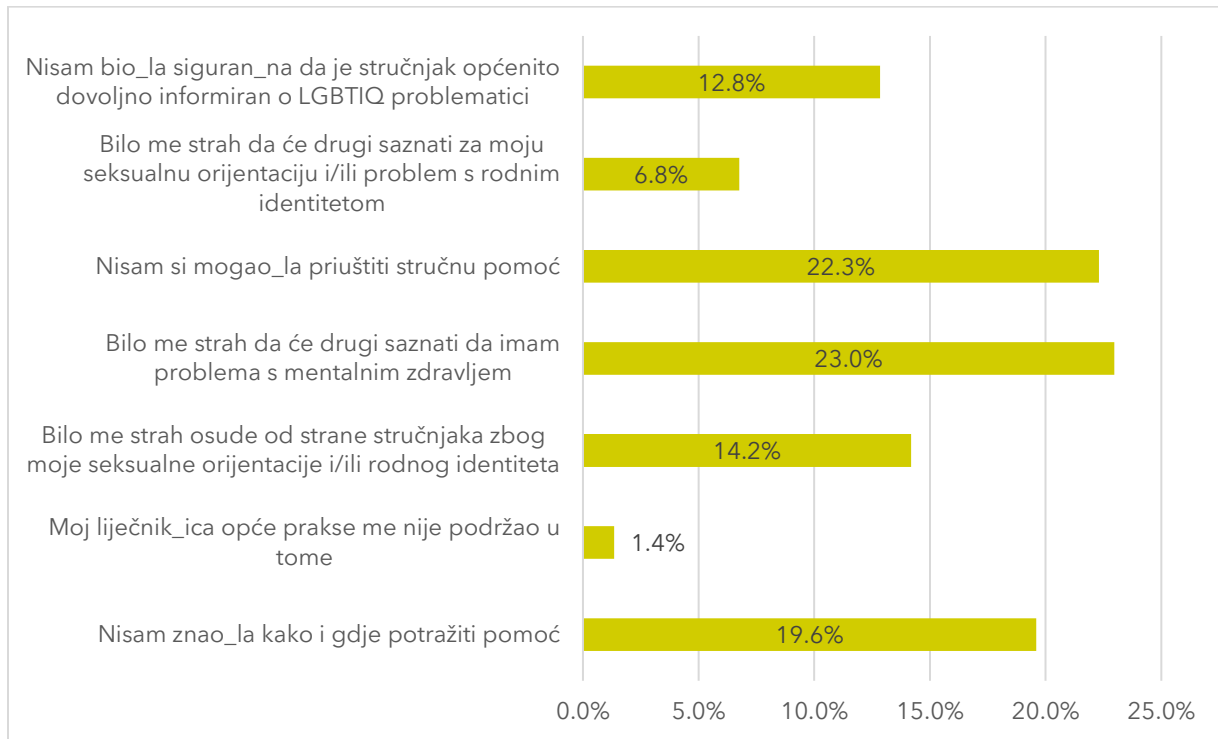
Čak 65.2% ispitanika_ica je izrazilo da imaju ili su u prošlosti imali poteškoće s mentalnim zdravljem. Radi se o doista visokom postotku koji je zabrinjavajući čak i u kontekstu prethodno istraživački utvrđenog zaključka da LGBTQ osobe značajno češće imaju narušeno mentalno zdravlje od prosjeka populacije. Primjerice, u Europi, u prosjeku između 17% i 18% ima neki oblik narušenog mentalnog zdravlja dok je u Hrvatskoj to u 2018. izrazilo oko 15% ispitanika (IHME, 2018). Iako kod interpretacija ovakvog tipa podataka valja biti oprezan jer ispitanici_e ponekad imaju tendenciju uobičajena negativna iskustva i stanja označiti kao narušeno mentalno zdravlje, daljnji podaci o traženju pomoći i liječenju pokazuju kako se doista i radi o ozbiljno visokoj zastupljenosti narušenog mentalnog zdravlja.

Grafički prikaz 24. Izraženost poteškoća s mentalnim zdravljem (oni koji su naveli da su imali / imaju poteškoća s mentalnim zdravljem)

75.9% onih koji su naveli prisutnost poteškoća je potražilo pomoć stručnjaka, a njih 49.6% je poteškoće tretiralo i lijekovima. Posebno zabrinjavajući podatak je taj da je 68.8% ispitanika s poteškoćama navelo kako su u nekom trenutku ozbiljno razmišljali o tome da si oduzmu život.

Pri traženju pomoći prisutno je više čimbenika koji djeluju kao prepreke:

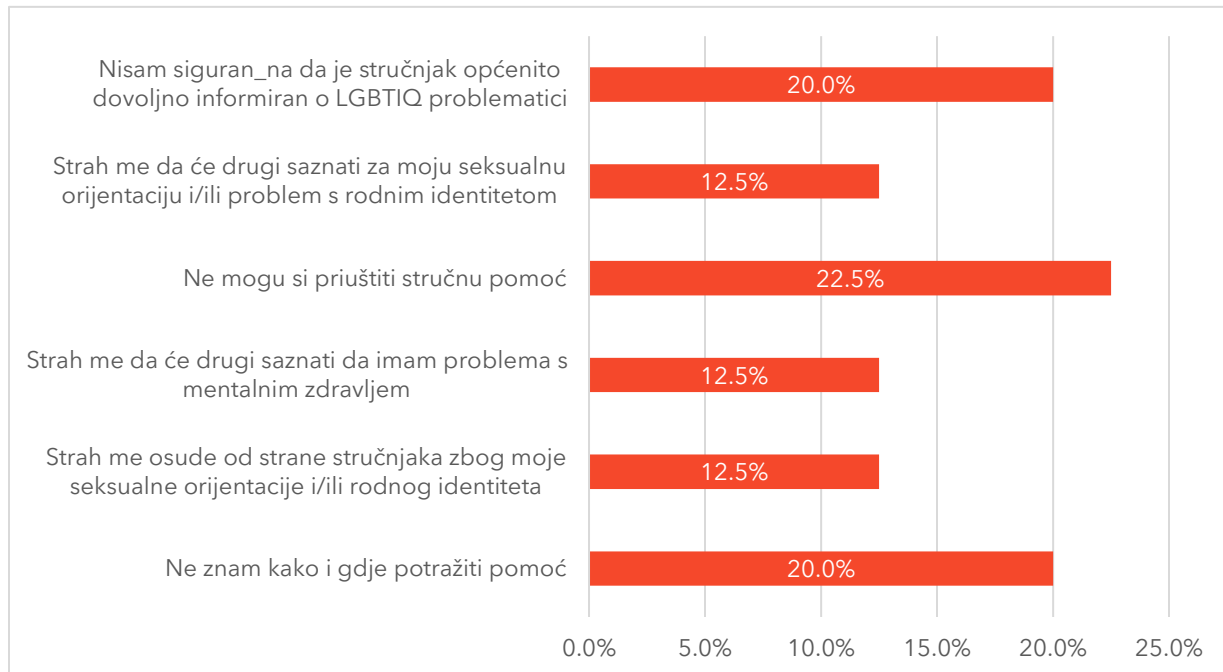
Grafički prikaz 25. Brige prilikom traženja pomoći

Pokazalo se kako LGBTQ identitet (otkrivanje i informiranost stručnjaka) jesu čimbenici ali ne i najzastupljeniji kao što bi se možda i moglo očekivati. Naime, ispitanici_ice su prilikom traženja pomoći najviše brinuli o tome da će drugi saznati da imaju poteškoće mentalnog zdravlja i oko priuštivosti stručne pomoći. Troškovi stručne pomoći kao prepreka nisu posebno iznenađujući kada se uzme u obzir da mlađi_e ispitanici_e izražavaju veći stupanj poteškoća, a ujedno se i najčešće se još nalaze u sustavu obrazovanja i ne rade. Ovaj nalaz svakako upućuje na važan tzv. „treatment gap“ između potreba LGBTQ osoba i mogućnosti odgovora na te potrebe koji nastaje upravo zbog više čimbenika nejednakosti i stigmatizacije ali i visoko institucionalno organiziranog pristupa stručnoj pomoći od kakve LGBTQ osobe, u pravilu, zaziru.

Osim stigmatizacije i straha od osude, još veću prepreku kod financijskog aspekta stručne pomoći predstavlja i to da značajan broj njih nema zadovoljavajuću obiteljsku podršku koja bi po tom pitanju olakšala pristup pomoći. Odnosno, može se zaključiti da su posebno ranjivi oni koji si ne mogu priuštiti

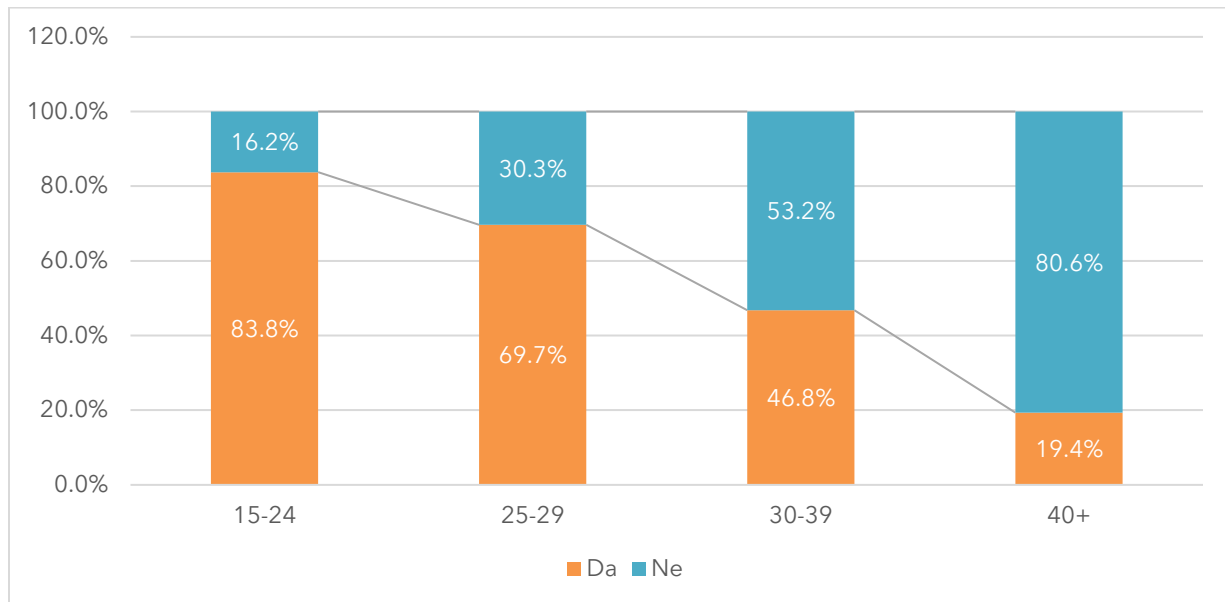
pomoć niti je mogu samostalno tražiti unutar institucionalnih izvora podrške ukoliko nisu punoljetne dobi. U njihovom slučaju kao i slučaju svih onih koji zaziru od institucionalne podrške, dio intervjua je pokazao da su presudni izvaninstitucionalni izvori stručne podrške poput psihosocijalnog savjetovanja u sklopu LGBT Centra ili drugih udruga i organizacija.

Kod onih koji još nisu potražili pomoć, strah zbog slabe informiranosti stručnjaka o LGBTQ iskustvima i potrebama je nešto više izražen, ali financijska prepreka je i dalje posebno prisutna.

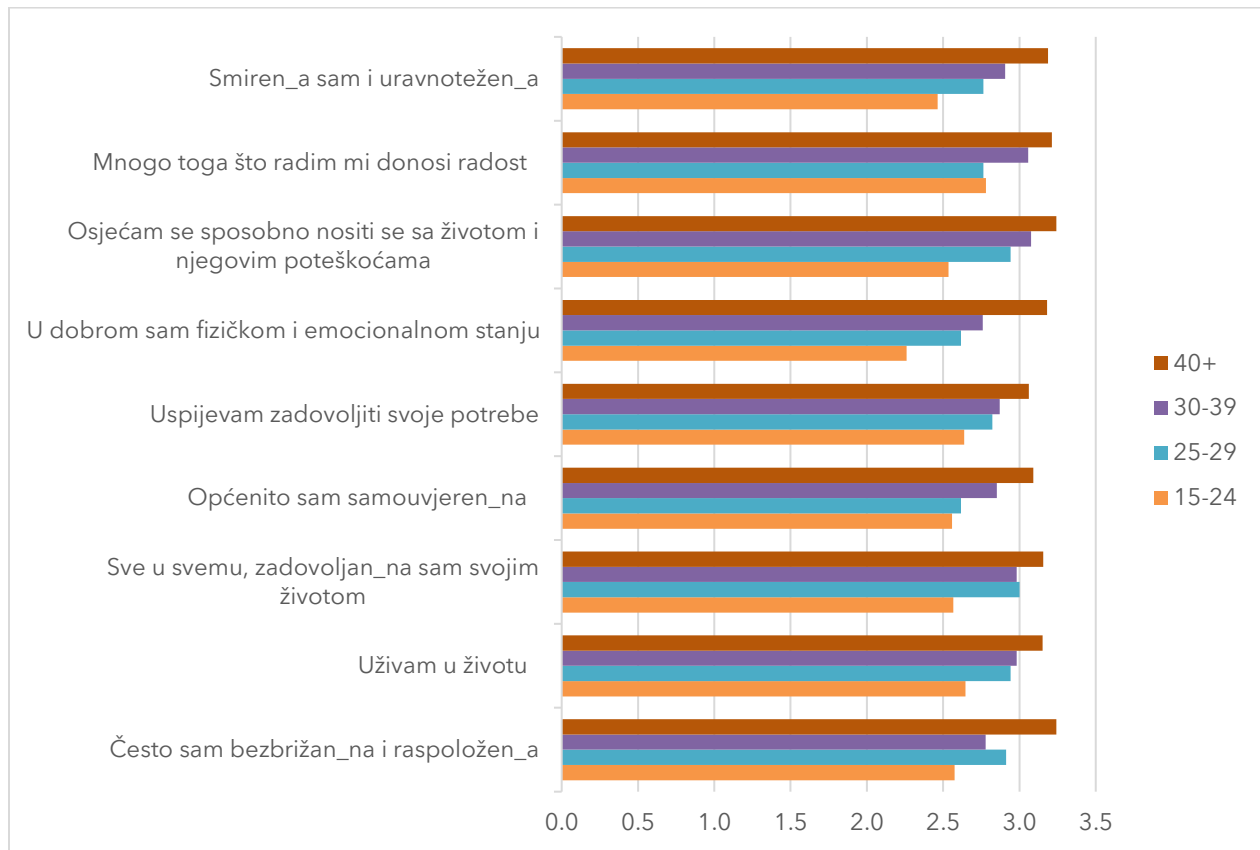

Grafički prikaz 26. Razlozi zbog kojih osobe s poteškoćama nisu potražile pomoć

Utvrđene su statistički značajne razlike ($\chi^2 = 53.88$, $df=3$, $p < 0.01$) među osobama različitih dobnih skupina s obzirom na prisustvo mentalnih problema bilo u prošlosti ili trenutno. Od narušenog mentalnog zdravlja u najvećoj mjeri pate oni dobne skupine od 15 do 24 godine (83.8%), zatim oni dobne skupine 25-29 godina (69.7%), zatim oni dobne skupine 33-39 godina (46.8%) dok u najmanjoj mjeri pate oni u dobnoj skupini od 40 i više godina (19.4%). Tumačenje ovako snažno izraženih dobnih razlika je ograničeno unutar okvira ovog istraživanja te bi bio potreban detaljniji uvid u razlike kako bi ih se moglo i utemeljeno interpretirati. Dodatno, valja primijetiti kako u općoj populaciji prisutnost poteškoća s mentalnim zdravljem načelno raste s visinom dobi (OECD, 2018).

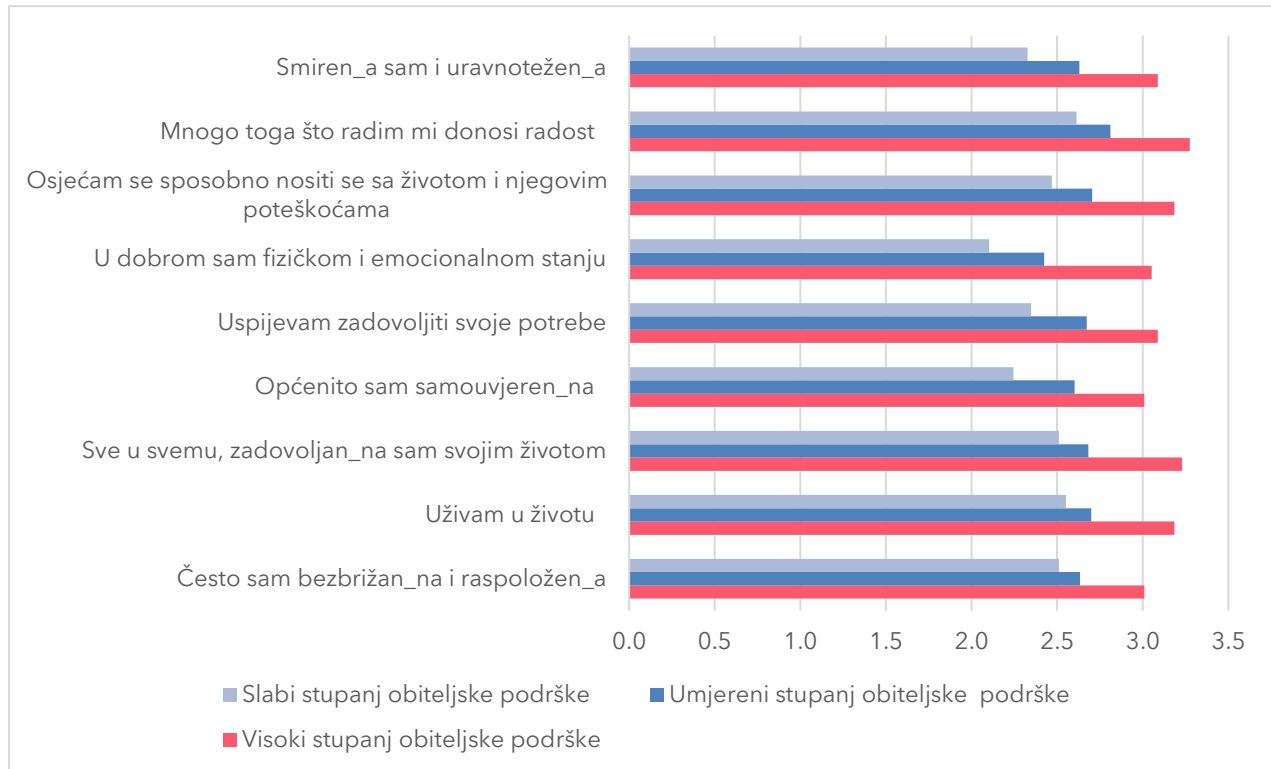
Grafički prikaz 27. Prisutnost poteškoća s mentalnim zdravljem prema dobnim skupinama

Grafički prikaz 28.

Na skali procjene vlastite mentalne dobrobiti, rezultati su nešto povoljniji nego oni kod izravnog pitanja o prisustvu poteškoća. U prosjeku, na ljestvici od 1 do 4, ispitanici vlastito mentalno stanje kroz 9 varijabli u prosjeku ocjenjuju s 2.8. Kao i kod općenitog zadovoljstva osobnim životom i životom u Splitu, dobna skupina starijih od 40 na svim varijablama izražava najviši stupanj.

Na ovoj skali procjene, stupanj obiteljske podrške ispitanika_ica se pokazao kao značajan čimbenik pa bolje rezultate ostvaruju oni s višim stupnjem podrške.

Grafički prikaz 29. Prosječna ocjena vlastitog mentalnog zdravlja (na skali od 1 - ne slažem se do 4 - slažem se)

U svim segmentima, najslabije ocjenjuju svoje mentalno zdravlje oni sa slabom podrškom, potom oni s umjerenom podrškom te zatim oni s visokim stupnjem podrške koji su i jedini ispitanici_ice koji u pojedine segmente ocjenjuju s prosječnom ocjenom koja je viša od 3.

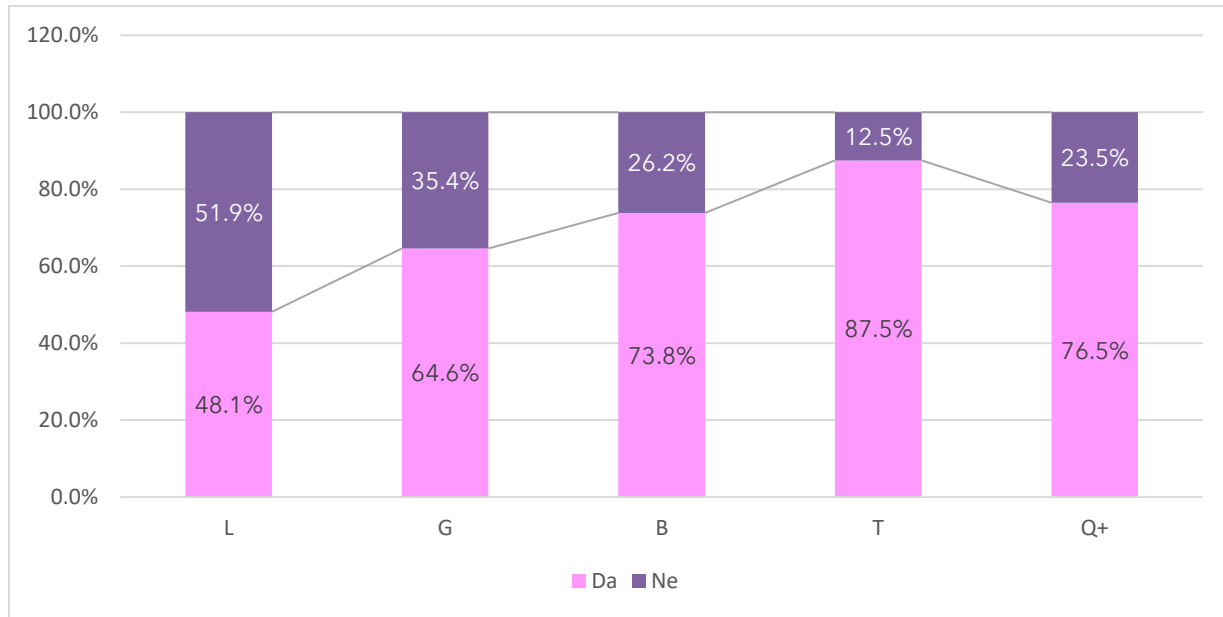
Da podrška obitelji snažno utječe na mentalno zdravlje LGBTQ osoba pokazuju i odgovori na pitanje „Imaš li trenutno ili si imao_la u prošlosti problema s narušenim mentalnim zdravljem?“. Čak 83% njih koji imaju slabi stupanj obiteljske podrške imaju ili su imali narušeno mentalno zdravlje. Razlike u prisustvu mentalnih poteškoća (u prošlosti ili aktualno) su se pokazale i kao statistički značajne se ovdje pokazala i statistički značajnom ($\chi^2 = 18.05$, $df=2$, $p < 0.01$). Međutim, na temelju ovog nalaza ne možemo zaključiti kako je obiteljska podrška izravan izvor narušenog mentalnog zdravlja kod LGBTQ osoba. Svakako se u velikoj mjeri radi upravo o takvim slučajevima, s obzirom da na to ukazuje i većina dosadašnjih istraživanja na temu, ali treba ostaviti prostor i za to da se kod jednog dijela slučajeva radi o međusobnoj interakciji slabije podrške koja može uslijediti kao reakcija na samu pojavu narušenog mentalnog zdravlja i pripadajućih obrazaca ponašanja. No u svakom smislu, obiteljska podrška se pokazala od visokog značaja za mentalno zdravlje LGBTQ osoba.

Stupanj podrške obitelji			
Stupanj podrške	<i>Visoki stupanj podrške</i>	<i>Umjereni stupanj podrške</i>	<i>Slabi stupanj podrške</i>
Poteškoće u mentalnom zdravlju	50.5%	69.5%	83.0%
Bez poteškoća	49.5%	30.5%	17.0%
Stupanj podrške prijatelja			
Stupanj podrške	<i>Visoki stupanj podrške</i>	<i>Umjereni stupanj podrške</i>	<i>Slabi stupanj podrške</i>
Poteškoće u mentalnom zdravlju	65.6%	65.8%	50.0%
Bez poteškoća	34.4%	34.2%	50.0%
Stupanj podrške LGBTQ osoba			
Stupanj podrške	<i>Visoki stupanj podrške</i>	<i>Umjereni stupanj podrške</i>	<i>Slabi stupanj podrške</i>
Poteškoće u mentalnom zdravlju	69.5%	54.7%	63.6%
Bez poteškoća	30.5%	45.3%	36.4%

Tablica 7. Prisustvo poteškoća u mentalnom zdravlju s obzirom na izvore podrške

Rezultati pokazuju i da osobe s narušenim mentalnim zdravljem češće imaju viši stupanj podrške prijatelja i/ili drugih LGBTQ osoba. S obzirom da je istraživanje već pokazalo kako se radi o dva oblika podrške koja su znatno bolje izražena, ovaj vid podrške u odnosu na mentalno zdravlje vjerojatnije djeluje kao primarni izvor podrške za LGBTQ osobe koje, barem jednim dijelom, prijateljima_icama i drugim LGBTQ osobama nadomještaju manjak obiteljske podrške, posebno u mlađoj dobi. To su pokazali i nalazi intervjua te fokusnih grupa (vidi u 3. i 6. poglavlju).

Psihološko savjetovanje, grupno ili s članovima obitelji, može značajno umanjiti poteškoće. Međutim, većina obitelji, pa i samih LGBTQ osoba, ne traži takvu pomoć niti se ona u širem i javnom obliku nudi. Psihosocijalno savjetovanje LGBT Centra bilježi tek nekoliko takvih slučajeva, ali prvenstveno se radi o majkama LGBTQ osoba koje svjesno traže pomoć osvještavajući činjenicu da nisu dovoljno informirane ali sa željom da budu izvori podrške. Zasada, takvi su slučajevi, pokazalo se i kroz intervjue i fokusne grupe, iznimno rijetki.

Grafički prikaz 30. Prisutnost poteškoća s mentalnim zdravljem prema identitetskim skupinama

Prisutnost poteškoća prema identitetskim skupinama pokazuje da su one češće izražene kod transrodnih, rodno varijantnih i queer osoba. S obzirom da se radi o skupinama, kako je i ovo istraživanje pokazalo, koje su posebno ranjive u svojoj okolini po pitanju stigme i diskriminacije, narušeno mentalno zdravlje u većoj mjeri nije iznenađujuće. Kvalitativna dionica istraživanja je pokazala specifičnosti i detalje po tom pitanju pa je ovdje zasebno obrađujemo.

7.1. Mentalno zdravlje transrodnih, rodno varijantnih i queer osoba

Istraživanje na uzorku TQ+ ispitanika u Splitu je potvrdilo već utvrđena saznanja – radi se o osobama koje su po pitanju narušenog mentalno zdravlje posebno ranjive i koje zbog toga snose više posljedica u odnosu na ostatak zajednice, a posebno u odnosu na opću populaciju (CITAT). TQ+ osobe koje su sudjelovale u intervjuima i fokusnim grupama su mlade osobe od 18 do 23 godine pa su njihovi iskazi pružili detaljniji uvid u njihov osobni proces upravljanja mentalnim zdravljem. Akteri u tom procesu su obitelji (roditelji), prijatelji i druge LGBTQ osobe, medicinski stručnjaci te škole koje pohađaju koje su se pokazale kao iznimno značajan institucionalni posrednik po pitanju mentalnog zdravlja.

Za sudionike_ice, poteškoće započinju u ranoj adolescentskoj dobi zbog osjećaja nepripadanja u svojoj neposrednoj okolini te vlastitog identitetskog previranja. Negativna školska klima izražena kroz više načina bullyinga, tome posebno pridonosi. Međutim, poteškoće su se intenzivirale i osobe ih same počinju prepoznavati iz perspektive narušenog mentalnog zdravlja u srednjoj školi, posebno završnim razredima. Iako rodna previranja započinju bitno ranije, već u osnovnoj školi, u srednjoj školi su sudionici_ice započeli_e s traženjem rodnog identiteta kojeg mogu javno predstaviti s očekivanjem odobravanja i podrške:

Nisam se uopće susreo s pojmom trans ili nešto. Ono ka, zna sam ono gej, lezbijka i to je to. I onda kad sam uša u svoju prvu vezu, koja je tad bila s likom, on je bija nakon misec dana, ka – Jel ti imaš [rodnu] disforiju? Ja ono, šta je disforija, nemam pojma šta je to. I onda je njemu bilo preneugodno i ja sam to gugla, iša sam vidit šta je to i onda sam bija ka – Asti, ok, to je zanimljivo. Ali nisam ja baš odma odma doša do toga ovo sam ja al baš me pogodilo u živac jer sam zna duboko u sebi da to jesam ja ali nisam to odma osvijestija i onda me to baš pogodilo. I onda sam se samo presa, bija sam ka, ja po ničemu nisam žena osim tjelesno i onda sam to samo ignorirao. .. I onda sam jedno vrime iša ka nebinaran i tad sam koristija sve zamjenice i onda sam shvatija da to nije to i bija sam, ka, idem probat muške zamjenice i muško ime. I onda sam izabra svoje ime i reka sam svom malom krugu prijatelja i oni su svi bili ok s tim jer je to bija krug onako šest sedam osam ljudi. I onda je to tako išlo, nisam bija aut u razredu ni u školi, samo taj mali krug ljudi, jel. Dio mene se nada da mi se neće svidit, ka, živit ka muškarac, da ću ono bit ka, ovo ipak nisam ja, idem se vratit na ono default i sve će bit normalno. Ali to se nije desilo. (Roko, 19)

Osjećaj isključenosti i neizvjesnosti unutar školske dinamike za LGBTQ osobe dolazi od neprihvaćajuće okoline među drugim učenicima_icama ali i nedostatku podrške i razumijevanja nastavnog i stručnog osoblja. Za Stefani (19), škola je podrazumijevala oba negativna elementa:

„Razrednik mi je bio homofobičan i transfobičan. Uvijek ima ispade i na satu i na Whastappu [zajednička grupa s učenicima] – trans ljudi užaaaas užaaaas (oponaša ga). Nastala je u 3. razredu drama jer je skužija da koristim zamjenice, znači she, her, she/they. I onda me pozva na razgovor... 'Ti, ti ne moš znat sad šta si ti i to je samo faza, ti si zapravo muškarac i imaš samo taj neki alter-ego' (oponaša ga podrugljivo). A ovim drugim ženskama je reka „onaj ima neki alter ego i to nije ok, ima neku krizu identiteta i samo treba izabrat je li stablo ili stolica, ne može bit oboje“ (smije se). Nakon tog razgovara sam se uspaničila, jel. Jer je to sve bilo tako užasno, nadovezalo se... Imamo u razredu dosta transfobičnih likova. Iznenadenje, u Splitu smo. I psihologica je bila ka 'Ajme ona će past godinu'. Šta je bila laž, padala sam jedan predmet. A likovi su bili ka 'Ajme napokon, fala svemu više'.“

Istraživanje školske klime u hrvatskom školskom kontekstu (Parunov i Barada, 2021) je pokazalo kako su queer učenici često isključeni i stigmatizirani upravo zbog drugačijeg i nenormativnog rodnog izražavanja. Split nije iznimka – prema iskazima sudionika_ica, učenici_ice svakodnevno u školskoj dinamici upisuju simbolička značenja u rodno izražavanje drugih učenika_ica i kategoriziraju „prihvatljivo“ od „neprihvatljivog“ sukladno mehanizmu institucionalne heteronormativnosti. Dodatan negativan utjecaj se ostvaruje time da su učenici_ice, kako i sami_e sudionici_e naglašavaju, sve upoznatiji s političkom dimenzijom i prijedporima oko rodnog izražavanja, najčešće prateći online sadržaje na temu transrodnog pokreta i prema kojem često zauzimaju radikalne i diskriminirajuće pozicije koje potom izražavaju i u školi. Jedna od najčešćih praksi je da često namjerno i podrugljivo koriste zamjenice i imena kojih se trans osobe odriču u korist označavanja svog izabranog identiteta.

Stoga nije iznenađujuće da unutar školskih odnosa, TQ+ osobe traže osobe od povjerenja i podrške kako bi se lakše nosile sa svakodnevnom dinamikom. Ako ih pronađu, takve osobe posebno cijene i naglašavaju njihovu važnost u svojem školskom putu. Po pitanju mentalnog zdravlja, te osobe su često razrednici_ice i psiholozi_psihologinje s kojima i započinju pozicioniranje prema narušenom mentalnom zdravlju, pa i tranziciji, u institucionalnom kontekstu. Nakon ostvarivanja kontakta putem škole, taj put se nastavlja, ili u sklopu psihološke podrške izvan škole i/ili unutar zdravstvenog sustava. Treba naglasiti kako ovaj put ne predstavlja jedinstveni i jedini put kojim QT+ (a i drugi članovi_ice zajednice) započinju tretman narušenog mentalnog zdravlja; škole doista mogu biti tek negativan okidač poteškoća dok se podrška može pronalaziti i na druge načine. No, sudionici_ice u ovom istraživanju pretežno upravo škole naglašavaju kao početak.

Važan nalaz u ovoj tematskoj cjelini je i taj da za transrodne osobe, početak institucionalnog tretmana najčešće podrazumijeva i mogućnost početka tranzicije i hormonalne terapije. S obzirom da to uključuje, zakonski, i roditeljsku podršku, proces je dodatno otežan jer je upravo to najčešće razdoblje autanja obitelji. Autanje često (dodatno) narušava odnose i otežava tretiranje poteškoća te odgađa proces tranzicije do punoljetnosti ili do roditeljskog odobrenja. Stoga, iako bi u medicinskoj i psihološkoj perspektivi u idealnim situacijama transrodne osobe dolazile kod stručnjaka zbog evaluacije rodne identifikacije i na temelju koje bi usljedio proces tranzicije, čest do stručne pomoći dolaze zbog narušenog mentalnog zdravlja zbog stalne

neizvjesnosti koje osjećaju u neprihvaćujućoj okolini, a tek potom slijedi proces tranzicije – u većoj mjeri dugotrajan i težak kada izostaje obiteljska podrška. S druge strane, neke transrodne osobe su dobro upoznate s institucionalnim procesom tranzicije i znaju postupak kako bi započeli tranziciju koja im je potrebna zbog osobne dobrobiti i mentalnog zdravlja:

- Bija sam kod psihijatra koji nije specijaliziran za te teme [transrodnost], ali kao, psihijatar je. I onda me on dijagnosticira po njegovom ka s rodnom disforijom i reka mi je da idem dalje kod nekih psihijatara koji su baš specijalizirani i koji bi mi mogli možda pomoć.
- To je psihijatar u Splitu?
- Kako si došao do njega?
- Zbog mentalnog zdravlja sam iša općenito. Jer ka, prvo sam iša kod psihologice i onda je ona rekla da bi bilo dobro da odem možda kod psihijatra, to je sve bilo za mentalno zdravlje i to. Al bija sam jedno vrime iša kod te psihologice i reka sam materi da je to za mentalno zdravlje ali to je bilo generalno vezano uz moju tranziciju ali nisam tija da ona to tad skuži.

(S fokusne grupe)

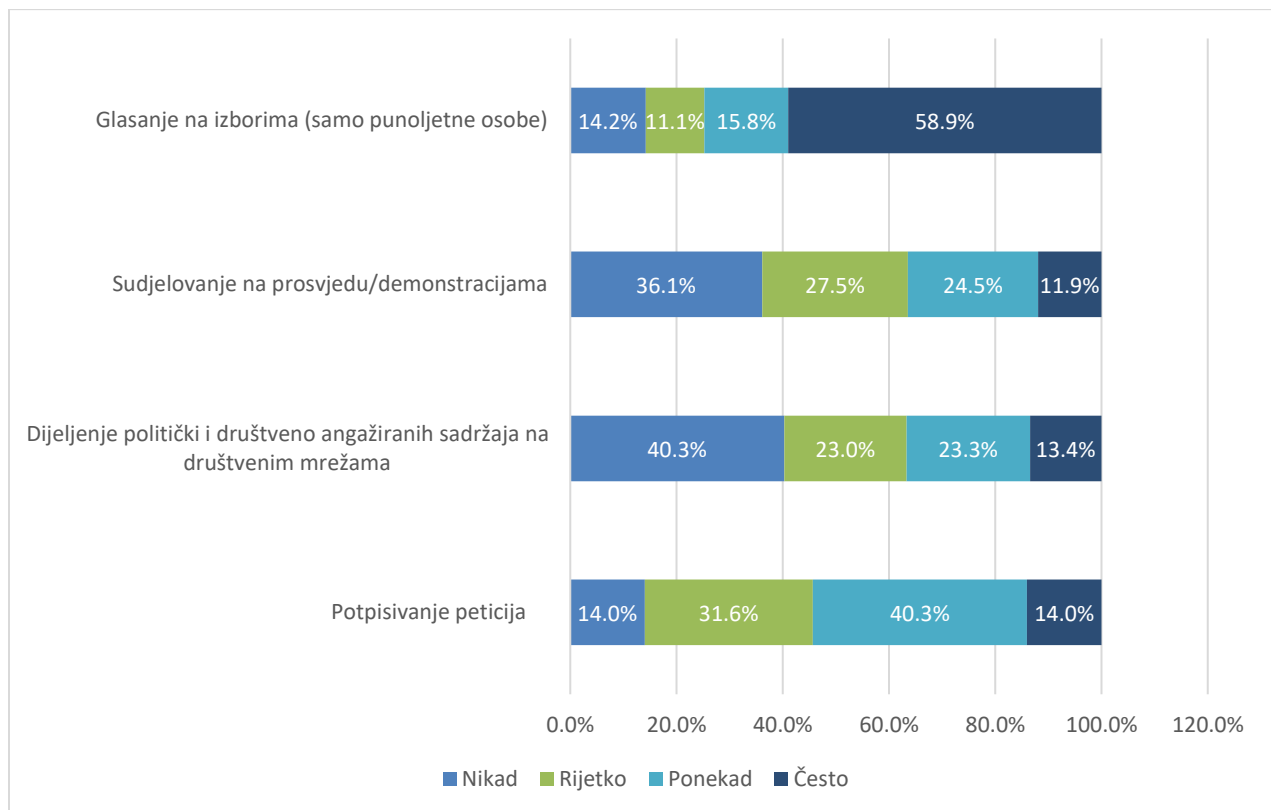
Oni sudionici koji su potražili stručnu pomoć i za koje se u sklopu tretmana pokazalo da im je– mentalno zdravlje narušeno upravo zbog neprihvaćanja i stigmatizacije u neposrednoj, posebno školskoj okolini, započinju proces tranzicije promjenom imena što i službeno mijenjaju u školi te su o tome obaviješteni nastavnici i stručno osoblje. Tada se često ponovno intenziviraju poteškoće s neprihvaćanjem i namjernim izražavanjem netrpeljivosti:

Dio profesora je bio jako ok s tim, odmah su usvojili ime i zamjenice. A drugi dio, tri mjeseca su samo ignorirali to, čak i kad mi se legalno ime promijenilo ime u E-dnevniku. Pa su namjerno koristili prezime da bi me izbjegli oslovljavat. Imali smo u školi dosta profesora koji su baš ono Domovinski pokret i takve stvari i baš su stalno protiv protiv protiv. *(Marta, 20)*

U kontekstu potreba splitske LGBTQ zajednice, a posebno transrodnih i rodno varijantnih osoba, mentalno zdravlje je možda i najkompleksnija potreba koja iziskuje uključivanje svih aktera koje posredno ili neposredno sudjeluju u stvaranju negativne okoline – obitelj, škole, civilno društvo, zdravstvene institucije te samu zajednicu. Zasad, podrška dolazi pretežno od strane zajednice i LGBT Centra kao aktera civilnog društva dok u ostalim aspektima podršku daju uglavnom tek pojedinci na vlastitu inicijativu.

8. Povezivanje LGBTQ osoba i uključivanje u život zajednice

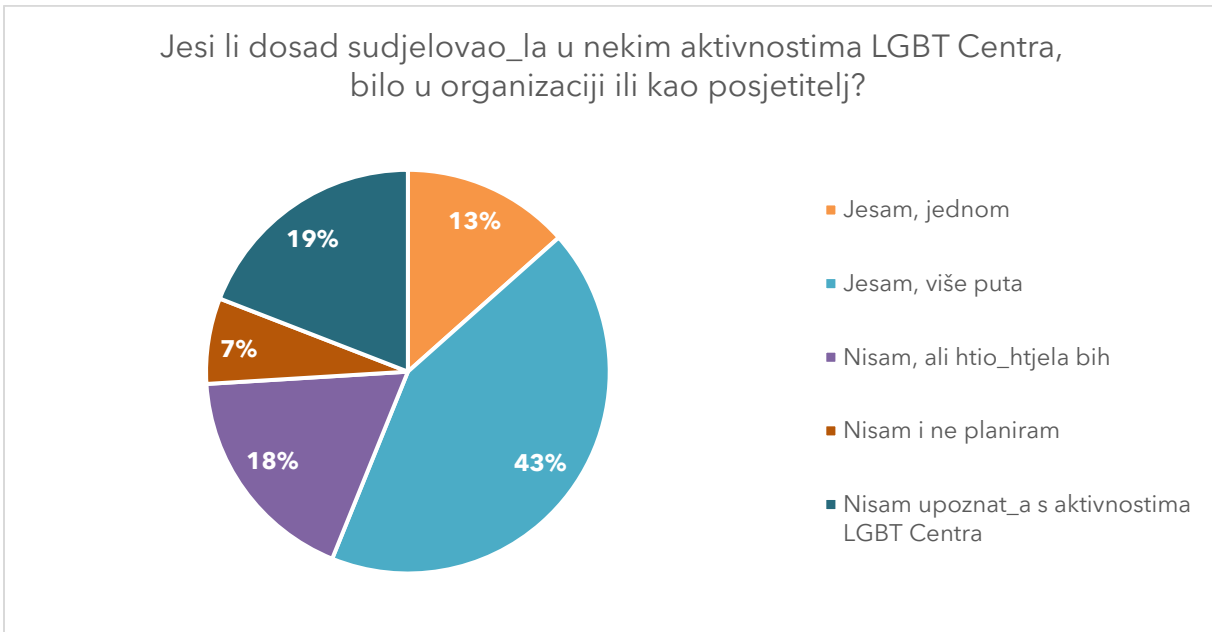
LGBTQ zajednice u urbanim sredinama imaju ustaljene ali i sebi specifične načine povezivanja, razmjene iskustava i izražavanja solidarnosti i podrške. Za zajednicu u Splitu, LGBT Centar Split i Povorka ponosa pokazali su se kao dva ključna mjesta za takve prakse. Aktivnije osobe u zajednici su one koje sadržaje dostupne kroz programske aktivnosti barem ponekad i stvaraju sudjelujući u procesu. Spremnost za takav aktivniji angažman najčešće dolazi iz već izraženije tendencije prema javnom angažmanu kojeg se u istraživanju ispitalo skalom političke participacije.

Grafički prikaz 31. Politička participacija LGBTQ osoba u Splitu

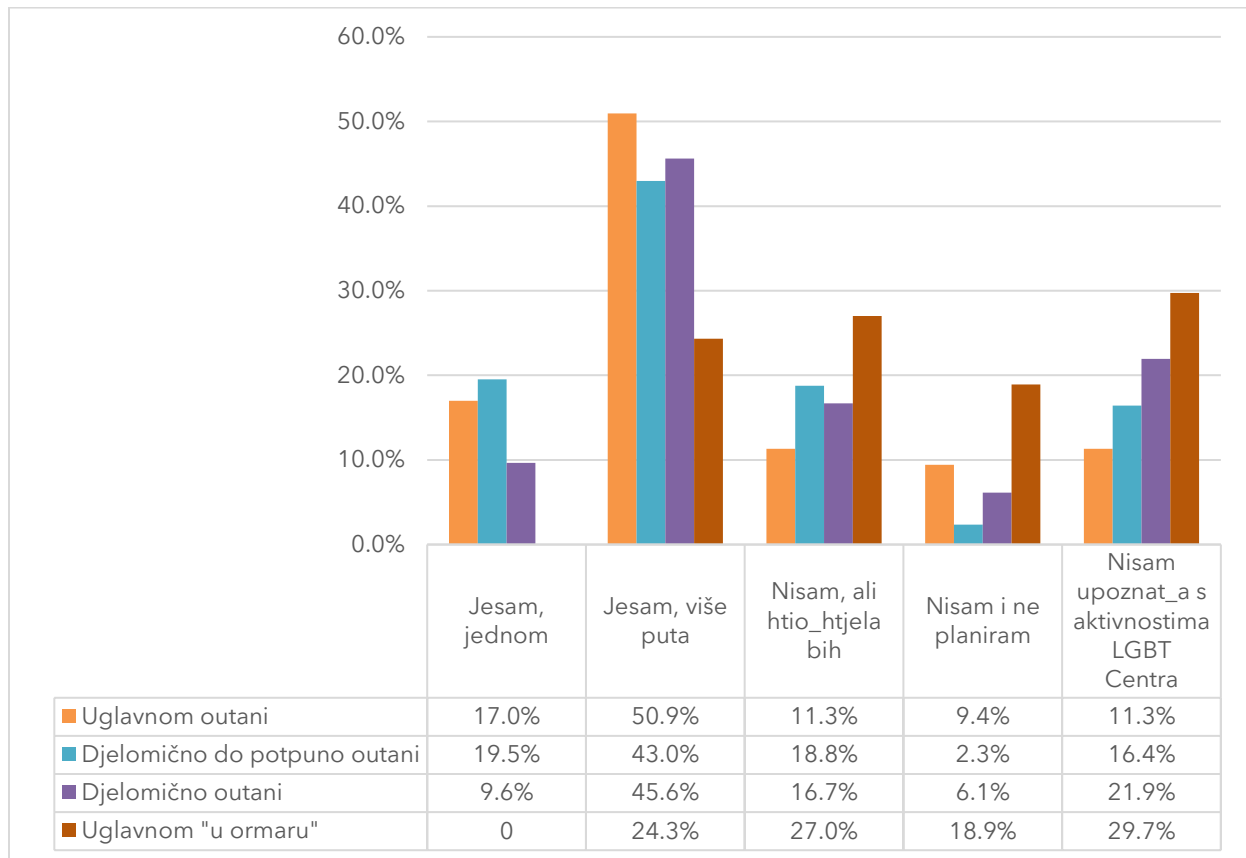
Rezultati su u skladu s nacionalnima (Gvozdanović i dr., 2019) i osim u aspektu glasanja na izbora, pokazuju kako se i LGBTQ osobe slabije uključuju u politički život svoje sredine. Niska politička participacija je posebno vidljiva kod mladih – politički su najaktivniji oni iznad 30 godina. Tu isključujemo glasanje na izborima – očekivano je da su mladi do 24 godine još uvijek rjeđe participirali putem glasanja na izborima pa ih se ne može izravno uspoređivati sa starijim dobnim skupinama. Participacija je nešto viša među trans

i queer osobama, osim u vidu glasanja na izborima na koje u najvećoj mjeri izlaze lezbijke. Očekivano, politička participacija raste i sa stupnjem obrazovanja LGBTQ osoba. Međutim, kako ostatak ovog poglavlja i pokazuje, kada su u pitanju aktivnosti unutar same zajednice, znatno su spremniji uključiti se, makar u pasivnijoj ulozi korisnika, a ne stvaratelja sadržaja.

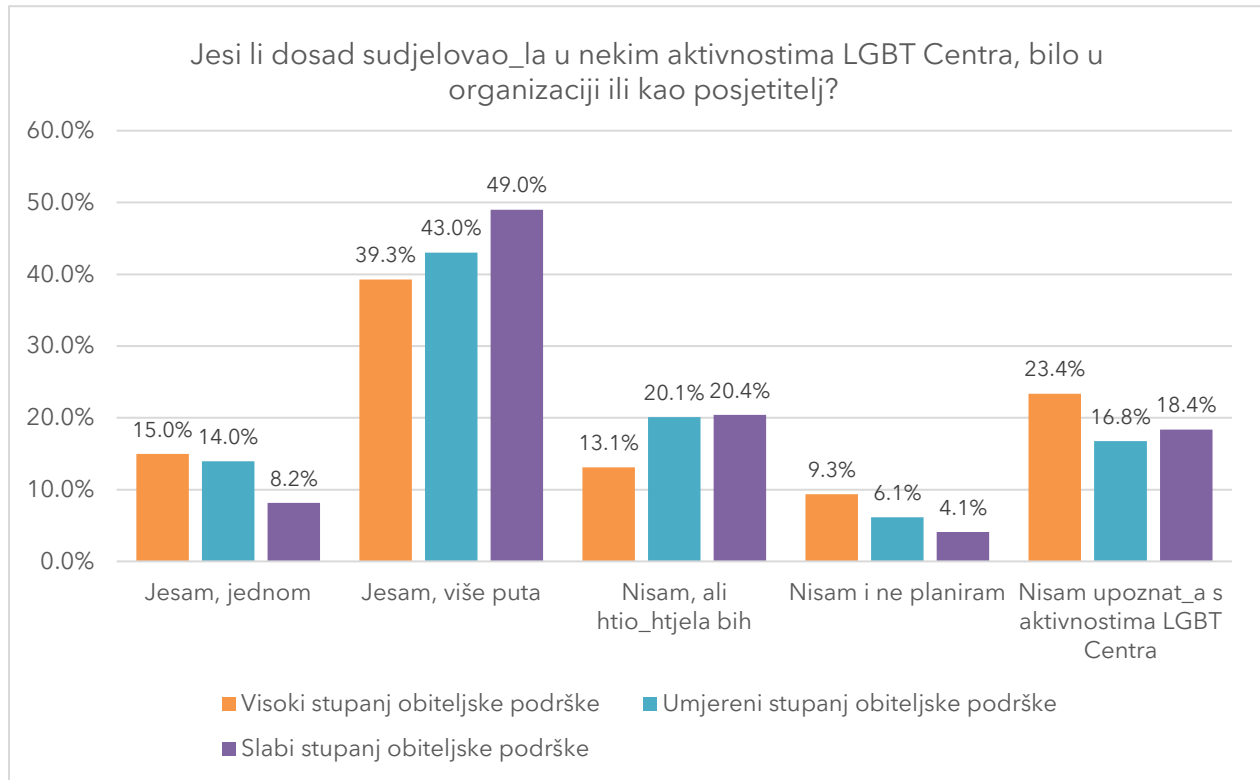
Grafički prikaz 32.

Više od 43% ispitanika je više puta sudjelovalo u aktivnostima LGBT Centra, bilo kao posjetitelji ili aktivni sudionici. S aktivnostima nije upoznato 19% ispitanika, a njih 7% nisu sudjelovali i navode kako to ni ne planiraju. Može se zaključiti kako ukupno više od 20% (nisu sudjelovali ali planiraju i nisu upoznati) ispitanika čini potencijalne nove sudionike_ice među kojima se mogu uključivati i oni aktivniji u stvaranju sadržaja. Važni čimbenici zbog kojih se LGBTQ osobe prije uključuju su autanost u svojoj okolini i podrška koju dobivaju.

Grafički prikaz 33. Sudjelovanje u aktivnostima LGBT Centra prema stupnju autanja

Oni koji su u većoj mjeri autani su i u većoj mjeri zastupljeni među korisnicima Centra. S druge strane, djelomično autani i oni koji su uglavnom „u ormaru“ su više zastupljeni među onima koji nisu dosada pratili aktivnosti Centra ili nisu s njima ni upoznati. Nije iznenađujuće da se LGBTQ osobe koje su u većoj mjeri otvorene_i u svojoj i široj okolini češće uključuju u aktivnosti unutar same zajednice. Imajući na umu da se stupanj autanosti pokazao kao značajan pozitivan čimbenik na zadovoljstvo LGBTQ osoba, može se zaključiti kako i uloga Centra u zajednici postaje sve važnija za zajednicu - Centar je u nekoliko godina postao središnje mjesto sigurnosti, slobodnog izražavanja i podrške. U više navrata je kroz rezultate ovog istraživanja utvrđeno kako postoji značajan dio zajednice koji ne ostvaruje zadovoljavajuću podršku u svojoj okolini i koji je višestruko društveno isključen. Pregled rezultata o sudjelovanju u aktivnostima Centra s obzirom na stupanj obiteljske podrške jasno pokazuje kako Centar i aktivnosti u značajno većoj mjeri posjećuju LGBTQ osobe sa slabim stupnjem obiteljske podrške.

Grafički prikaz 34.

Među LGBTQ osobama koje imaju slabi stupanj podrške, njih 49% je navelo kako je više puta posjetilo Centar. Dodatno, među njima je i 20.4% koji nisu ni korisnici ni sudionici ali htjeli bi biti u budućnosti. U budućem djelovanju Centra i formalnih aktera koji s Centrom surađuju (prvenstveno Grad Split) može pomoći i to da 18.4% onih koji nisu zasad upoznati s Centrom također izražava slabi stupanj obiteljske podrške.

Specifičnost Centra koja je proizašla iz kvalitativnih nalaza ukazuje na pozitivan utjecaj organizacije rada Centra koja omogućava LGBTQ osobama da borave u prostoru Centra i bez posebno strukturiranih aktivnosti. „Prazan hod“ među aktivnostima omogućio je veću fluktuaciju LGBTQ osoba pa time i njihovo povezivanje i uključivanje u zajednicu.

Zanimljivo je promišljati Centar i iz perspektive starijih članova zajednice kao što je Mario (44):

„Da je tada postojalo nešto kao Centar, ja bi se definitivno prije autao. Gledam sad klince koji dolaze tamo, pa ja bi se onda puno prije presta sakrivat i dokazivat svoju 'heteroseksualnost'. Postojao bi neki svijet u kojem bi se ja mogao ostvarit.“

Korisnici Centra		Potencijalni korisnici Centra	
Psihološko savjetovanje	115	Kulturno-umjetnički sadržaji	43
Kulturno-umjetnički sadržaji	114	Edukacije i radionice vezane uz LGBTIQ teme	35
Edukacije i radionice vezane uz LGBTIQ teme	108	Psihološko savjetovanje	33
Sadržaji usmjereni specifično na LGBTIQ mlade	95	Grupe podrške	30
Grupe podrške	90	Sadržaji usmjereni specifično na LGBTIQ mlade	29
Sportsko-rekreacijski sadržaji	69	Sportsko-rekreacijski sadržaji	19

Tablica 9. Preferencije postojećih i potencijalnih korisnika LGBT Centra u budućim sadržajima

Od aktivnosti koje se održavaju u LGBT Centru ili njegovom koordinacijom, a za koje bi korisnici (i sudionici) htjeli_e da budu zastupljeniji su psihološko savjetovanje i kulturno-umjetnički sadržaji. Oba tipa sadržaja su među najčešćim izborima kod onih ispitanika_ica koji nisu ni popratili ni sudjelovali u dosadašnjim aktivnostima ali za koje smatraju da ih najviše motiviraju da to učine. Među njima su i edukacije i radionice. Kako je objašnjeno u prijašnjim poglavljima, i kulturno-umjetnički sadržaji i psihološko savjetovanje (i/ili grupe podrške) su se pokazali kao važan aspekt rada Centra za korisnike. Međutim, posebno je do izražaja došlo i iskustvo onih koji su sudjelovali u stvaranju kulturno-umjetničkih sadržaja uz pomoć Centra ili redovnih i aktivnih korisnika Centra. Jedan od takvih sadržaja je onaj kojeg stvara drag kolektiv i koji je, u trenutku provođenja fokus grupe, uspio nastupom privući više od 500 ljudi u publici što je značajan broj za LGBTQ događanje koje nije godišnja Povorka ponosa. Sudionici_ice naglašavaju važnost aktivnog sudjelovanja zbog osobne dobrobiti i dobrobiti unutar zajednice:

- Mi smo sad prije pola godine pokrenuli drag kolektiv i ne samo šta dođe masu ljudi i radimo ok stvari na pozornici u Kocke nego mislim da mi ko ekipa to zapravo radimo da to nama daje neki smisao i nekako nam je olakšalo... Čim imamo takvo nešto, lakše mi je. A i ja sam se tako više umrežija s LGBT ljudima u Splitu.

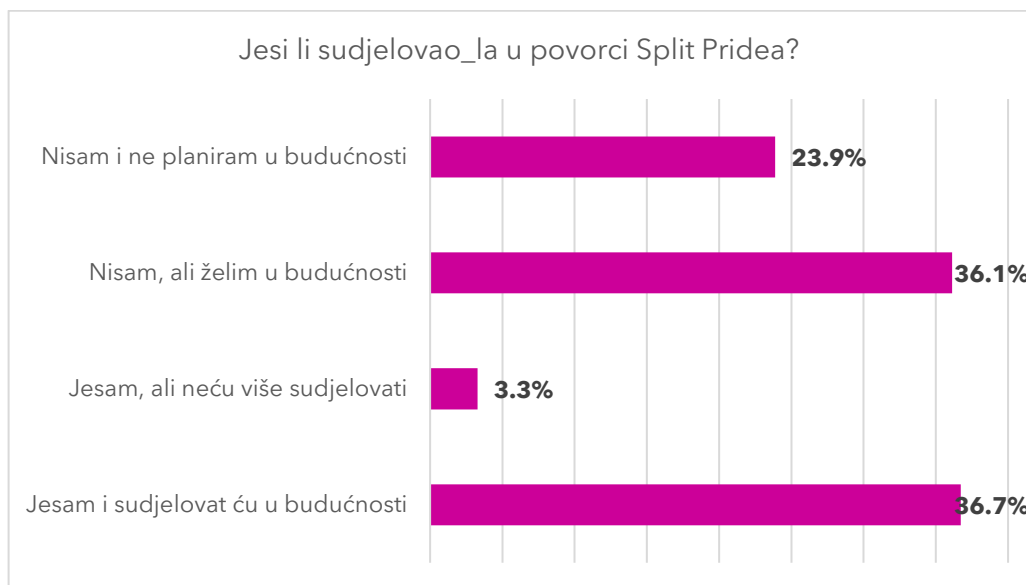
- Je, taj osjećaj kad sam performala u dragu, definitivno neko oslobođenje je tu i taj osjećaj da možeš radit šta inače ne možeš. Ali super mi je i da sam radila u Splitu na queer izložbama samo kao čuvarica jer sam upoznala sve te umjetnike i bila na tim otvaranjima

i to mi je baš jako... Svatko uvik donese nešto svoje, većinom nisu odavde i to mi je baš super, da.

(S fokusne grupe)

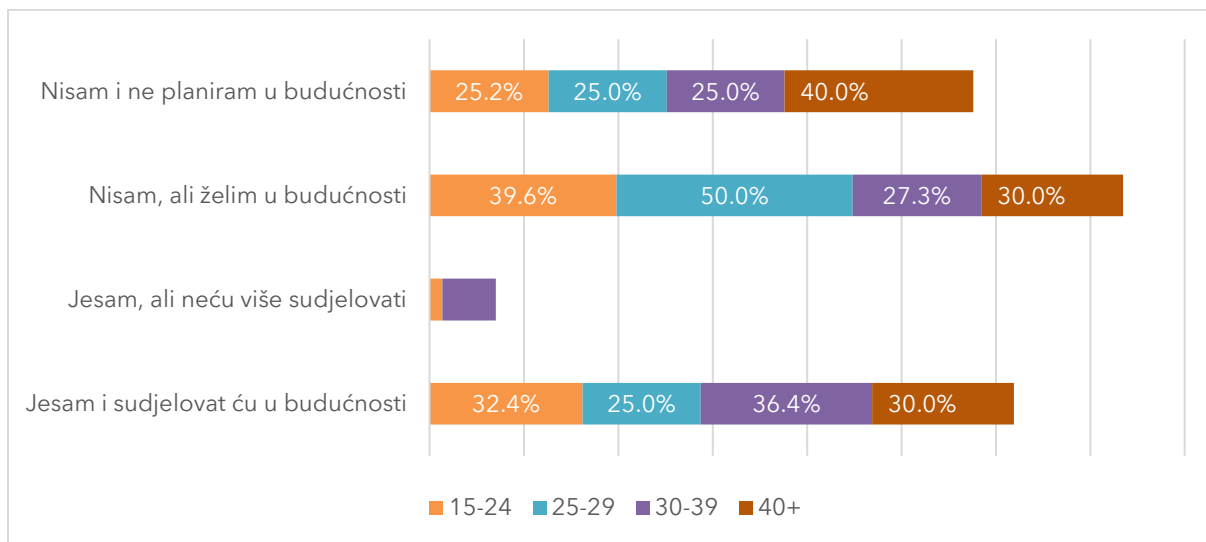
U konzultacijama s projektnim koordinatorima se u konceptualizaciji istraživanja uvela i ljestvica tvrdnji po kojoj se ispituje važnost online komunikacije za LGBTQ osobe. S obzirom na neposredna iskustva članova_ica i koordinatora_ica udruga LGBT Centra, a i općenite dojmove o navikama mladih LGBTQ osoba, ljestvicom se htjelo utvrditi u kojoj mjeri je online komunikacija za njih značajna i čini li prepoznavanje online praksi i jednu od potreba LGBTQ zajednice. Online komunikacija se doista i pokazala značajnim aspektom navika u zajednici: 55.7% njih navodi kako se uglavnom ili u potpunosti slažu s tvrdnjom da s LGBTQ osobama u većoj mjeri komuniciraju online nego što to čine s drugima. Pogotovo za mlade u dobi od 15 do 24 godine. Zanimljiv je i podatak kako se 58.8% njih slaže da bi se rado uključili u neki oblik aktivnosti zajednice kada bi to bilo omogućeno online putem. Ovdje ponovno treba napomenuti podatak da prema rezultatima, gotovo petina ispitanika nije upoznata s Centrom ili su upoznati i tek se planiraju uključiti, a da su među njima najzastupljeniji_e osobe koje su u manjoj mjeri autane u svojoj okolini. Anonimnost koju online komunikacija, korištenje i stvaranje sadržaja omogućava može potencijalno osigurati postupno i sigurno uključivanje u zajednicu pa time i nešto veću otvorenost po pitanju vlastitog identiteta.

8.1. Uključivanje u povorku Split Pridea i značaj povorke za zajednicu

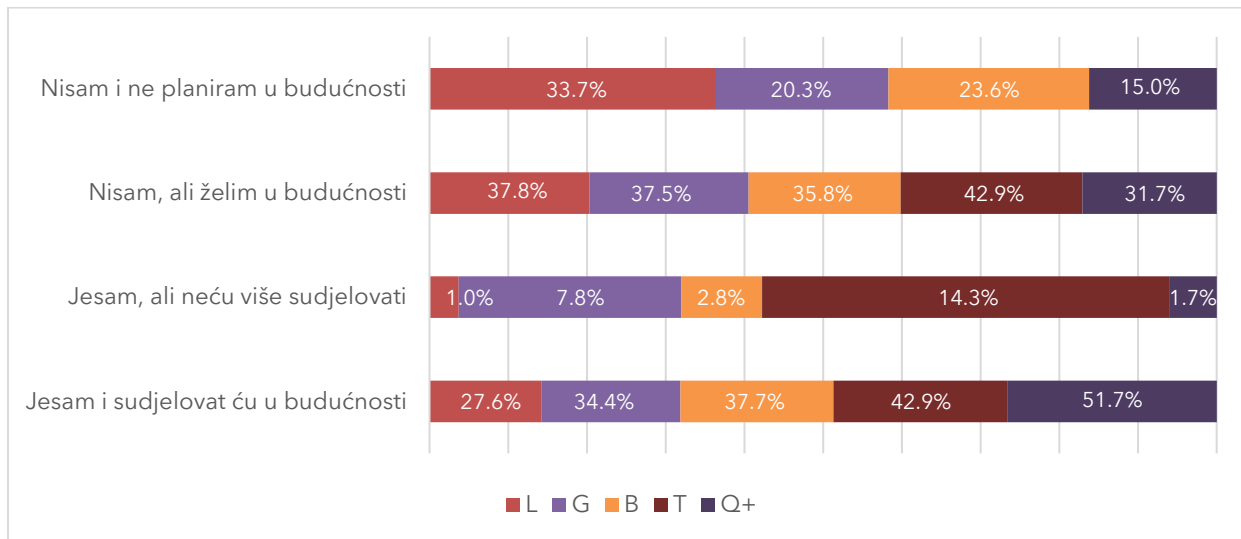
Grafički prikaz 35. Sudjelovanje u povorci Split Pridea

Najveći broj ispitanika_ica je sudjelovao u Povorci i planira to ponoviti. Pozitivno za istaknuti je i to što je čak 36.1% njih izjavilo kako planiraju sudjelovati u budućnosti iako to nisu dosad napravili. To ukazuje kako Povorka kao središnji godišnji događaj zajednice nipošto nije iscrpljen u vidu sudionika_ica te se radi u događanju koje u budućnosti može imati značajno veći broj sudionika_ica, a time i nešto veći broj LGBTQ osoba koje bi na taj način postale uključnije, a potencijalno i aktivnije u samoj zajednici. Osim toga, podatak potvrđuje da splitska Povorka nakon 12 godina održavanja sada funkcionira sličnom dinamikom kao i Povorka u drugim većim gradovima. Naime, može se zaključiti da se radi o događanju zajednice čije je održavanje čvršće upisano u dinamiku života zajednice i njenog aktivističkog djelovanja te kao takvo, može računati na nove slojeve sudionika_ica, posebno one mlađe dobi. To potvrđuju i podaci o sudjelovanju u Povorci prema dobi i prema tipu identitetskog izražavanja.

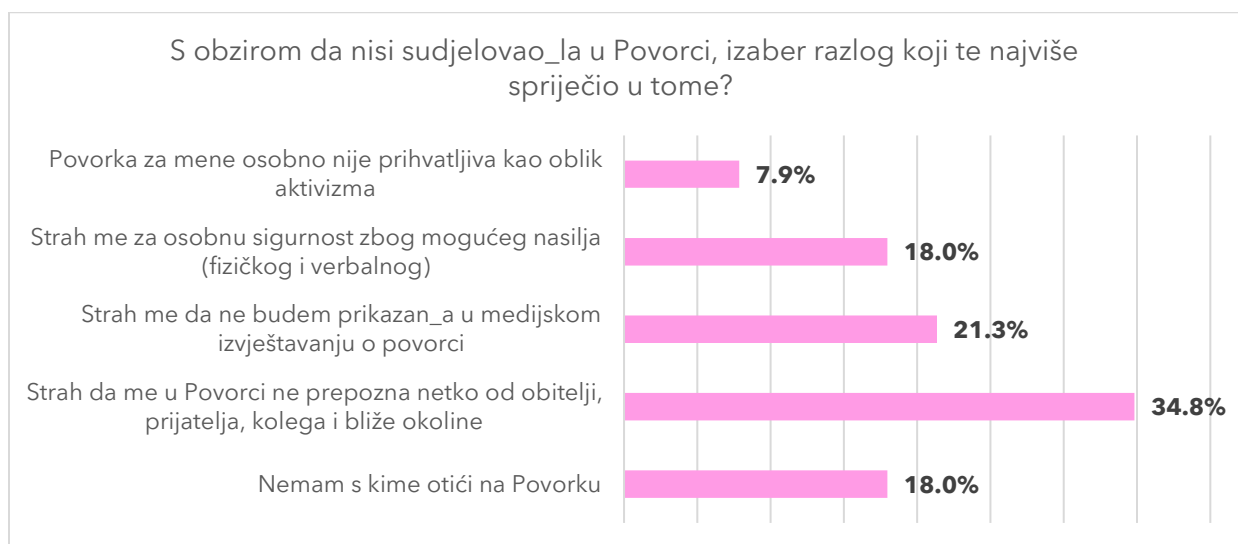
Grafički prikaz 36. Sudjelovanje u Povorci prema dobi ispitanika

Uz grupu u dobi od 30 do 39 godina, za koju je ovo istraživanje pokazalo da su češće autani i aktivniji u zajednici te, očekivano, socioekonomski bolje pozicionirani, najveći broj sudionika_ice čine upravo mladi u dobi od 15 do 24 godine. Među onima koji nisu sudjelovali, ali to planiraju učiniti, prevladavaju ispitanici u dobi od 25 do 29 godina, a nakon njih, to su ponovno mladi u dobi od 15 do 24. Stoga je za očekivati da se radi o dvije dobne skupine koje će u narednim godinama u većoj mjeri sudjelovati. Istovremeno, to je i podatak koji do određene mjere daje i utemeljenje za djelovanje organizaciji Povorka – LGBTQ osobe u dobi iznad 30 nisu primarna skupina koju je potrebno ohrabriti i privući jer već sudjeluju u značajnoj mjeri, nego su to oni mlađi koji tek uspostavljaju svoje položaje unutar vlastitih okruženja pa tako i unutar zajednice.

Grafički prikaz 37. Sudjelovanje u Povorci prema seksualnim i rodnim identitetima

Dodatno, najveći broj sudionika_ica i onih koji planiraju sudjelovati, čine ispitanici koji se identificiraju kao transrodne i queer te druge rodno varijantne osobe. Posebno su prisutni među dosadašnjim sudionicima_icama. Međutim, navedene skupine su i najprisutnije među onima koji su sudjelovali ali više ne žele sudjelovati. S obzirom da se radi o skupinama za koje su ovom istraživanju pokazalo da u većoj mjeri doživljavaju diskriminaciju, pa i nasilje, može se pretpostaviti da se radi o distanciranju od Povorke kao tipa javnog angažmana zbog prethodnih loših iskustava. Osim toga, istraživanje je pokazalo i da se radi o dijelu zajednice koji u najvećoj mjeri propituje i kritički se odnosi prema svojem društvenom okruženju. Zanimljiv je, ali bez mogućnosti dodatne interpretacije u okvirima istraživanja, i podatak da su među prethodnim sudionicima_icama i onima koji planiraju sudjelovati, u najmanjoj mjeri zastupljene lezbijke.

Grafički prikaz 38.

Prepreke za LGBTQ koje nisu sudjelovale u Povorci otkrivaju da se u najvećoj mjeri radi o strahu otkrivanja identiteta drugima. Više od 55% ispitanika_ica izražava taj strah – bilo da se radi o medijskom prikazivanju koje bi otkrilo njihov identitet ili o neposrednom prepoznavanju obitelji, prijatelja i bliže okoline. Vidljivo je da se radi o potrebi za sigurnijim i odobravajućim okruženjem u kojem bi LGBTQ osobe koje to žele s manje straha i rizika mogle sudjelovati u Povorci. Ovako, Povorka i dalje funkcionira kao visoko javni događaj sa značajnim rizicima za LGBTQ osobe (18% njih ne sudjeluje i zbog straha za osobnu sigurnost). Kako je ostatak ovog istraživanja pokazao, uključivanje LGBTQ osoba u zajednicu, pa tako i u Povorku je važno zbog pozitivnih učinaka na njihovu općenitu dobrobit i sigurnost u svojem identitetu. Naime, značenja i učinci same Povorke su višestruki te iako se u dominirajućem diskursu razumijeva jednodimenzionalno i to kao zagovarački događaj, Povorka ima i neposredni aktivistički učinak na osnaživanje same zajednice. To pokazuju i iskazi sudionika_ica u intervjuima i fokusnim grupama koji u većoj mjeri naglašavaju osobnu važnost kolektivne identifikacije sa zajedničkim vrijednostima i stvaranje novih društvenih odnosa unutar zajednice nego samu zagovaračku dimenziju koja nastupa prema široj javnosti i formalnim političkim strukturama. Na primjer, Antonija (29) objašnjava kako se pozicionira unutar zajednice i kako je počela odlaziti na Povorku:

„Ja za sebe ne mogu reć da nisam na LGBT sceni, šta god to značilo, ono, nisam među tom nekom ekipom koja se bavi s tim jer ne znam, ja mislim da nisam nikad imala nekoga ko bi me povukao i uvijek mi je to izgledalo malo... Ma problem je šta sam kad sam se mogla uključiti prilično sam bila šta bi se reklo, ormaruša (smije se). To se je prominilo dosta s vremenom i onda san počela ić na Pride jer san imala s kin ić i nekoga ko mi je objasnija kako to zapravo ide. I tu san skužila da to je, recimo neka vrsta prosvjeda i to ali san nastavila ić jer san se baš povezala s masu ljudi i nisan to baš ni očekivala, nisan očekivala ljude s kojima se mogu povezati. I onda, kako se to sve oko Pride ka stišalo oko nasilja i toga, postalo mi je normalno i super. I vidim masu ljudi koji nisu LGBT i to je nekako dosta prisutno pa ono, ne čini mi se da je više ka toliko 'na Prideu si, ti si gej'“.

Među sudionicima_icama kvalitativnog istraživanja, sudjelovala je i osoba koja već niz godina sudjeluje u samoj organizaciji Povorke. Njen iskaz na temu Povorke daje uvid u organizacijsku dimenziju samog događaja, ali i u buduću dinamiku organizacije:

Ali ove godine se nešto prominilo, drugačije je, već se lani to malo osjetilo ali ove godine dosta drugačiji je feeling unutar organizacije. Ne misli se to baš vani ja mislim jer ljudi i dalje hvale ali mislim da je došlo do zamora unutar same organizacije. Kasni se sa zadacima koji se inače lako obavljaju. Mislim da je sad to doba zamora došlo i do nas. Ja mislim da to toga dolazi, ja barem ne osjećam da napredujem i ništa ne učim, imamo tu ustaljenu šemu koju ponavljamo i koja funkcionira ali nekako... Ne osjećam da napredujem kao osoba ni kao aktivist i da dajem puno svog vremena. I moju kolegicu to isto muči ali ona je preodgovorna da se sad samo povuče bez da barem nekako pokuša napraviti primopredaju i na vrime to najavit. Mogla bi ova godina sljedeća bit zadnja, vjerojatno.
(Gabriela, 38)

Ovaj iskaz je u skladu s nalazima drugih istraživanja aktivističkog angažmana društvenih manjina koji ukazuje na iskustva tzv. aktivističkog sagorijevanja ili barem nekog vida zasićenja. S obzirom da se radi o zahtjevnom radu i visokoj razini individualne izloženosti prema javnosti, a posebno onoj javnosti koja negativno nastupa prema samoj manjinskoj skupini, može se reći da se radi o angažmanu koji, razumljivo, ne može biti dugotrajan i upitne je organizacijske održivosti. To proizlazi i iz iskaza koji se odnose na prethodne aktivističke „generacije“ u organizaciji Povorke i koji svjedoče o tome da se generacije smjenjuju pa je potrebno imati na umu da takva dinamika bude održiva.

Osim ljudskih kapaciteta koje može iznjedrati sama aktivna zajednica, u tome je presudna formalna (posebno materijalna) podrška ali i participativne prakse same zajednice. Čini se da su upravo te prakse one koje daju validaciju angažmanu i potiču na daljnji rad:

Ljudi uvijek govore kako je dobra atmosfera na Prideu i nakon i kako je sve pozitivno nabrijano pa sam razmišljala zašto je to tako i shvatila da od nekih 500-600 ljudi koji procirkuliraju kroz taj park, barem njih 200 je na neki način uključeno izravno ili neizravno u organizaciju, nego ono, neko je posudija miksetu, neko je donija kabel, neko je doša nosit, neko je doša pomoć tehničaru... Ja mislim da je to 100-200 ljudi koji doprinose i onda su došli svi sretni jer je događaj uspija i onda tih 100-200 koji su doprinijeli tome stvaraju neku sinergiju i neku sreću koja se širi dalje. Normalno da je dobra atmosfera kad veliki broj ljudi koji se tu nalazi je i radio na neki način da se to dogodi. (Gabriela, 38)

U rezultatima dolazi do izražaja i udaljenost mlađih i starijih osoba u zajednici, posebno po pitanju načina aktiviranja u zajednici. Razumijevanje za načine na koje se mlađe osobe socijaliziraju, identificiraju i općenito angažiraju u zajednici dolazi od nešto starijih sudionika_ica. Međugeneracijska solidarnost dolazi do izražaja u temama i praksama koje se tiču društveno-političkog konteksta i kada je potrebno općenito pozicionirati se prema marginalizaciji LGBTQ osoba. Ipak, u kontekstu odnosa i događanja unutar same zajednice, dolazi do manjka razumijevanja ali ne i bez osobne želje da se uspiju približiti načinu razmišljanja onih mlađih:

Ja nemam s njima zajednički jezik, ne znam kako bi ga našla i da idem sad nešto organizirat za njih, ne znam kako bi i bi li to uopće bilo dovoljno prilagođeno za njih. Trebalo bi možda organizaciju Pridea uvalit njima, pa da onda oni sami kreiraju ono šta ih zanima. Kako to napraviti, ja nemam pojma. Oni su svi nebirani ili trans, vrlo malo ih je cis ljudi, kao što je nama bilo u odrastanju. Drugačije je. Oni samo postoje, zajedno su i to je sve šta im treba. I ok, treba ih pustiti da budu. (Gabriela, 38)

Jedan od sudionika je na temu generacijskog jaza u zajednici detaljnije ispričao o kakvim se razlikama radi pa izrazio i strah zbog praksi koje uočava među mlađim LGBTQ osobama:

Mislim da se starija gej ekipa drži svojih starijih gej frendova. I oni su u principu jako izolirani od ovih mlađih. Ali to mi je nekako vrlo logično s obzirom na predmete interesa tih mlađih ljudi. Baš imam osjećaj da ova mlađa generacija ima totalno druge predmete interesa. Bojim se, nisam siguran, da su dosta površniji u odnosima i u stjecanju znanja i

vještina. Naravno, ne mogu generalizirati, ali to je neki moj osjećaj. Bojim se, kažem ti, postoji baš jaki jaz između starijih i mlađih, i inače a pogotovo u gej populaciji. Pogotovo zato što ne postoje zajednička mjesta i generalno malo je takvih događaja gdje se ljudi miksaju. *(Mario, 44)*

Kako je i sam sudionik naglasio, određeni generacijski jaz je neizbježan u svim zajednicama i odvija se na različite načine, a okupljanje više generacija na jednom mjestu je za LGBTQ zajednicu često izazov. Unatoč tome što je jaz nemoguće izbjeći i što može producirati i neočekivane pozitivne aspekte za zajednicu, radi se ipak o pojavi koja u kontekstu okupljanja i socijalizacije zajednice kao društvene manjine može utjecati na stabilnost same zajednice i dovesti do manjih i partikularnih grupa unutar zajednice čime ona u gradskom društvenom-političkom kontekstu potencijalno gubi solidarnost i sposobnost otpora marginalizaciji.

9. Zaključak – potrebe LGBTQ osoba u Splitu

Istraživački nalazi su obrađeni unutar šest područja iskustva, stavova i praksi LGBTQ osoba u Splitu:

- Zadovoljstvo životom u Splitu
- Otvoreno izražavanje i osjećaj sigurnosti
- Nasilje i diskriminacija
- Izvori podrške LGBTQ osoba
- Mentalno zdravlje (uz poseban naglasak na mentalno transrodnih i nebinarnih osoba)
- Povezivanje LGBTQ osoba i uključivanje u život zajednice

Na temelju obrađenih i interpretiranih rezultata u ovim područjima, uočene su dimenzije isključivanja LGBTQ osoba u Splitu koji ujedno predstavljaju i kategorije njihovih potreba te mogućeg daljnjeg društvenog i političkog djelovanja su potrebe kroz dimenzije društvene isključenosti s kojima je istraživanje i vođeno.

Iz tog razloga, zaključke i identificirane potrebe ovdje navodimo upravo u okvirima tih dimenzija: demokratsko-pravna (građanska), radno-tržišna (ekonomska), socijalna dimenzija (socijalna dobrobit) te obiteljski i sustav lokalne zajednice (interpersonalna dimenzija).

Demokratsko-pravna (građanska) dimenzija isključenosti

Rezultati o proživljenom nasilju su pokazali kako se radi o sličnom stupnju na kojeg ukazuju i prethodna istraživanja u Hrvatskoj te se ne može utvrditi da LGBTQ osobe u Splitu doživljavaju nasilje u većoj mjeri nego što to doživljavaju osobe u drugim gradovima. Međutim, i dalje se radi o najekstremnijem izrazu netrpeljivosti koji je prisutan i koji je i kazneno-pravno definiran. Kvalitativni nalazi upućuju na pozitivno iskustvo prisutnosti policije u javnim događanjima u organizaciji LGBTQ zajednice i pozitivan utjecaj na osjećaj osobne sigurnosti.

> Potrebna je daljnja edukacija i podizanje svijesti o fizičkom nasilju nad LGBTQ osobama kao posebnom obliku kaznenog zločina koje je motivirano netrpeljivosti zbog rodnog i/ili seksualnog identiteta

> Informiranje i pružanje pomoći žrtvama nasilja, pravno i psihološki, ne bi trebao biti zadatak isključivo udruga i bez institucionalne podrške i mentorstva

Verbalni oblici nasilja – vrijeđanje, zastrašivanje, izrugivanje – posebno su prisutni u javnim prostorima pri čemu sudionici jasno detektiraju gradske javne prostore koji su opasniji od drugih. Iskazi sudionika_ica jasno pokazuju kako su počinitelji gotovo isključivo mlađi muškarci koji se okupljaju u grupama. Posebno ranjive su, i u slučaju fizičkog i verbalnog nasilja, sve osobe čije rodno izražavanje u percepciji okoline ne odgovara normativnom, a posebno transrodne i rodno varijantne osobe.

> S obzirom na dob, počinitelji verbalnih oblika nasilja su često još uvijek u obrazovnom sustavu i potrebni su dodatni izvannastavni sadržaji koji ne ovise o nacionalnom kurikulumu i koji podižu svijest o posljedicama takvih činova i o njihovoj društvenoj neprihvatljivosti.

> Potrebno je i javno raspravljati i ukazivati na oblike muškosti koji se institucionalno i izvaninstitucionalno vrednuju i potiču kao poželjni modeli ponašanja s pripadajućim sustavima vrijednosti i kulturnog označavanja; upravo ti oblici muškosti u najvećoj mjeri doprinose osnaživanju i odobravanju i počinitelja i nasilja.

> Verbalno nasilje u javnom prostoru je gotovo nemoguće formalno sankcionirati iako neki od njih zbilja i podliježu pravnom postupku. Potrebno je usredotočiti se na osnaživanje samih LGBTQ osoba kako bi psihološke posljedice eventualnog nasilja lakše savladale.

> Izrazito mlade osobe koje nemaju adekvatnu obiteljsku podršku i nisu ekonomski samostalne, nakon doživljenog nasilja imaju ograničen sustav podrške kojeg je u zajednici potrebno kontinuirano jačati. To je posebno izraženo kod mladih osoba koje nisu autane u obitelji – traženje pomoći od obitelji nakon doživljenog nasilja podrazumijeva i autanje što osobe u većoj mjeri, razumljivo, izbjegavaju napraviti u takvim situacijama zbog dodatne negativne izloženosti.

Rezultati su pokazali kako zabrinjavajuće visok udio ispitanika_ica ima poteškoće s mentalnim zdravljem. Istovremeno, izvori stručne pomoći su visoko institucionalizirani ili tržišno organizirani što proizvodi brojne prepreke za LGBTQ osobe u traženju pomoći; strah od osude i stigmatizacije, nedostatak informacija, ovisnost o obiteljskoj podršci (za maloljetne osobe i financijska ovisnost). U srži problema se nalazi javnopolitičko i javnozdravstveno pitanje – zbog nemara i stigmatizacije LGBTQ identiteta i praksi uspostavljena je strukturalna zdravstvena nejednakost koja u smislu prava na zdravlje i zdravstvenu zaštitu ima iznimno široke implikacije za dobrobit LGBTQ osoba, a posebno mladih. Institucionalni izvori podrške

nemaju razvijen nijedan oblik preventivnog djelovanja, a u vidu informacija za LGBTQ osobe su u potpunosti zatvorene te im se one obraćaju u strahu, bilo iz razloga što nemaju alternativni izvor podrške ili su to prisiljeni napraviti zbog ovisnosti o roditeljskoj podršci.

> Institucionalni izvori podrške (bolnice, klinike, zdravstveni centri) trebaju javno naglasiti dostupnost podrške za LGBTQ osobe i jasno dati do znanja da stručnjaci koji podršku obavljaju to rade na temelju stručnog razumijevanja poteškoća koje nastaju stigmatizacijom rodnog i/ili seksualnog identiteta, a ne na temelju osobnih stereotipnih znanja i štetnih političkih uvjerenja

Politička participacija LGBTQ mladih je niska ali njihov angažman i želja za angažmanom unutar same zajednice pokazuju da se slaba politička participacija pojavljuje kao posljedica kontinuirane isključenosti iz političkog sadržaja osim kada se LGBTQ zajednicu instrumentalizira u lokalne političke svrhe. To pokazuju i rezultati ispitivanja zadovoljstva s vlašću i upravom u Splitu te visokim udjelom mladih LGBTQ osoba koje se planiraju preseliti iz Splita zbog poteškoća u svojoj okolini.

> LGBTQ zajednici je potrebno omogućiti jednaku mogućnost političke participacije u zajednici kao i drugim društvenim skupinama. U lokalnom političkom diskursu, LGBTQ zajednica ne sudjeluje dobrovoljno već kao društvena manjina kojom se politički akteri posredno služe ali je ne uključuju.

> LGBTQ zajednica treba biti vidljiva u programu i radu političkih stranaka kao zajednica građana_ki koja se uvažava i poštuje; na taj način se LGBTQ osobama i svima drugima pokazuje da marginalizacija LGBTQ osoba u građanskom životu nije prihvatljiva.

Radno-tržišna (ekonomska) dimenzije isključenosti

Dobrobit LGBTQ osoba u Splitu ima važnu ekonomsku dimenziju; finansijski i radno samostalnije LGBTQ osobe su u većoj mjeri zadovoljne svojim životom i lakše otvoreno izražavaju svoj identitet i ostvaruju podršku unutar same zajednice.

> Izrazito veliki broj mladih u Hrvatskoj i dalje živi s roditeljima te Split nije iznimka; prema LGBTQ osobama u takvim situacijama i koje se nisu još osamostalile u radnom životu te kojima obiteljski odnosi mogu predstavljati poseban izvor poteškoća je potrebno razvijati šire razumijevanje za njihov svakodnevni kontekst. Podrška zajednica, a posebno fizička mjesta poput LGBT Centra im mogu osigurati potporu u svakodnevnicima.

Ekonomska dimenzija LGBTQ zajednice dolazi i do izražaja na način da starije osobe u zajednici, posebno stariji od 40, pokazuju da su ekonomski samostalne, često otvoreno izražavaju svoj identitet, uključeni su u život zajednice i imaju stabilne izvore podrške.

> Potrebno je razviti svijest da LGBTQ zajednica u Splitu koja se javno povezuje, podržava i umrežava, s vremenom raslojava i ima svoju dobnu i ekonomsku strukturu; unutar tih okvira je potrebno promišljati koji oblici solidarnosti starijih s mlađima u zajednici već postoje, kako ih promicati i dalje i koji se novi oblici solidarnosti mogu razviti imajući na umu socioekonomske razlike unutar same zajednice.

Jedan dio LGBTQ osoba iz školske dobi izlazi iscrpljen upravljanjem identitetom između obitelji, škole i šire okoline. Kako bi što prije napustili taj zatvoreni krug, odgađaju ili prekidaju nastavak obrazovanja kako bi ostvarili bolje financijske uvjete i smanjili ovisnost o obitelji. Potom se zapošljavaju na slabo plaćenim i nesigurnim poslovima u uslužnim djelatnostima u kojima ponovno ulaze u novi zatvoreni krug diskriminacije i bezizlaznosti s obzirom da se radi o radnim okruženjima s visokim stopama netrpeljivosti prema LGBTQ osobama, kako su i pokazala iskustva sudionika_ica ovog istraživanja.

> Nastavno i stručno osoblje, kao i roditelji, bi trebali u većoj mjeri imati na umu da loša školska iskustva poput bullyinga, isključivanja i općih praksi stigmatizacije mogu značajno doprinijeti prekidu obrazovnog tijeka te da neki mladi upravo zbog takvih iskustava žele izabiru ne nastaviti obrazovanje i time si dugoročno umanjuju socioekonomske šanse u budućnosti.

Socijalna dobrobit (socijalna dimenzija)

Istraživanje je pokazalo kako LGBTQ osobe svakodnevno razvijaju vlastite uske mreže odnosa koje čine i druge LGBTQ osobe i/ili osobe od povjerenja. Manevriranje odnosima u kojima se mogu osjećati ugodno se preslikava i u prostorne navike unutar gradskih sadržaja – komercijalni i ugostiteljski sadržaji, javni prostori, kulturni i umjetnički sadržaji.

> U budućnosti je potrebno identificirati prostore i oblike sigurnog i otvorenog bivanja na način da se osobni društveni „baloni“ isprepletu s onim dijelom gradske zajednice s kojim se LGBTQ zajednica zasad ne susreće u većoj mjeri. Na taj način je moguće razviti osjećaj sigurnosti za zajednicu i izvan ustaljenih obrazaca te osigurati veću podršku i solidarnost drugih društvenih skupina u gradu.

Pokazalo se i kako je otvoreno izražavanje svojeg identiteta u javnosti iznimno značajno za zadovoljstvo životom u Splitu i osjećaj sigurnosti i pripadanja. Tri su punkta kojima se to u najvećoj mjeri postiže: klub Kocka, LGBT Centar Split i povorka Split Pride.

> Zajednici u Splitu, kao i drugim LGBTQ zajednicama u urbanim centrima, je od presudne važnosti mogućnost oslanjanja na punktove sigurnog i otvorenog izražavanja i socijalizacije. Potrebno je osmisliti načine kojima će se navedeni punktovi trajnije osigurati i urediti kao punktovi na koje LGBTQ mogu računati.

Jedini oblik deinstitutionalizirane podrške mentalnom zdravlju za LGBTQ osobe jest psihološko savjetovanje u okviru LGBT Centra. Pokazalo se kako deinstitutionalizirani izvori podrške imaju najizravniji utjecaj na dobrobit LGBTQ osoba.

> Deinstitutionalizirana podrška mentalnom zdravlju LGBTQ osoba omogućava sigurniji, brži i dugoročno osnažujući način dobivanja podrške i to unutar okruženja zajednice. Takav oblik podrške je potrebno poticati i dodatno razvijati; posebno na način da se osigura njegova trajna prisutnost u zajednici i da osobe u zajednici osjećaju sigurnost znajući da se imaju izvor podrške i pomoći.

Iskustva sudionika_ica u istraživanju su pokazala kako su često škole prva točka u traženju pomoći zbog narušenog mentalnog zdravlja.

> Potrebno je identificirati škole i stručno osoblje kojima se LGBTQ osobe obraćaju; identificirati dobre prakse i raditi na tome da ih provodi što veći broj škola.

Nije u dovoljnoj mjeri prisutno razumijevanje okoline da LGBTQ mladi u srednjoškolskom obrazovanju gotovo svakodnevno doživljavaju oblike diskriminacije i često su potpuno društveno isključeni. Aktualno,

srednje škole za LGBTQ mlade postoje kao „među-prostori“ u kojima su posebno izloženi diskriminaciji bez šireg razumijevanja obitelji, nastavnog i stručnog osoblja i bez javno izražene podrške unutar same zajednice.

> Škole bi trebale djelovati i preventivno, posebno kroz oblik ozbiljnijeg sankcioniranja govora mržnje, vrijeđanja i prijetnji. Navedeno se posebno odnosi na nastavno osoblje koje i samo često diskriminira i omalovažava LGBTQ osobe, bilo u prostoru škole ili u svojem javnom nastupu. U nedostatku roditeljskih inicijativa, potreban je veći pritisak civilnog društva na gradski obrazovni sustav kako bi on postao uključiviji za LGBTQ osobe.

Obiteljski i sustav lokalne zajednice (interpersonalna dimenzija)

Pokazalo se kako postoji dio zajednice koji ne ostvaruje zadovoljavajuću podršku niti unutar obitelji, prijatelja ni same zajednice. Osim toga, veliki dio zajednice ostvaruje prijateljsku i/ili podršku drugih LGBTQ osoba ali ne i obiteljsku podršku, koja se pak pokazala kao značajnom za otvoreno izražavanje identiteta, više zadovoljstvo osobnim životom i stabilno mentalno zdravlje.

> Potrebno je raditi na razumijevanju LGBTQ poteškoća i potrebama mladih u domenama društvenog života u koje su uključene i obitelji, a posebno roditelji. Pokazalo se kako obitelji često djeluju gotovo isključivo na temelju razumijevanja LGBTQ identiteta iz perspektive društvene stigme i stereotipa, čak i kada prema svojoj djeci nastupaju s dobrim namjerama, a čine primarni izvor podrške u sponi sa školom i/ili zdravstvenim sustavom, posebno kod transrodnih osoba.

> Potrebno je razviti šire dostupnu mogućnost jednostavno dostupnog obiteljskog savjetovanja i terapijskog procesa za one obitelji sa značajno narušenim odnosima zbog autanija LGBTQ osoba u obitelji. Iskustva sudionika_ica istraživanja pokazuju kako roditelji često nisu kapacitirani znanjem kojim bi bilo moguće vratiti povjerenje i stabilnost odnosa.

Povezivanje s drugim LGBTQ osobama u zajednici i stvaranje trajnijih odnosa je zabilježeno kao pozitivan aspekt kod značajnog dijela zajednice te rezultati upućuju na to da postoji i značajan broj LGBTQ osoba koje „promatraju sa strane“ i traže način kako se aktivnije uključiti i otvorenije izražavati.

> Participacija u stvaranju sadržaja, bilo u kreativnom ili organizacijskom smislu, se pokazala kao posebno pozitivnom za osjećaj pripadnosti LGBTQ osoba i kao otvaranje prostora za socijalizaciju unutar zajednice.

Organizatori, koordinatori, stručna podrška i druge LGBTQ osobe koje aktivno stvaraju sadržaj nisu trajno u ovim ulogama te najčešće rade volonterski s oskudnim sredstvima. Iz iskustava sudionika_ica je uočeno kako se mlađe osobe žele angažirati i preuzeti neke od ovih uloga ali se boje zahtjevnosti rada i ne znaju od kuda početi.

> Ukoliko se ne osigura „prohodnost“ za fluktuaciju novih LGBTQ osoba u zajednici koje stvaraju sadržaj, održivost aktualnih aktivnosti je upitna. U ovom aspektu, sama zajednica bez gradske podrške ne može u tome uspjeti. Imajući na umu ove identificirane potrebe, jasno je da dugotrajniji prekidi mjesta i aktivnosti mogu imati značajan negativan učinak za dobrobit LGBTQ osoba i života u gradu.

Literatura

- Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj - istraživački izvještaj za 2021. godinu. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Brinkmann, S., Kvale, S. (2015). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. SAGE, Oaks, CA.
- Bryan, A. and Mayock, P. (2016). "Supporting lgbt lives? Complicating the suicide consensus in LGBT mental health research". *Sexualities*, 20(1-2), 65-85. <https://doi.org/10.1177/1363460716648099>
- Cek, M., Čović I., Ursić, J. (2022). "Istraživački izvještaj ispitivanja potreba mladih Splićana_ki za izradu Gradskog programa za mlade Grada Splita 2022.-2025." https://gradzamlade.hr/content/blog/SGM_istrazivacki_izvjestaj.pdf
- Creswell, J.W., Creswell, J.D. (2018) *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage, Los Angeles.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). EU-LGBT II: A long way to go for LGBTI equality. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). EU-LGBT II: A long way to go for LGBTI equality – Technical Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Europska komisija. (2020). Unija ravnopravnosti: Strategija o ravnopravnosti LGBTIQ osoba 2020.–2025. Europska komisija, Bruxelles.
- Gorard, S., Taylor, C. (2004). "What is 'triangulation'? Building research capacity". *Journal of the ESRC Teaching and Learning Research Programme Research Capacity Building Network*, 7, 7-9.
- Grad Split (2020). Gradski program za mlade Grada Splita 2022.-2025. https://gradzamlade.hr/content/blog/GPM_2022.pdf
- Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N., Kovačić, M. (2019). Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019. Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb.
- ILGA-Europe (2023). 2023 Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Transsexual and Intersex People in Europe and Central Asia. <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2023/>
- IHME (2018). Global Health Data Exchange. <http://ghdx.healthdata.org/gbd-results-tool>.
- Helsen, V., Enzlin, P., Gijs, L. (2022). "Mental health in transgender adults: the role of proximal minority stress, community connectedness, and gender nonconformity". *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 9(4), 466-477. <https://doi.org/10.1037/sgd0000530>
- Jurčić, M., Dota, F. (2023). Rozi megafon: Dva koraka naprijed, jedan natrag – LGBTIQ prava u Hrvatskoj između stagnacije i sudskih pobjeda. Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2018. – 2022. Zagreb Pride, Zagreb.
- Kamberelis, G., Dimitriadis G., Welker, A. (2017). "Focus Group Research and/in Figured Worlds" u *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (ur. Denzin, Norman K., Lincoln, Yvonna S.). SAGE Publications, Inc.: Thousand Oaks, CA.
- Kamenov, Ž., Huić, A. i Jelić, M. (2015). „Manjinski stres i mentalno zdravlje osoba homoseksualne i biseksualne orijentacije: pregled empirijskih provjera modela manjinskog stresa iz perspektive hrvatskog društva“. *Kriminologija & socijalna integracija*, 23 (2), 2-39. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/162557>

- Meyer, I. H. (2015). "Resilience in the study of minority stress and health of sexual and gender minorities". *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(3), 209-213. <https://doi.org/10.1037/sgd0000132>
- Meyer I.H. (2003). "Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence". *Psychological Bulletin*, 129(5): 674-697. doi: 10.1037/0033-2909.129.5.674.
- Milković, M. (2013). Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj. Zagreb Pride, Zagreb.
- Mourão Permoser, J. (2019). "What are Morality Policies? The Politics of Values in a Post-Secular World". *Political Studies Review*, 17(3), 310–325. <https://doi.org/10.1177/1478929918816538>
- Mucciaroni, G. (2011). "Are Debates about "Morality Policy" Really about Morality? Framing Opposition to Gay and Lesbian Rights". *Policy Studies Journal*, 39: 187-216. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.2011.00404.x>
- OECD (2018). "Promoting mental health in Europe: Why and how?", in Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-4-en.
- Parunov, P. (2022). Položaj LGBTQ osoba u Splitu: analiza javnih politika. queerANarchive, Split.
- Parunov, P. i Barada, V. (2021). „Rod i seksualnost u obrazovnim institucijama u Hrvatskoj: mogućnosti korištenja queer teorija i kritičke etnografije u sociologiji“. *Revija za sociologiju*, 51 (2), 175-201. <https://doi.org/10.5613/rzs.51.2.1>
- Pikić, A., Jugović, I. (2006). Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja. Biblioteka Kontra (2). Lezbijska grupa Kontra, Zagreb.
- Stone, Amy L., 2018. "The geography of research on lgbtq life: why sociologists should study the south, rural queers, and ordinary cities", *Sociology Compass*, (11) 12. <https://doi.org/10.1111/soc4.12638>
- Tashakkori, A., Teddlie, C. (2003). Handbook of mixed methods in the social & behavioral sciences. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Testa, R. J., Habarth, J. M., Peta, J., Balsam, K. F., & Bockting, W. O. (2015). "Development of the gender minority stress and resilience measure". *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(1), 65-77. <https://doi.org/10.1037/sgd0000081>
- Vučković Juroš, T. (2015). „Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj“. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2), 195-217. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i2.1255>
- Woolley, Claire M. (2009). "Meeting the Mixed Methods Challenge of Integration in a Sociological Study of Structure and Agency". *Journal of Mixed Methods Research*, 3(1): 7-25.